

Ministerstwo
Sportu i Turystyki

DR RENATA WŁOCH
INSTYTUT SOCJOLOGII UW
FUNDACJA SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH EKSPERTYZ

RAPORT

**DOTYCZĄCY WYBRANYCH PRZEJAWÓW
DYSKRYMINACJI
(RASIZM, ANTYSEMITYZM, KSENOFOBIA
I HOMOFOBIA)
W POLSKIM SPORCIE
ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM
ŚRODOWISKA KIBICÓW SPORTOWYCH**

Warszawa, czerwiec 2014

WSTĘP

Tuż przed rozpoczęciem UEFA EURO 2012 w Polsce i na Ukrainie były brytyjski piłkarz Sol Campbell w wywiadzie dla BBC Panorama przestrzegł brytyjskich kibiców przed wizytą w tych dwóch krajach: „Zostańcie w domu i obejrzyjcie to w telewizji. Nie warto ryzykować... możecie wrócić w trumnie”. Campbell podkreślił, że jego zdaniem Polska i Ukraina mają poważny problem z rasizmem i nie zasługiwały na zaszczyt goszczenia Mistrzostw. Czy rzeczywiście polski sport jest przesiąknięty patologią nietolerancji, rasizmu, antysemityzmu i ksenofobii oraz homofobii?

Celem raportu jest próba nakreślenia skali zjawiska dyskryminacji związanej z rasizmem, antysemityzmem, ksenofobią i homofobią w polskim sporcie, zwłaszcza w środowisku kibiców sportowych, a pośrednio wśród działaczy sportowych, trenerów i zawodników; oraz scharakteryzowanie działań na rzecz walki z jego przejawami podejmowanych przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe (krajowe i międzynarodowe), kluby i związki sportowe. Raport dotyczy określonych przejawów dyskryminacji w polskim sporcie. Pierwsza, znacznie obszerniejsza część raportu poświęcona jest analizie zjawiska rasizmu, antysemityzmu i ksenofobii; w części drugiej omówiono kwestie dyskryminacji na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Celowo oddzielono te dwa rodzaje dyskryminacji, zarówno ze względu na ich specyfikę, jak też ze względu na charakter analizowanych danych i stosunek władz organizacji sportowych, działaczy, zawodników i kibiców. W raporcie przedstawiono również wybrane działania (dobre praktyki) wypracowane przez organizacje zagraniczne i międzynarodowe, zwłaszcza pozarządowe organizacje rasistowskie i międzynarodowe federacje piłkarskie. Raport zamykają rekomendacje.

Nota metodologiczna

Punktem wyjścia do analizy był przegląd polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu, raportów i badań dotyczących odnośnych zjawisk; pomocniczo dokonano przeglądu dyskursu medialnego na ten temat. W dalszej kolejności analizie poddano systemy zbierania danych na temat incydentów rasistowskich i homofobicznych, a następnie zaprezentowano dostępne dane na temat skali zjawiska w polskim sporcie z perspektywy konkurencyjnych systemów monitorowania. Przedstawiono również działania rozmaitych instytucji publicznych i organizacji pozarządowych (międzynarodowych i krajowych) na rzecz walki z wybranymi przejawami dyskryminacji w Polsce; oraz pokrótce scharakteryzowano dobre praktyki wypracowane przez te organizacje, zwłaszcza te, które wydają się przydatne w polskim kontekście. Kluczowym elementem analizy był przegląd regulacji (statutów wewnętrznych, regulaminów, uchwał) 33 związków sportowych i 5 lig zawodowych wskazanych przez Ministerstwo Sportu i Turystyki. Dodatkowe informacje uzyskiwano za pośrednictwem komunikacji mejlowej i telefonicznej z przedstawicielami poszczególnych organizacji (zwłaszcza Zespołu ds. Praw Człowieka Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Polskiego Związku Piłki Nożnej oraz Unia Europejskich Związków Piłkarskich UEFA). Nawiązano kontakt z kilkoma organizacjami zajmującymi się walką z przejawami nietolerancji i dyskryminacji w Polsce (m.in. Stowarzyszeniem Nigdy Więcej, Kampanią przeciwko Homofobii). Przeprowadzono również cztery krótkie nieustrukturyzowane wywiady z przedstawicielami środowisk kibicowskich w Polsce (kibice czołowych klubów Ekstraklasy); służyły one głównie weryfikacji informacji zawartych w danych dostarczonych przez związki sportowe oraz jako wsparcie w interpretacji symboliki opraw meczowych.

Należy podkreślić, że wnioski przedstawione w niniejszym raporcie mają charakter wstępny. Kwestia przejawów dyskryminacji w polskim sporcie, zwłaszcza wśród kibiców piłkarskich, jest niezwykle złożona i powinna stać się przedmiotem systematycznych, pogłębionych badań.

CZĘŚĆ I:

RASIZM W POLSKIM SPORCIE

W rekomendacjach towarzyszących raportom i badaniom dotyczącym przejawów dyskryminacji w sporcie często podkreśla się, że z jednej strony sport jest obszarem, w którym występują one stosunkowo często, jednak z drugiej strony, ze względu na merytokratyczne założenia jego funkcjonowania (pozycję zawodnika wyznaczają jego osiągnięcia), sport stanowi świetny punkt wyjścia do działań zapobiegawczych i edukacyjnych.

Za punkt wyjścia do analizy wybranych zjawisk wiążących się z dyskryminacją w polskim sporcie (rasizm, antysemityzm, ksenofobia) można przyjąć konstatacje raportu Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA, *The European Union Agency for Fundamental Rights*; do 2007 r. działała pod nazwą Europejskiego Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii, EUMC) pt. *Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport* z 2010. W raporcie tym zwrócono uwagę, iż **odnotowane incydenty dyskryminacyjne dotyczą niemal wyłącznie rozgrywek piłki nożnej i środowisk kibicowskich powiązanych z tą dyscypliną**. Zarazem jednak podkreślono, że **“niewielka liczba odnotowanych incydentów rasistowskich [w innych dyscyplinach] nie oznacza, że są one mniej powszechne niż w piłce nożnej”**. Częstsze raportowanie przypadków dyskryminacji może bowiem wynikać z faktu, że w obszarze tej dyscypliny większa jest świadomość problemu wśród organizacji zarządzających (FIFA, UEFA), klubów i organizacji pozarządowych; ponadto, ogromna popularność dyscypliny przyciąga uwagę organizacji pozarządowych i mediów, co sprawia, że incydenty są nagłaśniane; wreszcie, popularność przekłada się również na wielkość i zróżnicowanie środowiska kibicowskiego. Eksperti FRA zaznaczyli, że problemem jest brak systematycznego monitoringu zjawiska rasizmu w sporcie w przypadku zdecydowanej większości członków UE, zwłaszcza w odniesieniu do innych dyscyplin sportowych niż piłka nożna, w odniesieniu do sportu kobiet i sportu młodzieżowego, a przede wszystkim – sportu amatorskiego

1. RASIZM – ANTYSEMITYZM – KSENOFOBIA: KWESTIE DEFINICYJNE

W dokumencie programowym UEFA dotyczącym walki z przejawami rasizmu pt. *Unite against Racism in European Football* (2003, przygotowanym we współpracy z FARE) przyjęto następującą definicję: **“Rasizm to przekonanie o wyższości rasy, religii czy grupy etnicznej. Jego najczęstszym przejawem jest nierówne traktowanie, obraźliwa mowa lub praktyki, które przyczyniają się do powstania nierówności”**. Zachowania rasistowskie mogą występować w kontaktach i relacjach między graczami, między kibicami a graczami, między grupami kibiców; definicja ta obejmuje też działania i zachowania działaczy sportowych, trenerów oraz komentatorów sportowych, jak też styl funkcjonowania instytucji i organizacji. Przyjęcie tak szerokiej definicji oznacza ujmowanie ksenofobii i antysemityzmu jako specyficznych rodzajów rasizmu; choć w niektórych krajach zjawiska te oddziela się wyraźniej (np. w Niemczech, we Włoszech i Francji). W badaniach brytyjskich podkreśla się znaczenie **rasizmu instytucjonalnego**, występującego pod postacią struktur organizacyjnych, działań politycznych, procesów i praktyk, które skutkują - nierzadko w sposób niezamierzony lub nieuświadomiony - niesprawiedliwym lub nierównym traktowaniem mniejszości rasowych i etnicznych. Rasizm instytucjonalny może wyrażać się również pod postacią braku regulacji antyrasistowskich z powodu przyjmowanego milcząco założenia, że problemy rasizmu nie dotyczą danej dyscypliny sportowej.

Rasizm to przekonanie o wyższości rasy, religii czy grupy etnicznej.

Ksenofobia to intensywny, nieracjonalny strach lub niechęć wobec obcych (z gr. xeno – obcy; phobos – strach).

Antysemityzm to wynikająca z różnego rodzaju uprzedzeń postawa niechęci, wrogości wobec Żydów i osób pochodzenia żydowskiego .

Źródło: Encyklopedia PWN

W raporcie zostanie przyjęta szeroka definicja rasizmu, obejmująca również przejawy ksenofobii i antysemityzmu. Jest to rozwiązanie z wielu względów niedoskonałe, jednak pozwalające ominąć trudności związane z ostrym wyodrębnieniem poszczególnych przejawów dyskryminacji.

2. UWARUNKOWANIA SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ NA RZECZ ZWALCZANIA PRZEJAWÓW RASIZMU W POLSKIM SPORCIE

Skuteczność działań na rzecz zwalczania przejawów rasizmu w polskim sporcie zależy od kilku powiązanych ze sobą czynników. Działania te powinny uwzględniać:

- Specyficzny kontekst demograficzny i kulturowy polskiego społeczeństwa.
- Relacje między różnymi aktorami, lokującymi się zarówno w obrębie sportu, jak i poza nim.
- Specyfikę subkultury środowiska kibicowskiego.

2.1. KONTEKST SPOŁECZNY

Zaawansowanie i stan działań antyrasistowskich w poszczególnych krajach są wypadkową: empirycznej wielokulturowości społecznej (czyli faktycznego zróżnicowania społeczeństwa pod względem rasowym, etnicznym, kulturowym i religijnym); częstości i intensywności kontaktu międzykulturowego; ogólnego poziomu tolerancji; indukcji dobrymi praktykami z innych krajów, ogólnego wsparcia instytucjonalnego dla walki z rasizmem (na poziomie instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, na poziomie dyskursu). Pod tym względem Polska stanowi specyficzny przypadek:

- polskie społeczeństwo należy do najbardziej homogenicznych na świecie (zgodnie z ostatnim spisem powszechnym z 2011 r. w Polsce mieszka zaledwie ok. 3% należących do mniejszości narodowych lub etnicznych);
- poziom deklarowanej tolerancji wobec odmienności rasowej, etnicznej, kulturowej czy religijnej jest wysoki, ale wynika to głównie z faktycznego niskiego poziomu kontaktów międzykulturowych (badania EVS 2008);
- działania antyrasistowskie nie stanowią priorytetu dla instytucji publicznych;
- istnieje niewielka liczba organizacji pozarządowych zajmujących się kwestiami rasizmu, antysemityzmu i nietolerancji; zaś kwestie te nie są istotnym tematem dyskursu publicznego/medialnego.

Wszystkie te kwestie należy uwzględnić w analizie zjawiska rasizmu w polskim sporcie. Jak podkreśla Agnieszka Mikulska z Stowarzyszenia Interwencja Prawna (2010), „Według oficjalnych statystyk liczba popełnianych przestępstw na tle etnicznym, narodowym, rasowym w Polsce jest niska”. Trudno jednak na tej podstawie oceniać skalę rasizmu w Polsce, jako że badania pokazują, iż ofiary tego typu przestępstw najczęściej nie zgłaszają ich na policję (skutkiem braku wiedzy o procedurach lub niewiary w skuteczność działań). Mikulska zwraca również uwagę na fakt dużej rozbieżności między deklaracjami ogólnej sympatii do obcych a rzeczywistym poziomem tolerancji wobec osób o innym kolorze skóry, kulturze czy religii przebywających w Polsce.

W niemałej mierze, jak podkreśla się w wielu badaniach, rasizm w Polsce jest **rasizmem abstrakcyjnym i rytualnym**, ponieważ statystyczny Polak rzadko ma okazję spotkać osobę innego koloru skóry (Grzymała-Kazłowska 2002). Faktem jest, że w środowisku sportowym częściej można spotkać osoby o innym kolorze skóry z uwagi na rosnącą liczebność migracji „sportowych”: polskie kluby, również w niższych ligach, coraz częściej zatrudniają zawodników z Afryki czy Ameryki Południowej. Zawodnicy ci, jak pokazują dane organizacji pozarządowych, często stają się obiektem niewybrednych komentarzy i obelżywych „małpich odgłosów”. Również antysemityzm w kraju, w którym mieszka nie więcej niż parę tysięcy Żydów, jest swoistym fenomenem społeczno-kulturowym. W coraz większym stopniu dotyczy to również przejawów islamofobii (bez muzułmanów). Stwierdzenia te nie służą bynajmniej negowaniu powagi problemu, jednak warto o tym pamiętać analizując argumentację środowisk piłkarskich, twierdzących, że np. określenie „Żydzew” jest przejawem animozji międzyklubowych, a nie antysemityzmu. Część symboli klasyfikowanych jako rasistowskie lub faszystowskie jest stosunkowo bezrefleksyjnie zapożyczana z Zachodu (Jurczyk 2011); dotyczy to np. krzyża celtyckiego lub symboli Ku Klux Klanu.

2.2. STOSUNEK AKTORÓW W POLU SPORTU DO WALKI Z PRZEJAWAMI RASIZMU

Skuteczność ewentualnych działań na rzecz walki z przejawami dyskryminacji w sporcie podejmowanych przez Ministerstwo Sportu i Turystyki wymaga rozpoznania statusu, roli i interesów innych aktorów w polu sportu (czyli podmiotów takich jak instytucje publiczne, krajowe i międzynarodowe organizacje pozarządowe, w tym federacje i związki sportowe).

Tab. 1. Aktorzy w polu sportu i ich interesy determinujące stosunek do walki z przejawami rasizmu w sporcie

AKTOR	INTERESY DEFINIUJĄCE STOSUNEK DO WALKI Z PRZEJAWAMI RASIZMU W SPORCIE	UZASADNIENIE
Międzynarodowe federacje sportowe	<ul style="list-style-type: none"> • Pozytywny wizerunek federacji i samej piłki nożnej w mediach i w odbiorze konsumentów. Walka z rasizmem elementem zorientowanych marketingowo programów odpowiedzialności społecznej. • Chęć dostosowania się do europejskich regulacji w zakresie praw człowieka. • Niezakłócony przebieg rozgrywek w celu zapewnienia ich dalszej komercjalizacji i mediatyzacji. • Chęć przyciągnięcia nowych grup kibiców na stadiony. 	Incydenty rasistowskie szkodzą wizerunkowi dyscypliny oraz procesowi umiędzynaradawiania i komercjalizacji rozgrywek.
PZPN	<ul style="list-style-type: none"> • Jw. • Konieczność dostosowania się do wymogów nakładanych przez federacje międzynarodowe. • Reakcja na naciski władz państwowych. 	Rasizm w polskiej piłce jest problemem marginalnym, ale istnieje konieczność dostosowania się do wymogów UEFA
Władze klubów	<ul style="list-style-type: none"> • Jw. z naciskiem na konieczność dostosowywania się do ogólnych wymogów, uniknięcia zaostrzających się sankcji oraz chęć poprawy wizerunku 	Rasizm jest problemem marginalnym, a przy tym walka z zachowaniami i symbolami uznawanymi ogólnie za rasistowskie prowadzi do konfliktów ze środowiskami kibiców.
Środowiska kibicowskie		
<ul style="list-style-type: none"> • Kibice tradycyjni/ultrasi 	<ul style="list-style-type: none"> • Chęć podtrzymania spójności kultury kibicowskiej, która nierzadko posługuje się symbolami z lat 80. i 90., obecnie identyfikowanymi przez UEFA, PZPN i organizacje pozarządowe jako rasistowskie. • Demonstrowanie postaw uznawanych za rasistowskie i „zwalczanych przez system” jako element podtrzymywania integracji grup kibicowskich. 	Duża część symboli i zachowań uznawanych ogólnie za rasistowskie w rzeczywistości nie ma tego charakteru i stanowi integralny, tradycyjny element kultury polskich kibiców.
<ul style="list-style-type: none"> • Kibice komercyjni/pikniki 	<ul style="list-style-type: none"> • Chęć uczestnictwa w spektaklu sportowym niezakłóconym incydentami. 	Incydenty rasistowskie psują przyjemność uczestnictwa w meczu.
<ul style="list-style-type: none"> • Kibice chuligani 	<ul style="list-style-type: none"> • Dążenie do wykorzystania imprezy masowej jako pretekstu do stosowania przemocy fizycznej lub słownej. 	Postawy rasistowskie są pretekstem i usprawiedliwieniem zachowań agresywnych.
Organizacje antyrasistowskie (m.in. ogólnoeuropejska sieć FARE/Football Against	<ul style="list-style-type: none"> • Dążenie do wprowadzenia w obszarze sportu standardów antydyskryminacyjnych wypracowanych przez organizacje 	Rasizm w sporcie jest zjawiskiem masowym, lecz ignorowanym przez władze państwowe i sportowe; należy podjąć z nim bezpardonową walkę.

Racism in Europe/ Stowarzyszenie Nigdy Więcej)	<p>międzynarodowe zajmujące się prawami człowieka.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzasadnianie swojego istnienia poprzez konieczność zwalczania przejawów rasizmu i in. form dyskryminacji w przestrzeni publicznej; sport traktowany jako dziedzina szczególnie przeniknięta patologią rasizmu. 	
Organizacje skrajnej prawicy/ekstremistyczne	<ul style="list-style-type: none"> • Dążenie do wykorzystania specyficznej kultury środowisk kibicowskich/kontekstu imprezy masowej na stadionie do upowszechniania poglądów skrajnie prawicowych/ekstremistycznych, których najczęściej integralnym elementem są przekonania rasistowskie, antysemityczne lub ksenofobiczne. 	Poglądy rasistowskie są uprawnionym i integralnym elementem ideologii nacjonalistycznej.
Rząd, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, organy ścigania	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystywanie elementów i narzędzi walki z rasizmem w sporcie do pacyfikacji środowisk kibicowskich i walki z innymi pojawiającymi się w ich obrębie patologiami. 	Rasizm w piłce nożnej to element kultury przemocy.

Źródło: opracowanie własne

Powyższa tabela pozwala **zobrazować fakt istnienia różnych, często sprzecznych interesów aktorów w odniesieniu do przejawów rasizmu w sporcie i ich zwalczania. Owe sprzeczne interesy wpływają również na kształtowanie się sprzecznych narracji na temat skali rasizmu w polskiej piłce.** Na jednym biegunie lokują się organizacje antyrasistowskie – zwłaszcza Stowarzyszenie Nigdy Więcej i współtworzona przezeń sieć FARE, które podkreślają, że środowiska polskich kibiców są przeniknięte agresywnym rasizmem, antysemityzmem i ksenofobią; na drugim – środowiska kibicowskie, które twierdzą, że problem rasizmu w polskiej piłce jest sztucznie rozdmuchiwany przez te organizacje, podczas gdy w rzeczywistości agresywny i bezpośredni rasizm jest zjawiskiem marginalnym, a przy tym część symboli uznawanych za przejawy rasizmu jest tradycyjnym składnikiem kultury kibicowskiej, w zasadzie pozbawionym konotacji dyskryminacyjnej. Do niedawna tę drugą narrację mniej lub bardziej oficjalnie przyjmował również PZPN i władze klubowe. Na te dwie narracje od kilku lat narzucana jest jednak odgórna narracja UEFA podkreślająca wagę i skalę problemu rasizmu, posługująca się kryteriami identyfikacji incydentów rasistowskich wypracowanych we współpracy z FARE, akcentowana surowością sankcji nakładanych na poszczególne kluby i wymogami wdrażania standardów walki z rasizmem przez związki narodowe.

2.3. SPECYFIKA KULTURY KIBICOWSKIEJ W POLSCE

Skuteczność działań na rzecz walki z rasizmem, antysemityzmem i ksenofobią w obszarze sportu, zwłaszcza w obszarze piłki nożnej, w niemałej mierze zależy również od uwzględnienia specyfiki subkultury kibicowskiej w Polsce.

- **Kultura kibicowska jest hermetyczna, ale i wysoce zróżnicowana.** Badania społeczne (Dudała 2004, Antonowicz et al. 2012,2013, Pikora 2013) dowodzą, że wśród kibiców można wyróżnić grupę „ultrasów” (kibiców najbardziej zaangażowanych, tworzących oprawę meczu), „pikniki” (kibiców okazjonalnych, komercyjnych, słabiej zaangażowanych w subkulturę kibicowską), kibiców wirtualnych (sporadycznie chodzących na mecze, śledzących je za pośrednictwem mediów, ale związanych emocjonalnie z konkretną drużyną) oraz kibiców-chuliganów. Każda z tych grup ma własny system wartości i odmienne wzorce zachowania. Niektórzy badacze argumentują, że używanie określeń „pseudokibice” czy „kibole” prowadzi do składania odpowiedzialności za negatywne zjawiska w środowisku kibicowskim na sztucznie wyodrębnione grupy wykazujące zamiłowanie do przemocy lub powiązane ze środowiskiem przestępczym, jednak warto pamiętać o rosnącej niejednorodności środowiska kibiców. Bardzo często chuligani nie są zaangażowani w ruch kibicowski (tzn. nie biorą udziału w przygotowywaniu i realizowaniu oprawy meczów, niektórzy z nich w ogóle nie chodzą na mecze, jednak wykorzystują skojarzenie z ruchem kibicowskim jako swoistą legitymizację agresywnych, niezgodnych z prawem zachowań). Trzeba też pamiętać o animozjach w obrębie środowiska kibicowskiego poszczególnych drużyn (w 2013 r. głośno było o walkach między tradycyjną sekcją kibiców Polonii Warszawa „Black Rivals” a grupami o nastawieniu prawniczym).

- Wydaje się, że podobnie jak w przypadku innych krajów europejskich **część środowiska kibicowskiego (zwłaszcza „chuligani”, część „ultrasów”)** wyznaje **poglądy prawicowe lub skrajnie prawicowe, których integralnym elementem są przekonania rasistowskie** (FRA,2010).Omawiając zjawisko skrajnie prawicowego ekstremizmu Rafał Pankowski (badacz akademicki i członek Stowarzyszenia Nigdy Więcej, 2012) stwierdza: “Inną platformą, gdzie skrajnie prawicowe tendencje są wyraźnie widoczne i powszechne, są stadiony piłkarskie. Grupy ekstremistyczne często czerpią siłę z antysemickiej, rasistowskiej kultury, która zdominowała wiele stadionów i grup fanów. EURO 2012 nieco poprawiło sytuację – między innymi dzięki kampanii „Respect Diversity”, o której szeroko mówiono w mediach, ale problem pozostaje głęboko zakotwiczony”.
  - W polskim kontekście w procesie projektowania działań na rzecz walki z rasizmem w sporcie należy jednak spróbować oddzielić postawy i zachowania prawicowe/nacjonalistyczne od postaw i zachowań ekstremistycznych i nawołujących do nienawiści rasowej. Wprawdzie postawa nacjonalistyczna opiera się na przekonaniu o wyższości danego narodu nad innymi, jednak część środowisk prawicowych odrzuca poglądy rasistowskie, argumentując np. że są niechrześcijańskie. Z drugiej strony, w obrębie ruchu prawicowego lokują się też ugrupowania rozmyślnie szermujące symboliką rasistowską, którą uważają za podstawę swojej ideologii. Należy też zwrócić uwagę na sposób, w jaki grupy kibiców wyznających te poglądy wykorzystują symbole zabronione i jakie nadają im znaczenie kulturowe. Warto zwrócić uwagę na kontekst historyczny sympatii prawicowych/nacjonalistycznych: pozostałością po okresie PRL jest silnie manifestowany antykomunizm części środowisk kibicowskich oraz przywiązanie do polityki pamięci zorientowanej wokół Powstania Warszawskiego (<http://zyleta.info/?tag=powstanie-warszawskie>).
- Kultura kibiców piłki nożnej często przybiera charakter **antysystemowy, często nie odwołujący się do konkretnej postawy ideologicznej**. Najwyżej cenione są postawy i zachowania przeciwstawiające się uznanemu i sankcjonowanemu prawem porządkowi społecznemu i politycznemu oraz wszelkim systemom kontroli uznawanym za przedłużenie władzy (np. kontrolom bezpieczeństwa na stadionach).

- Postawa antysystemowa może wynikać z postawy anarchistycznej (świadome odrzucenie wszelkiej władzy i wszelkich systemów kontroli), z odrzucenia konkretnego systemu politycznego i legitymizującej go ideologii politycznej (np. brak akceptacji dla obecnego rządu, odrzucanie przekonań niezgodnych z przekonaniami prawicowymi) lub też z czystej fascynacji przemocą (zachowania agresywne, chuligańskie, wandalskie, zob. Dudała 2004). Innymi słowy, specyfika kultury kibicowskiej polega na operowaniu tymi symbolami, które w domniemaniu kibiców negują normy prawa czy powszechnie akceptowane normy społeczne (zachowania się, językowe), i mogą stanowić wyraz uogólnionej niezgody na rzeczywistość. Nierzadko są to symbole w jakiś sposób powiązane z ideologiami zakazanymi prawem, np. z ideologią nazistowską. Ocena wykorzystania tego typu symboli powinna być **osadzona historycznie**, tzn. uwzględniać specyficzną historię poszczególnych klubów. Np. ruch kibicowski Legii Warszawa w latach 1980. był powiązany z subkulturą skinheadów i często manifestował poglądy antykomunistyczne. Jeden z respondentów (kibic jednego z czołowych klubów Ekstraklasy) zwrócił uwagę na fakt, że niektóre banery zawierające symbole zakazane wykorzystywane są przez pewne grupy kibiców jako „przerywniki meczu” – kibice wiedzą, że ich ekspozycja będzie skutkowałą zatrzymaniem gry przez arbitra i wykorzystują je instrumentalnie, w oderwaniu od ich rasistowskiego czy antysemitowskiego znaczenia.

Jak twierdzi socjolog Ł. Jurczyszyn: „Można powiedzieć, że młodzież przestała być bierna - co jej od lat wytykano. Ale kontestuje "systemowe" pola działania: partie polityczne, organizacje. Kwestionuje mandat władzy publicznej, nie wierzy mediom, które uważa za część systemu. Komunikuje swoją obecność poza systemem: na ulicy. Ale też na stadionie czy wkraczając na teren "wroga" - w Polsce przykładem są wtargnięcia kiboli na debaty uniwersyteckie (...) Badając środowisko kibicowskie w Rosji, w Dzierżyńsku, widziałem takie graffiti: swastyka i napis: "Fuck the system".

Ta swastyka to nie było odwołanie do faszyzmu, tylko odrzucenie powszechnie uznawanej poprawności, wypowiedzenie posłuszeństwa establishmentowi.

Podobnie jak postać Adolfa Hitlera: to wielki buntownik, a nie zbrodniarz. Nacjonałści polscy nie kojarzą go z wymordowaniem 6 mln Polaków, tylko ze "zrobieniem porządku z Żydami"

(http://m.wyborcza.pl/wyborcza/1,105402,14530490,Jak_oswoic_kiboli_i_nazioli_Dla_nich_Hitler_to_bohater.html).

- W przypadku niektórych klubów przejawy dyskryminacji przybierające charakter rasistowski, antysemicki czy ksenofobiczny są wyrazem **dyskryminacji terytorialnej** wobec kibiców innych klubów.
  - W trakcie wywiadów respondenci należący do ruchu kibicowskiego argumentowali np. że określenie „Widzew – Żydzew” jest pozbawione elementu antysemickiego i funkcjonuje na tej samej zasadzie jak określenie „Pyry” dla Lecha Poznań czy „Śledziki” dla Lechii Gdańsk. Nie negując obiektywnie antysemickiego wydźwięku tego określenia i mając w pamięci fakt, że określenie ma charakter obelżywy, należy brać pod uwagę możliwość kontekstualizacji jego znaczenia w obrębie kultury kibicowskiej i sprowadzania go do przejawu dyskryminacji terytorialnej.
- Przejawy subkultury kibicowskiej (symbole graficzne, przyśpiewki) mają zmienne i zależne od kontekstu znaczenie. Zakazane symbole i znaki są często innowacyjnie wykorzystywane: dobrym przykładem jest transparent przez kibiców Jagiellonii Białostok: ‘Wszystkiego „najlepszego” na 88 urodziny PZPN’ (88 – ósma i ósma litera alfabetu, czyli HH – Heil Hitler).

Niuanse skuteczności działań na rzecz zwalczania przejawów rasizmu w sporcie: reakcja kibiców Legii na sankcje nałożone przez UEFA

31 lipca 2013 r. w czasie meczu Molde FK – Legia Warszawa w sektorach zajmowanych przez kibiców Legii pojawił się transparent z krzyżem celtyckim, zaś 7 sierpnia, w czasie meczu rewanżowego, kibice Legii mieli eksponować na transparentach trzy zabronione symbole (symbol "White Legion" z wilczym hakiem częściowo przysłoniętym herbem klubu; dwie czaszki SS; oraz napis „Wild Boys" z literą S zastąpioną znakiem runicznym. UEFA podjęła decyzję o nałożeniu na klub kary w wysokości 150 tys. €

W reakcji kibice Legii zadeklarowali chęć wzięcia na siebie kary finansowej opublikowali następujące oświadczenie: „Pragniemy wyrazić nasze ubolewanie i oburzenie z powodu tak drastycznych konsekwencji, które poniesie Legia. Jednocześnie każdy Kibic musi zdawać sobie sprawę z tego, że kary te są inspirowane przez przedstawicieli polskiej administracji publicznej (apele do UEFA o jak najsurowsze karanie polskich klubów) oraz organizacje o nie do końca jasnym profilu działalności, zajmujące się m.in. tropieniem wymagowanego „faszyzmu” i „rasizmu” na stadionach, czerpiące od UEFA tym większe zyski, im wyższe kary są nakładane na kluby. Czujemy się zobowiązani do poinformowania środowiska kibicowskiego, że race są jedynie niewielką częścią tych kar – regulamin UEFA jasno stanowi, że używanie środków pirotechnicznych nie może być podstawą do zamknięcia stadionu lub wykluczenia klubu z pucharów. Kary te są efektem uznania za „faszystowskie” flag, które od ok.20 lat wiszą niezmiennie na naszym stadionie (m. in Wild Boys, Ultras Legia) i co do których nikt nigdy nie zgłaszał jakichkolwiek uwag i zastrzeżeń!"

Struktura tej argumentacji uwypukla, po pierwsze, antysystemowe nastawienie części środowisk kibicowskich: zarówno polskie władze, jak i władze federacji piłkarskich są uznawane za element „systemu” wrogiego „prawdziwej kulturze kibicowskiej”, z którym należy walczyć; podkreślany jest element zagrożenia tej kultury: zgodne działania władz polskich i UEFA stanowią spisek wobec środowisk kibicowskich. Po drugie, wprost została podważona wiarygodność i legitymizacja Stowarzyszenia Nigdy Więcej i sieci FARE (zarzut dotyczy wręcz domniemanej korupcji tych organizacji). Po trzecie, kibice zarzucają brak uznania dla tradycyjnych symboli kibicowskich (nb. jeden z respondentów zwrócił uwagę na nasilającą się modę restaurowania starych flag i transparentów z lat 80. i 90.; ich wywieszanie stanowi odwołanie do ciągłości historii klubu, natomiast UEFA i FARE traktują zamieszczone na nich symbole jak deklarację światopoglądową). Po czwarte, mobilizacja kibiców wobec UEFA i deklaracja o chęci przejęcia odpowiedzialności finansowej stanowi istotny element budowania solidarności grupowej

Warto podkreślić, że część symboli i znaków uznawanych przez organizacje sportowe za manifestację poglądów rasistowskich, ksenofobicznych i antysemitowskich ma złożone znaczenie kulturowe. Dotyczy to m.in. krzyża celtyckiego. Na Wyspach Brytyjskich jest on uznawany za symbol dążeń niepodległościowych ludów celtyckich. W 1996 r. znalazł się na monecie jako symbol Irlandii Północnej. W Polsce został zarejestrowany w 2012 r. jako symbol partyjny Narodowego Odrodzenia Polski; rejestrację później cofnięto z uwagi na fakt, że NOP wcześniej zarejestrował jako symbol partyjny falangę (skądinąd też zaliczaną do symboli propagujących rasizm przez FARE i UEFA), jednak posługiwanie się nim jako dodatkowym symbolem partyjnym nadal jest legalne. Podobny spór dotyczy czaszki umieszczonej na niektórych transparentach klubowych, którą FARE i UEFA uznają za przejaw propagowania postaw nazistowskich, a środowisko kibiców – za element tradycyjnych opraw meczowych, pozbawiony bezpośrednich konotacji rasistowskich.

Znaczenie symboli i znaków wykorzystywanych przy oprawie meczów może ulegać zmianie; ponadto kibice umieją zręcznie przywoływać argumenty – niekiedy legitymizowane naukowo – uzasadniające ich wykorzystanie w danym kontekście. Na przykład, 29 września 2013 r. podczas meczu z Hapoel Tel Awiw grupa kibiców Legii wywiesiła transparent z napisem Jihad Legia (sporządzony „arabską” czcionką”). Obecny na meczu delegat UEFA zgłosił ten incydent jako rasistowski, co wywołało reakcję Stowarzyszenia Kibiców Legii Warszawa.

Oświadczenie Stowarzyszenia Kibiców Legii Warszawa w sprawie transparentu Jihad Legia

Z zażenowaniem przyjęliśmy dzisiejsze oświadczenie KP Legia w sprawie oprawy "Jihad Legia". Nie wiemy, które z tych słów tak razi oburzonych. "Dżihad" ma swoje konkretne znaczenie. Jako zagorzali kibice wielokrotnie odwoływaliśmy się zarówno do symboliki religijnej – np. w tak chwalonej oprawie "Boże Chroń Fanatyków", jak i do samego "dżihadu" w jego prawdziwym znaczeniu – "Dżihad Legia" w czasie konfliktu z ITI. "Dżihad" jest jedynym znanym nam słowem tak precyzyjnie określającym nasz stosunek do Legii. Za Agatą S. Nalborczyk z portalu wiez.com: "Bardzo często, kiedy mowa o islamie, słyszy się słowo dżihad w znaczeniu "święta wojna". Dżihad ma jednak w języku arabskim dosłowne znaczenie: "dokładanie starań, podejmowanie wysiłków" (ten sam rdzeń dż-h-d jest w słowie idżtihad – "wysiłek, tworzenie prawa" czy mudżahid – szyicki uczony prawnik). (...) W islamie nie było nigdy pojęcia "świętej" czy religijnej wojny, całe życie muzułmanów jest bowiem podporządkowane Bogu. Jak formułuje to prof. J. Danecki, "kopanie piłki czy jedzenie szparagów jest dla muzułmanina tak samo religijne jak odmawianie modlitwy". Istnieją dwa rodzaje dżihadu: dżihad większy i dżihad mniejszy. Jak wynika z nazwy, dżihad większy jest ważniejszy – polega on na nieustannych wysiłkach podejmowanych przez każdego muzułmanina w celu wykorzenia wszystkiego, co w jego życiu jest grzeszne lub przeciwne takiemu sposobowi życia, jakiego Bóg chce dla ludzi. Jest to zatem walka z szatanem i jego pokusami lub wszelkie działania na rzecz własnej gminy. Narzędziami tego dżihadu są serce w pierwszym przypadku, a ręce i język w drugim. Dżihad mniejszy (kital), którego narzędziem jest miecz, polega na obowiązku zbrojnej obrony samego siebie, uciskanych ludzi lub muzułmańskiego sposobu życia, jeśli jest on atakowany. Islam nie jest bowiem religią pacyfistyczną i jeśli wszystkie inne środki zostały wyczerpane, dopuszcza akcję zbrojną w słusznej sprawie. Zawsze jednak musi to być walka w samoobronie przeciw atakowi lub uciskowi, a nie we własnym interesie. Już we wczesnej epoce islamu zostały opracowane ścisłe reguły dotyczące tej walki. (...)" Oburzające jest traktowanie jakiegokolwiek pozytywnego przekazu religijnego przez pryzmat rasistowski (przyp. aut.), co robią niektórzy pracownicy mediów oraz, jak widać, KP. Łączenie "dżihadu" z antysemityzmem czy rasizmem jest nie tylko dyskryminacją jednej z grup religijnych, ale także działaniem zupełnie pozbawionym sensu. Choćby dlatego, że Arabowie należą do Semitów w identycznym stopniu jak Żydzi. Pewna gazeta jest znana z kryteriów rasistowskich w opisie rzeczywistości, uważamy jednak, że przejmowanie ich od niej jest zagrożeniem dla wolności słowa, a co za tym idzie – praw obywatelskich. Ewentualne uznanie zasadności jakiegokolwiek kary za ten transparent będzie niczym innym, jak tylko

próbą formalnego wykluczenia jednej z grup religijnych poprzez uznanie jej negatywnego stereotypu za prawdziwy. No i będzie rzeczywistym aktem antysemityzmu. SKLW podpisując porozumienie w żaden sposób nie mogło się spodziewać, że będą próby jego instrumentalnego wykorzystania do tak skandalicznych działań. Szczytem hipokryzji w tej sytuacji jest zignorowanie faktu, że kibice gości mieli na trybunach flagi z sierpem i młotem. Z wielokrotnych wypowiedzi przedstawicieli klubu wiemy, że "stadiony to miejsca, w których nie może być elementów politycznych". Chyba że takim elementem jest sierp i młot? Dobrze, że ten mecz nie odbył się w rocznicę 17 września. Na koniec zwracamy uwagę, że doczekaliśmy się niespotykanego wydarzenia. W Polsce podczas meczu z drużyną z Izraela, której kibice epatują symboliką komunistyczną, nie pojawiły się antysemickie incydenty na trybunach – żadnych przyśpiewek czy transparentów. Warto publicznie sobie odpowiedzieć na pytanie – dzięki komu tak się stało? Kto w tej sytuacji zdał egzamin? A może komuś przeszkadza drugie słowo z tego transparentu?

http://legionisci.com/news/44847_Oswiadczenie_SKLW_w_sprawie_Jihad_Legia.html

Warto dodać, że polska prokuratura odmówiła wszczęcia postępowania w tej sprawie, argumentując, że czyn nie wyczerpuje znamion przestępstwa, Ekspert prokuratury uznał, że wprawdzie, sposób, w jaki kibice wykonali napis i wykorzystali go, świadczy o nieznanym symboliki tego słowa”, a wykorzystanie go podczas meczu z klubem izraelskim jest zachowaniem oburzającym, cały incydent należy traktować w kategorii "głupiej próby" zaistnienia w mediach, a nie chęci propagowania faszyzmu” (<http://sport.tvn24.pl/archiwum,133/wolno-wywieszac-jihad-legia,187458.html>). Klub Legia Warszawa został jednak ukarany przez UEFA.

3. SKALA ZJAWISKA RASIZMU W POLSKIM SPORCIE

Podobnie jak w przypadku innych krajów, dane dotyczące skali i charakterystyki przejawów rasizmu i innych form dyskryminacji w obszarze sportu, również w odniesieniu do środowiska kibiców, są niepełne. **Dostępne dane pozwalają jedynie na przybliżone oszacowania, zwłaszcza, że dotyczą różnych okresów, zaś metodologia ich zbierania jest diametralnie różna.**

3.1. SYSTEM MONITOROWANIA INCYDENTÓW RASISTOWSKICH W POLSKIM SPORCIE

Na podstawie analizy systemów funkcjonujących w innych krajach można stwierdzić, że efektywny system monitorowania przypadków zachowań dyskryminacyjnych w sporcie powinien łączyć systemy monitorowania:

- Organów państwowych powołanych do walki z przestępczością z nienawiści (na tle rasowym, narodowym, etnicznym i innym)
- Federacji i związków sportowych
- Organizacji pozarządowych zajmujących się walką z przejawami dyskryminacji.

Polski system monitorowania przestępstw na tle rasistowskim, skierowanych przeciwko Romom, antysemitów, islamofobicznych/antymuzułmańskich i związanych z prawicowym ekstremizmem jest zaliczany do dobrych („dostępne dane są dobrej jakości – odnotowywane są motywy przestępstw, a dane są na ogół publikowane”)¹. W raporcie European Network Against Racism (2010) Polska została wskazana – obok Austrii – jako kraj, gdzie stosuje się „szczególnie innowacyjne praktyki monitorowania”.

W przypadku Polski system ten obecnie tworzą:

3.1.1. System monitorowania wdrażany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

---

¹Polska została zaliczona – obok Austrii, Belgii, Czech, Danii, Francji, Niemiec, Irlandii, Litwy, Słowacji, Hiszpanii i Chorwacji do krajów, które posiadają dobry system monitoringu; kraje gdzie istnieje całociowy system to: Finlandia, Holandia, Szwecja i UK.
<http://www.integration.ie/website/omi/omiwebv6.nsf/page/statistics-RacistIncidentsstatisticscrimeFRAreport-en>

Komenda Główna Policji nie kategoryzuje przestępstw na tle rasowym w sposób pozwalający wyodrębnić te przestępstwa, których motyw, sprawcy lub ofiary związani byli ze środowiskiem sportowym. W ramach Ministerstwa zbieraniem danych dotyczących m.in. przestępstw na tle rasowym w obszarze sportu zajmuje się Zespół ds. Praw Człowieka (Departament Kontroli, Skarg i Wniosków). Zespół gromadzi informacje opierając się na zgłoszeniach pochodzących od organizacji pozarządowych, podmiotów indywidualnych, a także informacjach ujawnionych w artykułach prasowych oraz raportach i opracowaniach sporządzanych przez organizacje pozarządowe. Następnie monitoruje on sposób rozpatrywania tych przypadków przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości od momentu zaistnienia zdarzenia do momentu zakończenia działań przez właściwe podmioty. Zgromadzone informacje są na bieżąco analizowane i wykorzystywane, m.in. przy sporządzaniu sprawozdań z realizacji przez Polskę międzynarodowych zobowiązań oraz planowaniu dalszych działań i szkoleń w zakresie zwalczania przestępstw na tle nienawiści. Wśród spraw zarejestrowanych przez Zespół znajdują się również przypadki zachowań rasistowskich i ksenofobicznych w obszarze sportu.

Należy dodać, że w maju 2014 r. Ministerstwo rozpoczęło skierowaną do cudzoziemców kampanię *Racism. Say it to Fight it* (Rasizm. Walczę, nie milczę), informującą o mechanizmach zgłaszania przestępstw z nienawiści.

3.1.2. Systemy monitorowania federacji i związków sportowych

Realizując zalecenia FIFA i UEFA PZPN wprowadził instytucję **Delegatów Meczowych**, którzy uczestniczą w meczach Ekstraklasy i wybranych meczach I ligi; **Obserwatorów-sędziów**, pełniących funkcję delegatów meczowych PZPN (w przypadkach większości meczów I i II ligi) oraz **Klubowych Koordynatorów ds. Współpracy z Kibicami** (SLO) (mecze Ekstraklasy i I ligi). Osoby te są odpowiednio przeszkolone w kwestii potencjalnych przejawów rasizmu, antysemityzmu i dyskryminacji wśród kibiców. Załącznik 2 do wytycznych dla delegatów meczowych zawiera stosunkowo szczegółowy wykaz przykładowych symboli zabronionych w trakcie meczów (zaczepnięty z materiałów opracowanych przez Stowarzyszenie Nigdy Więcej). Ankieta raportu przebiegu meczu nie nakłada jednak obowiązku precyzowania charakteru zdarzenia rasistowskiego.

Jak podkreślają eksperci Stowarzyszenia Interwencja Prawna „Dane te [zbierane przez organizacje sportowe] mogłyby stanowić cenny wkład w bazę danych [projektowaną w tym czasie przez MSW – przyp.aut.], ponieważ rejestrują one incydenty o charakterze rasistowskim, w związku z którymi było przeprowadzone postępowanie dyscyplinarne i wydane orzeczenie, a które niekoniecznie mogłyby być ukarane na gruncie kodeksu karnego. Pokazują one również praktykę walki z rasizmem w sporcie”(Klaus, Frelak 2010). Oddzielny monitoring, w ścisłej współpracy z FARE, prowadzą również międzynarodowe federacje piłkarskie FIFA i UEFA w trakcie turniejów międzynarodowych.

Jeśli chodzi o inne związki sportowe, kilka z nich (m.in. PZ Koszykówki i PZ Siatkówki) prowadzi podstawowy monitoring rozgrywek połączony z nadzorem wideo, który według deklaracji władz Związków umożliwia wychwycenie potencjalnych incydentów na tle rasistowskim.

3.1.3. System monitorowania prowadzony przez organizacje pozarządowe

Incydenty na tle rasowym, narodowościowym, homofobicznym, faszystowskim czy neonazistowskim, również występujące w obszarze sportu lub popełniane przez osoby związane ze środowiskami kibicowskimi - są rejestrowane przez Stowarzyszenie Nigdy Więcej (założone w 1996 r. przez działaczy nieformalnej młodzieżowej Grupy Anty-Nazistowskiej). Monitoring oparty jest na doniesieniach osób prywatnych; organizacji zajmujących się prawami mniejszości i walką z przejawami dyskryminacji; analizie dyskursu medialnego; oraz analizie raportów organizacji krajowych i zagranicznych. Poza sporadycznymi przypadkami, zgłoszenia dotyczą meczów piłki nożnej lub zachowania kibiców piłkarskich. Zgłoszenia są rejestrowane, kategoryzowane, a następnie publikowane w kolejnych numerach magazynu Nigdy Więcej oraz w zbiorczej formie *Brunatnej Księgi (1987-2009; 2009-2010; 2011-2012)*. Dane za lata 2010, 2011 i 2012 zostały również umieszczone w elektronicznej bazie danych, którą można przeszukiwać przy pomocy słów kluczowych.

Atutem monitoringu prowadzonego przez Stowarzyszenie jest jego wszechstronność i szeroki zasięg. Szeroka sieć osób współpracujących z NW w środowisku kibiców i mediów pozwala raportować również te incydenty na tle rasowym i in., które nie zostały zgłoszone na policję i/lub nie zostały zarejestrowane przez przedstawicieli federacji i związków sportowych; incydenty, które występują na meczach towarzyskich lub poza systemem rozgrywek nadzorowanych przez Ekstraklasę i PZPN; oraz incydenty pozastadionowe (np. przed i po meczu; obecność treści rasistowskich i in. w przestrzeni publicznej, np. pod postacią wlepek, nalepek i graffiti). Kluczowe znaczenie ma fakt, że system monitoringu NW pozwala bezpośrednio zbierać dane z całej Polski.

System monitorowania stworzony przez NW ma wszakże mankamenty. Po pierwsze, jest on ze swej istoty arbitralny, jako że opiera się w dużej mierze na relacjach indywidualnych. Jak podkreślają działacze organizacji, „*Brunatna Księga nie jest publikacją o charakterze naukowo-prawniczym i nie powinna być w ten sposób rozpatrywana (...) opracowanie powstało przy zastosowaniu metod dziennikarskich i narzędzi publicystycznych*”. Podkreślmy, że wspomniana arbitralność i subiektywność stanowi immanentną cechę takiego systemu monitoringu, a przedstawiciele NW starają się ją tonować weryfikując otrzymywane informacje.

Problemem jest również niedostatecznie spójna kategoryzacja incydentów, co wynika również z przyjętej (szerokiej) definicji rasizmu; rodzi to trudności przy tworzeniu zbiorczych statystyk. Po trzecie, szwankuje techniczna strona bazy danych (strona internetowa Stowarzyszenia jest mało „intuicyjna”; eksport danych do formatu PDF generuje błędy). Po czwarte, na stronie brakuje mechanizmu do raportowania zdarzeń za pośrednictwem formularza elektronicznego (który mógłby być później weryfikowany przez pracowników NW); zgłoszenia są przesyłane mejlowo na adres redakcji.

System monitorowania NW jest wzorowany na systemach wypracowanych przez inne organizacje członkowskie FARE; analogiczny system funkcjonuje również w ramach samego FARE (<http://www.emailmeform.com/builder/form/Pq1UiJc040aOsFaHdeMwV>). Proces zbierania danych przez FARE przebiega w czterech etapach: 1) Przyjęcie informacji na temat incydentu; 2) Zgłoszenie incydentu UEFA, FIFA lub krajowemu ZPN; 3) Wszystkie incydenty są włączane do statystyki i co miesiąc publikowane na farenet.org 4) FARE informuje zgłaszającego o skutkach zgłoszenia.

3.2. DANE DOTYCZĄCE INCYDENTÓW NA TLE RASISTOWSKIM W POLSKIM SPORCIE

3.2.1. Dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

W latach 2012-maj 2014 Zespół ds. Praw Człowieka MSW odnotował łącznie 24 incydenty rasistowskie, antysemickie lub ksenofobiczne, które pojawiły się w obszarze sportu. W roku 2012 trzy sprawy zakończyły się wniesieniem oskarżenia prokuratorskiego i ukaraniem sprawców, w 2013 – dwie (szczegóły tych spraw w załączniku). W dwóch przypadkach doszło do skandowania antysemickich haseł w trakcie meczu lub tuż po jego zakończeniu, w dwóch – do wywieszenia transparentu zawierającego takie hasła; piąty przypadek dotyczył znieważenia niemieckiej flagi i wtargnięcia na posesję obywatela Niemiec.

Tab. 2. Incydenty rasistowskie i ksenofobiczne odnotowane w obszarze sportu przez Zespół ds. Praw Człowieka MSW

Rok	Przypadki przestępstw i incydentów z nienawiści oraz w sporcie	Wszystkie przypadki przestępstw i incydentów z nienawiści oraz dyskryminacji zarejestrowane przez Zespół
2012	10	89
2013	12	175
2014 (do 14 maja)	2	102

Źródło: Zespół ds. Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

Przypadki przestępstw i incydentów z nienawiści w sporcie stanowią niewielki odsetek wszystkich zarejestrowanych zdarzeń tego rodzaju. Zwraca uwagę ogólny wzrost liczby zarejestrowanych przestępstw i incydentów z nienawiści zarejestrowanych przez Zespół. Warto jednak pamiętać, że może to wynikać z większej skrupulatności w ich rejestrowaniu, tudzież większego uświadomienia organów ścigania, a niekoniecznie z absolutnego wzrostu liczebności takich zdarzeń.

3.2.2. Dane związków i organizacji sportowych

3.2.2.1. Dane dotyczące piłki nożnej

Dane Wydziału Dyscyplinarnego PZPN za lata 2008-2012 zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tab. 3. Incydenty rasistowskie i in. zarejestrowane na meczach Ekstraklasy, ligowych i meczach Pucharu Polski w latach 2008-2012

Rok	Liczba incydentów	Wysokość kary
2008/2009	4	29 000
2009/2010	11	58 000
2010/2011	12	57 000
2011/2012	16	107 500

Źródło: Raporty okresowe PZPN

W sezonie 2011/2012 PZPN nałożył łącznie 17 kar za rasistowskie zachowania i postawy antysemityzmu, w tym 16 kar finansowych na kwotę 107.500 zł. Poza karami finansowymi zastosowano kary zakazu udziału zorganizowanych grup kibiców w dwóch meczach wyjazdowych dla dwóch klubów, jedną karę zakazu udziału zorganizowanych grup kibiców w meczu wyjazdowym; dwukrotnie ukarano kierownika drużyny. W trzech przypadkach umieszczenia niedozwolonych treści na transparentach, uznano odpowiedzialność klubu, odstępując od wymierzania kar.

W sezonie jesiennym 2012- 2013 odnotowano łącznie 4 incydenty tego rodzaju (po 1 w Ekstraklasie i II Lidze, 2 – w I Lidze), zaś w sezonie wiosennym 2013/2014 – 6 (po 2 w każdej lidze). Może to świadczyć o spadku częstotliwości tego typu incydentów w wyższych Ligach. Analiza wysokości kar nakładanych na kluby przez Komisję Dyscyplinarną może uzasadniać wniosek, że w pewnej mierze jest to skutek stanowczej postawy władz PZPN.

W 2013 r. polskie kluby zostały czterokrotnie ukarane przez UEFA z powodu rasistowskiego zachowania oraz ekspozycji rasistowskich transparentów w czasie meczów międzynarodowych. W sezonie 2013/2014 UEFA nałożyła kary za przewinienia na tle rasistowskim na 17 klubów, w tym 4 polskie. Łącznie w latach 2006-2014 UEFA ukarała polskie kluby 13 razy (z czego 12 razy w okresie 2011-2014) (Źródło: dane udostępnione przez UEFA).

3.2.2.2. Dane dotyczące pozostałych dyscyplin

Niemal wszystkie przebadane związki sportowe zadeklarowały, że w obrębie ich dyscypliny przejawy rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu i homofobii nie miały nigdy miejsca. Fakt ten jest na ogół tłumaczony specyfiką samej dyscypliny (zasady rozgrywek wyraźnie artykułują nakaz poszanowania przeciwnika; dana dyscyplina jest ze swej istoty wielonarodowa i wielorasowa, a główne rozgrywki odbywają się na poziomie międzynarodowym).

- „Tenis jako sport indywidualny nie ma stałych, sezonowych rozgrywek klubowych typu liga, więc nie ma szerokiego pola do zaistnienia tego typu incydentów”
(Polski Związek Tenisa);
- „Badminton jest sportem olimpijskim, wielonarodowym, uprawianym na wszystkich kontynentach i przejawy dyskryminacji nie są spotykane”
(Polski Związek Badmintona);

- „Przepisy i regulaminy zawodów Polskiego Związku Kolarskiego nie odnoszą się w ogóle do kwestii ksenofobii, homofobii, rasizmu lub jakichkolwiek innych przejawów dyskryminacji, gdyż tego typu zjawiska w kolarstwie w praktyce nie występują. Kolarstwo jest specyficzną dyscypliną gdzie nie ma, charakterystycznego dla np. gier zespołowych, podziału na odrębne zorganizowane i zantagonizowane grupy kibiców więc nie występują również negatywne zjawiska wśród kibiców. Zawodowe grupy kolarskie, które są pierwszoplanowymi aktorami wielkich wyścigów, składają się z zawodników różnych ras i narodowości ale nigdy nie było na tym tle żadnych incydentów czy objawów dyskryminacji. Żadne negatywne zjawiska tego typu nie były również odnotowywane na zawodach kolarskich rozgrywanych w naszym kraju
(Polski Związek Kolarski);
- „Zjawiska takie nie występują, ponieważ nie ma zjawiska masowego kibicowania; na zawody przychodzą pojedyncze grupki kibiców”
(Polski Związek Biathlonu).
- Dany sport jest oparty na zasadzie poszanowania przeciwnika i ze swej istoty jest sportem angażujących ludzi różnych ras i narodowości (sporty walki: ju-jitsu, judo, taekwondo olimpijskie i taekwon-do, karate) „Judo to dyscyplina o wysoce międzynarodowym i wielokulturowym charakterze. W podnoszeniu poziomu sportowego często prowadzimy akcje szkoleniowe w gronie międzynarodowym bardzo zróżnicowanym kulturowo, religijnie”.

- „Medale zdobywają zawodnicy najlepsi, niezależnie od koloru skóry i pochodzenia. Na imprezach międzynarodowych w kulturystyce i fitness nigdy nie zaobserwowaliśmy żadnych wystąpień ani incydentów o podłożu rasowym. Podobnie przedstawia się sytuacja w trójboju siłowym. PZKFiTS popiera ten styl działania obu federacji międzynarodowych i wnosi w to swój aktywny wkład poprzez postawę i poglądy swoich przedstawicieli we władzach IFBB i EBFF, a także poprzez prace naszych sędziów klasy międzynarodowej na wszystkich zawodach rangi mistrzowskiej w kulturystyce, fitness i trójboju siłowym. Sytuacja w naszych dyscyplinach na krajowym podwórku jest podobna. W reprezentacji Polski występowały zawodnicy lub zawodniczki różnych ras, mający polskie obywatelstwo, nawet czarnoskóra fitnesska. Na naszych imprezach, na które przychodzi zwykle około 1000-2000 kibiców, nigdy nie spotkaliśmy się z incydentami, hasłami, czy postawami o zabarwieniu rasistowskim. W gronie entuzjastów sportów siłowych i sylwetkowych ten problem nie istnieje (Polski Związek Kulturystyki).

Jedyny incydent na tle rasistowskim, antysemickim lub ksenofobicznym odnotowany przez związki to:

- Incydent na meczu hokeja na lodzie (zarejestrowany przez PZ Hokeja na Lodzie)
  - W sezonie 2012/2013 zanotowano jeden przypadek dyskryminacji ze względu na pochodzenie etniczne zawodnika (obraźliwy obrazek umieszczony w pobliżu szatni drużyny przyjezdnej); winny zaniedbaniom klub został ukarany karą pieniężną.

3.2.3. Dane rejestrowane przez Stowarzyszenie Nigdy Więcej

Liczba incydentów rasistowskich, antysemickich i ksenofobicznych odnotowanych w bazie Stowarzyszenia znacznie przekracza liczbę tychże incydentów odnotowanych przez inne podmioty.

Tab. 4. Incydenty rasistowskie i in. w piłce nożnej według statystyk Stowarzyszenia Nigdy Więcej w okresie wrzesień 2009-marzec 2011

Typ incydentu	Liczba w okresie IX 2009-III 2011
Symbole rasistowskie/faszystowskie	56
Antysemickie	36
Na tle koloru skóry	20
Homofobiczne	8
Antyromskie	2
Antymuzułmańskie	1

Źródło: Hateful. Monitoring Racism, Discrimination and Hate Crime in Polish and Ukrainian Football 2009-2011, East European Centre, Warsaw-Kyiv-London 2011.

Tab.5. Incydenty o podłożu rasistowskim i antysemickim w piłce nożnej zarejestrowane przez Stowarzyszenie Nigdy Więcej w latach 2011 i 2012

Rok	Incydenty o podłożu rasistowskim popełnione przez kibiców	Incydenty o podłożu rasistowskim popełnione przez kibiców w trakcie meczu piłkarskiego	Incydenty o podłożu antysemickim popełnione przez kibiców	Incydenty o podłożu antysemickim popełnione przez kibiców w trakcie meczu piłkarskiego
2011	35	27	26	14
2012	42	27	21	10

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych Stowarzyszenia Nigdy Więcej; dane za rok 2011 i 2012; filtr: motywacja czynu: rasistowska, antysemicka; charakterystyka sprawcy: pseudokibice.

W powyższej tabeli przedstawiono zarówno wszystkie incydenty na tle rasistowskim i antysemickim popełnione przez kibiców, jak i te, które autorka raportu zaklasyfikowała jako incydenty, które wystąpiły w czasie meczów. Łącznie w 2011 r. miało miejsce 41 incydentów na tle rasistowskim lub antysemickim w trakcie meczów, a w 2012 – 37. Bezwzględnie należy pamiętać o ograniczeniach metodologicznych bazy danych, na podstawie której opracowano powyższą tabelę (przede wszystkim nieostry sposób kategoryzacji danych) i traktować je jako dane orientacyjne.

Różnice występujące między danymi dotyczącymi incydentów rasistowskich przedstawianymi przez organizacje antyrasistowskie oraz tymi, które przedstawiają związki sportowe nie są typowe wyłącznie dla Polski. W 2013 r. dziennikarze CNN poprosili włoski Związek Piłki Nożnej o podanie liczby takich incydentów od 2007 r.; Związek wskazał 47 incydentów, antyrasistowska organizacja pozarządowa -282

Jedynie incydenty na tle rasistowskim, antysemickim lub ksenofobicznym odnotowane przez Stowarzyszenie w odniesieniu do dyscyplin innych niż piłka nożna to incydenty dotyczące meczów koszykówki:

- W grudniu 2011 r. na meczu między Legią Warszawa a MZK Ochota kibice Legii wywiesili transparent z napisem "White Legion" oraz symbolem wilczego haka; niektórzy kibice założyli koszulki z krzyżem celtyckim
- W październiku 2012 r. na meczu między Legią Warszawa a TS Wisła Kraków kibice Legii wywiesili transparent z napisem „White Christmas”.

3.2.4. Dane pochodzące z badań społecznych dotyczących przejawów dyskryminacji w obszarze sportu

Według danych organizacji FIFpro, zajmującej się warunkami pracy zawodników piłkarskich: **“Przemoc, prześladowania i znęcanie się oraz rasizm stanowią poważny problem w Polsce”** (FIFpro2010). W badaniu wzięło udział 3 357 zawodników z 12 krajów (Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Grecja, Węgry, Kazachstan, Czarnogóra, Rosja, Słowenia, Ukraina, Polska, Serbia); 9.6% zgłosiło przypadki rasizmu lub innych form dyskryminacji, przy czym sprawcami byli głównie kibice (65%). W Polsce ankietę wypełniło 212 zawodników: 20 z nich (9.5%) przyznało, że doświadczyli rasizmu lub dyskryminacji. Sprawcami byli głównie kibice (85%). Dane te, jakkolwiek fragmentaryczne, pozwalają wnioskować, że poziom dyskryminacji na tle rasistowskim w obszarze sportu w Polsce nie odbiega od średniej dla krajów z regionu, przy czym sprawcami częściej niż gdzie indziej są kibice, a rzadziej inni zawodnicy lub władze sportowe. Ogólnie w Polsce zawodnicy rzadziej zgłaszali przypadki przemocy ze strony kibiców, trenerów czy władz sportowych (6% w porównaniu do 11.7% średniej). Warto przypomnieć, że w sezonie 2011/2012 w Polsce grało około 130 zawodników z Afryki.

3.2.5. CHARAKTERYSTYKA INCYDENTÓW

Analiza powyżej przytoczonych danych pozwala stwierdzić, że w obszarze polskiego sportu niezwykle rzadko dochodzi do incydentów rasistowskich związanych z bezpośrednim użyciem przemocy (*hatecrimes*). **Najczęściej dochodzi do incydentów polegających na zastosowaniu „mowy nienawiści”** (*hate speech*); częściej dochodzi do incydentów, które można zaklasyfikować jako rasistowskie niż antysemityczne. Według danych Ekstraklasy, z pięciu incydentów, które miały miejsce w 2011 i 2012 r. cztery polegały na wznoszeniu rasistowskich lub antysemitycznych okrzyków.

„Mowa nienawiści” (*hate speech*) to pojęcie obejmujące wypowiedzi (ustne i pisemne) i przedstawienia ikoniczne (wizualne) łączące, oskarżające, wyszydające i poniżające grupy i jednostki z powodów po części przynajmniej od nich niezależnych - takich jak przynależność rasowa, etniczna i religijna, a także płeć, preferencje seksualne, kalectwo czy przynależność do "naturalnej" grupy społecznej, jak mieszkańcy pewnego terytorium, reprezentanci określonego zawodu, mówiący określonym językiem itp. Jest to „upubliczniona przemoc werbalna”. Znakomite wyjaśnienie tego pojęcia znajduje się w raporcie przygotowanym przez S. Kowalskiego i M. Tulli (Stowarzyszenie Otwarta Rzeczpospolita) w 2001 r. (<http://or.icm.edu.pl/monitoring3.htm>) oraz analizie S. Łodzińskiego Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka państwa, regulacje prawne i nastawienia społeczne) z 2003 r.

(http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_03/r-219.pdf)

Według danych Stowarzyszenia Nigdy Więcej w 2012 r. miało miejsce łącznie 27 incydentów dających się zakwalifikować jako rasistowskie, w tym 9 związanych z ekspozycją transparentu, 17 – wydawanie małych odgłosów, w dwóch przypadkach doszło do bezpośredniego znieważenia czarnoskórego zawodnika (raz przez gracza przeciwnej drużyny, raz przez kibiców własnej drużyny); odnotowano jeden incydent na trybunach związany z obecnością czarnoskórej osoby. Wśród 10 incydentów w 2012 zakwalifikowanych jako antysemityczne 9 polegało na skandowaniu haseł zawierających słowa „Żyd”, „Żydzew”, „Jude”; jeden związany był z ekspozycją transparentu z antysemitycznym hasłem. Ponownie należy podkreślić fakt niejednoznacznej kategoryzacji incydentów.

Badania J. Jurczak (2011) dowiodły, że zakazana symbolika (symbole faszystowskie, nazistowskie i rasistowskie najczęściej były eksponowane w miastach poniżej 300 tys. mieszkańców (70%). Najczęściej symbole te eksponowano w III i IV lidze (łącznie 54%), najrzadziej – w czasie spotkań międzynarodowych (8%). Symbole, o których mowa, najczęściej umieszczane były na flagach – 64% i transparentach – 23% i szalikach – 10%. Najczęściej używanym symbolem w latach 2007-2009 był krzyż celtycki (40%); rzadziej – Falanga (23%), flaga Konfederacji (17%), Runa Odala, wilczy hak, Biała pięść, SS-Totenkopf, Niemiecka Flaga Wojenna, KKK, Krzyż Żelazny, Swastyka, Blood and Honour i tzw. Mieczyk Chrobrego. Materiał badawczy stanowiły fotografie (w liczbie 60) z lat 2001-2009 dostarczone przez Stowarzyszenie Nigdy Więcej.

Warto też podkreślić, że w wypowiedziach rozmówców często pojawiało się stwierdzenie – potwierdzone w badaniach w innych krajach europejskich, że stanowcza walka z przejawami dyskryminacyjnymi w dużych klubach i na obleganych meczach, wzrost kontroli i bezpieczeństwa na stadionach (np. możliwość lepszego identyfikowania sprawców dzięki monitoringowi sprawia, że część bardziej radykalnie nastawionych kibiców przenosi swe działania na poziom niższych lig. Istotne znaczenie ma również fakt (Antonowicz, Szlendak 2012) przekształceń w środowisku piłkarskim i rosnąca dominacja kibiców „komercyjnych”, traktujących oglądanie meczu jak dobry sposób spędzania wolnego czasu, ale nie mających ochoty ani sposobności włączenia się w kulturę aktywnego kibicowania (przygotowywanie opraw meczowych, jeżdżenie za drużyną). Zjawisko to bywa określane mianem **Makdonaldyzacji kibicowania**.

4. DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH WALKI Z RASIZMEM W SPORCIE

4.1. POLITYKA MIĘDZYNARODOWYCH FEDERACJI PIŁKARSKICH

Kluczowe znaczenie dla walki z przejawami nietolerancji na tle rasowej i etnicznej ma zdecydowana postawa międzynarodowych federacji piłkarskich, a zwłaszcza UEFA.

4.1.1. Polityka UEFA

UEFA zasadnie przypisuje sobie zasługę podejmowania pionierskich działań w zakresie walki z rasizmem i dyskryminacją w obszarze sportu. Od 2001 r. Federacja współpracuje z FARE w zakresie zadań dotyczących odpowiedzialności społecznej. W dokumencie programowym przygotowanym wspólnie z tą organizacją w 2003 r. zatytułowanym *Unite Against Racism* zamieszczono 10-punktowy plan walki z rasizmem, określający obowiązki organizatora zawodów.

10-punktowy plan UEFA dotyczący rasizmu:

Do obowiązków organizatora zawodów należy:

1. Wydać oświadczenie mówiące, że rasizm oraz jakakolwiek inna forma dyskryminacji nie będzie tolerowana, podkreślając działania jakie będą podejmowane wobec tych, którzy wnoszą hasła rasistowskie. Oświadczenie powinno być wydrukowane we wszystkich programach meczowych i rozpowszechnione na stadionie.
2. Przedstawiać w trakcie meczu ogłoszenia potępiające hasła rasistowskie.
3. Warunkiem dla zakupujących karnety ma być oświadczenie, że nie biorą udziału w akcjach o charakterze rasistowskim.
4. Podjąć działania przeciwko rozpowszechnianiu treści rasistowskich na stadionie i w jego okolicach.
5. Wyciągnąć konsekwencje dyscyplinarne wobec graczy, którzy dopuszczą się zachowania rasistowskiego.
6. Skontaktować się z innymi klubami w celu przekazania informacji na temat przeciwdziałania rasizmowi.
7. Inicjować współpracę służb ochrony i policji w celu wspólnego postępowania wobec zachowań rasistowskich.
8. Usunąć wszystkie rasistowskie symbole ze stadionu w trybie pilnym.
9. Wprowadzić politykę równych w zatrudnieniu i świadczeniu usług.
10. Współpracować ze wszystkimi grupami i instytucjami takimi jak związki piłkarzy, kibice, szkoły, organizacje pozarządowe, kluby młodzieżowe, sponsorzy, władze lokalne, miejscowe firmy i policja w celu wypracowania proaktywnych programów

informujących o kampanii przeciwko rasizmowi i dyskryminacji².

W poradniku dla klubów *Tackling racism in club football A guide for clubs* z 2006 r. (http://www.eglsf.info/EGLSF_Public_Documents/tackling_racism_in_club_football-2006.pdf) znalazły się konkretne zalecenia dotyczące walki z rasizmem.

- **ZROZUM PROBLEM:** łatwo twierdzić, że kwestie takie jak rasizm nie leżą w gestii klubu, że są szerszymi zjawiskami społecznymi, które trzeba pozostawić innym instancjom. W przypadku większości klubów pomocny byłby udział kluczowych działaczy w szkoleniach na temat rasizmu.
- **JASNO DEFINIUJ CELE:** Czy prowadzisz kampanię przeciwko rasistowskim przyśpiewkom lub adresowaną do lokalnych mniejszości etnicznych? Stwórz zasady działań, które można przedstawić szerokiej publiczności i które zostaną zaakceptowane przez wszystkich aktorów zewnętrznych i wewnętrznych. Zachęcaj do rozpowszechniania tych zasad.
- **NAPISZ PLAN DZIAŁANIA:** Uwzględnij w nim praktyczne rezultaty wprowadzenia poszczególnych celów. Jako punkt wyjścia wykorzystaj 10-punktowy plan działania; ustanów kamienie milowe i prowadź regularny monitoring.
- **STWÓRZ KLAROWNĄ KAMPANIĘ,** która będzie łatwo rozpoznawalna wśród kibiców i z którą będą się mogli łatwo identyfikować; być może warto stworzyć oddzielną markę kampanii.
- **MONITORUJ I ZGŁASZAJ PROBLEMY:** stwórz systemy monitorowania i raportowania prześladowania i dyskryminacji na tle rasowym we wszystkich obszarach działalności klubu.
- **PARTNERSTWO:** pracuj z kibicami, zawodnikami, organizacjami pozarządowymi i społecznymi, które wiedzą jak realizować Twój plan działania. Włącz do działania mniejszości etniczne i społeczności imigranckie.

² Tłumaczenie za: Uchwała nr X/110 z dnia 10 lipca 2007 roku Zarządu PZPN w sprawie przyjęcia Regulaminu w zakresie bezpieczeństwa podczas rozgrywek organizowanych przez PZPN i Ekstraklasa S.A. Wersja 2007

- KULTURA KIBICOWSKA: wykorzystaj kulturę i tradycje kibicowskie jako nośnik Twojej idei. Wykorzystuj tablice informacyjne i inne media związane z kibicami.
- WYKORZYSTUJ SŁAWNYCH ZAWODNIKÓW: wykorzystaj wsparcie i atrakcyjność graczy dla wprowadzania przekazu antyrasistowskiego i antydyskryminacyjnego.
- AKTYWNOŚĆ MEDIÓW – wykorzystaj media do rozpowszechniania informacji o Twoich działaniach.
- PRÓBUJ PRZYCIĄGAĆ NOWE GRUPY KIBICÓW: staraj się, by klub był otwarty; podejmij starania celem zachęcenia członków mniejszości etnicznych, imigrantów i kobiet do kibicowania, grania i podejmowania pracy w klubie.

Źródło: http://www.uefa.org/MultimediaFiles/Download/EuroExperience/uefaorg/Anti-racism/01/95/54/81/1955481_DOWNLOAD.pdf

UEFA podkreśla również, że w 2009 r. jako pierwsza federacja piłkarska stworzyła oficjalne wytyczne działań, jakie należy podjąć na wypadek incydentu rasistowskiego w czasie meczu: dają one m.in. prawo zakończenia meczu w przypadku wystąpienia poważnych wykroczeń.

W marcu 2013 r. specjalna komisja Professional Football Strategy Council (PFSC), złożona z przedstawicieli związków narodowych (UEFA), klubów (ECA), lig (EPFL) i zawodników (FIFPro Division Europe) jednogłośnie przyjęła rezolucję dotyczącą zwalczania rasizmu i dyskryminacji w piłce nożnej. W maju 2013 r. w trakcie 37 Kongresu UEFA w Londynie przyjęto rezolucję podkreślającą determinację federacji w zakresie walki z rasizmem. W rezolucji zapowiedziano nasilenie działań antyrasistowskich; uwypuklono konieczność większego zaangażowania graczy i trenerów oraz nakładania surowszych sankcji w stosunku do działaczy, zawodników i kibiców winnych zachowania dyskryminacyjnego na tle koloru skóry, rasy, religii lub pochodzenia etnicznego.

Rezolucja UEFA dotycząca walki z rasizmem:

- Zgodnie ze statutami UEFA kluczowym celem jest wspieranie piłki nożnej w całej Europie w duchu pokoju, zrozumienia, fair play i bez dyskryminacji jakiegokolwiek

rodzaju.

- Wśród 11 kluczowych wartości UEFA znajduje się zasada zerowej tolerancji wobec rasizmu.
- Wspomniane zasady deklarują, że piłka nożna musi dawać przykład. Piłka nożna jednoczy ludzi i przerzuca mosty ponad różnicami. Szacunek jest podstawową zasadą gry.
- W tym kontekście, europejska piłka jednoczy się w stanowczej wierze, że rasizm i inne formy dyskryminacji muszą zostać raz na zawsze wykopane z futbolu.
- UEFA wraz ze związkami członkowskimi jest zdecydowana podwoić wysiłki na rzecz wyplenienia rasizmu z futbolu. Należy stosować ostrzejsze sankcje wobec wszelkich form zachowań rasistowskich mających wpływ na grę.
- Sędziowie powinni przerywać, zawieszać, a nawet kończyć mecz w przypadku wystąpienia incydentu rasistowskiego. Zgodnie z zalecanymi trzema etapami, mecz najpierw zostanie przerwany i wystosowane zostanie publiczne ostrzeżenie; następnie, mecz zostanie zawieszony na pewien czas; w ostatnim kroku, w porozumieniu z osobami zajmującymi się bezpieczeństwem, mecz zostanie zakończony, jeśli zachowania rasistowskie nie ustaną. W takim przypadku drużyna odpowiedzialna oddaje mecz walkowerem.
- Każdy gracz lub członek drużyny przejawiający zachowanie rasistowskie zostanie zawieszony na przynajmniej 10 meczów (lub analogiczny okres czasu w przypadku przedstawicieli klubu).
- Jeśli kibice klubu lub reprezentacji narodowej angażują się w zachowanie rasistowskie, karą jest (w przypadku pierwszego wykroczenia) częściowe zamknięcie tej sekcji stadionu, w której wystąpił incydent rasistowski. Drugie wykroczenie skutkuje całkowitym zamknięciem stadion oraz karą finansową. Dodatkowo, władze państwowe powinny zakazać uczestnictwa w meczach kibicom winnym rasistowskiemu zachowaniu.
- Kluby lub reprezentacje powinny prowadzić programy edukacyjne celem zwalczania rasizmu. Programy edukacyjne powinny towarzyszyć również sankcjom dyscyplinarnym; w ich prowadzeniu mogą pomóc organizacje antyrasistowskie. Edukacja jest rozwiązaniem problemu, zarówno w odniesieniu do piłki nożnej, jak i szerszego społeczeństwa.

- Gracze i trenerzy muszą być liderami w walce z rasizmem. Głoszenie haseł antyrasistowskich to obowiązek wobec futbolu.
- UEFA w pełni popiera ostre sankcje, politykę edukacyjną; wszystkie związki narodowe wspierają wprowadzanie podobnych polityk w zależności od kontekstu wewnętrznego. Futbol opiera się na przywództwie, czy to na boisku, czy poza nim. Europejska piłka jednoczy się przeciwko rasizmowi. Połóżmy mu kres – teraz!

Sankcje są nakładane w oparciu o informacje zawarte w raportach obserwatorów UEFA oraz pomocniczo – w raportach obserwatorów FARE. Obserwatorzy FARE i UEFA kontaktują się przed i po meczem celem wymiany wrażenia. Raporty FARE mogą prowadzić do wszczęcia procedury, o ile kontakt został nawiązany. Rozwiązania te opierają się na założeniu, że wzrostowi restrykcyjności kar musi towarzyszyć wzrost rzetelności i transparentności procesu ich nakładania.

UEFA przykładą również dużą wagę do kampanii edukacyjnych, kładąc nacisk na widoczność haseł „NO TO RACISM” w czasie UEFA Champions League UEFA Europa League na barierkach oraz eksponowaniu flagi z tym hasłem przed rozpoczęciem meczu; odpowiedni spot o wydźwięku antyrasistowskim jest dostarczany nadawcom transmisji z meczu. Federacja zacieśnia również współpracę z FARE: np. w czasie EURO 2012 w Polsce i na Ukrainie FARE prowadziła jeden z programów odpowiedzialności społecznej „Respect Diversity” UEFA włącza się również w działania FARE w ramach Action Week.

4.1.2. Polityka FIFA

Pierwszą rezolucję przeciwko rasizmowi delegaci FIFA przyjęli na Kongresie w Buenos Aires w 2001 r. 30-31 maja 2011 r. podczas 63 Kongresu FIFA na Mauritiusie delegaci przyjęli *Rezolucję w sprawie walki przeciwko rasizmowi i dyskryminacji* (http://www.fifa.com/mm/document/afsocial/anti-racism/02/08/56/92/fifa-paper-against-racism-en-def_neutral.pdf). FIFA przyznała, że „pomimo różnych dotychczas podjętych działań rasizm i dyskryminacja występujące w społeczeństwie znajdują swe odzwierciedlenie w piłce nożnej”. Rezolucję oparto na zasadzie ZERO TOLERANCJI, podkreślając zobowiązania poszczególnych związków narodowych w ramach ich jurysdykcji. Walka z rasizmem i dyskryminacją powinna opierać się na trzech filarach: Edukacja – Zapobieganie – Sankcje. W ramach I filaru rezolucja nałożyła na związki narodowe obowiązek stworzenia konkretnych planów działania na rzecz zwalczania rasizmu wśród graczy, działaczy i klubów. W ramach II – powołanie przedstawicieli ds. antydyskryminacyjnych, do których należeć będzie identyfikacja i weryfikacja potencjalnych aktów rasizmu lub dyskryminacji w trakcie meczów. W ramach filaru III położono nacisk na konieczność surowszego stosowania sankcji za zachowania antydyskryminacyjne, przy czym powinny być one nakładane w dwóch krokach (za pierwsze lub pomniejsze przewinienie: ostrzeżenie, grzywna lub rozegranie meczu za zamkniętymi drzwiami; za kolejne lub poważne przewinienie: odjęcie punktów, usunięcie z rozgrywek lub relegowanie).

4.2. DOBRE PRAKTYKI MIĘDZYNARODOWE

4.2.1. Działania organizacji pozarządowych

Tabela 6. Dobre praktyki zagranicznych organizacji pozarządowych

INICJATYWA	CHARAKTERYSTYKA	DZIAŁANIA	WARTE UWAGI/DO ZAADAPTOWANIA W POLSKIM KONTEKŚCIE
Kick It Out (1993) http://www.kickitout.org/	Czołowa brytyjska organizacja zajmująca się walką z rasizmem w sporcie; wiodący członek sieci FARE.	Organizowani kampanii piętnujących przejawy dyskryminacji w piłce nożnej. Upowszechnianie dobrych praktyk Współpraca z	<ul style="list-style-type: none"> Ogólnie: standardy i dobre praktyki wypracowywane przez tę organizację, zwłaszcza standard polityki dla klubów sportowych, zawierający szczegółowo rozpisane etapy wprowadzania polityki antydyskryminacyjnej: http://www.kickitout.org/wp-content/uploads/2013/12/Equality-Standard-PDF.pdf Klarowne, dostosowane do potrzeb różnych grup społecznych materiały edukacyjne.

		władzami sportowymi, również z międzynarodowymi federacjami piłkarskimi.	<ul style="list-style-type: none"> Szeroko zakrojone działania dotyczące rozmaitych wymiarów dyskryminacji (http://www.kickitout.org/campaigning/) <ul style="list-style-type: none"> Zróznicowanie akcji w zależności od wymiaru dyskryminacji (etniczny, płciowy, religijny itp.) Akcja „The Next 20”: 20 wyróżniających się młodych graczy jako ambasadorzy walki z rasizmem (gracze z różnych środowisk, uczestniczą w spotkaniach, są twarzami akcji informacyjnej) Funkcjonalny mechanizm zgłaszania incydentów rasistowskich na stronie internetowej (http://www.kickitout.org/get-involved/report-it/online-reporting-form/): mechanizm jest przejrzysty, ogólnodostępny (informacja może być imienna lub anonimowa); formularz łatwy do wypełnienia; kategorie formularza umożliwiają stosunkowo prostą kategoryzację incydentów; informacja dociera również do klubu, którego władze/zawodnicy/kibice uczestniczyli w incydencie.
Football Unites, Racism Divides (1995) http://www.furd.org	Lokalna inicjatywa brytyjska	Edukatorzy FURD działają w szkołach, centrach młodzieżowych, hostelach, więzieniach, celem „podnoszenia świadomości na skutków rasizmu i znaczenia walki z tym <u>wyuczonym zachowaniem</u> (przyp.aut.) Organizacja turniejów Streetkick (rozgrywki piłkarskie organizowane na ulicach i podwórkach) Ścisła współpraca z klubami piłkarskimi.	<ul style="list-style-type: none"> Działania sportowe jako punkt wyjścia do szerszej zakrojonych działań społecznych („Nasze działania edukacyjne wykorzystują zainteresowanie młodych ludzi piłką nożną do walki z ignorancją”) Działania skupione na młodzieży z tzw. trudnych środowisk: program Positive Futures („Pozytywna Przyszłość”) dla osób w wieku 10-19 lat, której celem jest „wykroczenie poza sport celem stworzenia środowiska”, w którym młodzi ludzie będą mogli dokonać rozwoju osobistego i społecznego”. Od 2011 r. FURD prowadzi program v24/24, w ramach którego młodzi bezrobotni otrzymują zatrudnienie w wymiarze 24 godzin tygodniowo; idea polega na pośredniej walce z rasizmem (elementy edukacji antyrasistowskiej są włączane do rozmaitych programów). Włączenie działań sportowych i antyrasistowskich w funkcjonowanie lokalnej wspólnoty.
Show racism the red card (1996)	Brytyjska organizacja pozarządowa,	Szkolenia dla uczniów i nauczycieli	<ul style="list-style-type: none"> Dobrze zaprojektowana, przejrzysta, interaktywna strona internetowa - np. gra online na temat rasizmu w sporcie,

<p>http://www.therecard.ie</p>	<p>która wykorzystuje wizerunek zawodowych sportowców do walki z rasizmem: edukacji o wiążących się z nim zagrożeniach. Organizacja współpracuje ze szkołami i klubami piłkarskimi w Wielkiej Brytanii; co roku dociera do 2 tys. dorosłych i 50 tys. młodych ludzi.</p>	<p>(interaktywne, odpłatne) Tworzenie materiałów edukacyjnych, broszur, wspieranie badań Organizowane „Fortnight of Action) co roku w październiku; polski odpowiednik organizowany przez NW „Tydzień walki z rasizmem” Akcje dla młodzieży prowadzone we współpracy z klubami</p>	<p>filmy itp.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobrze przygotowany pakiet edukacyjny dla szkół • Funkcjonalny mechanizm zgłaszania incydentów (http://www.therecard.ie/report.php): zgłaszający może np. zdecydować, czy chce, aby informacja o incydencie została przekazana odpowiednim władzom. • Funkcjonalna zakładka „Włącz się” (Get involved) • Ciekawe akcje: np. Stand Up Against Racism (2010) – występy komików i kabaretów ośmieszające zachowania rasistowskie; <u>drukowanie plakatów ze sławnymi piłkarzami z oprawą antyrasistowską</u> (0.5 mln egz. rocznie); konkurs dla szkół (szczegóły tu: http://www.therecard.org/uploaded/Get%20involved.%20A%20Guide%20for%20Clubs.pdf) • Szeroka sieć partnerów.
<p>Stand Up Speak Up Akcja prowadzona przez firmę Nike pod egidą King Badouin Foundation(2003-2006) http://www.furd.org/default.asp?intPageID=275</p>	<p>Program walki z rasizmem; założenie: zwalczanie rasizmu w sporcie kluczem do walki z rasizmem w społeczeństwie (futbol jest popularny, spotyka się z uwagą mediów)</p>	<p>Dystrybucja białych i czarnych bransoletek jako symbolu kampanii (sprzedawane po 2€); ich noszenie ma pomóc „milczącej większości kibiców o poglądach antyrasistowskich” w manifestowaniu swoich poglądów i wywieraniu nacisku na kluby. Organizacja turnieju dla młodzieży pod hasłami antyrasistowskimi. Szkolenie stewardów na</p>	<p>Aktywizacja „milczącej większości”, zapewnienie jej sposobów i kanałów wyrażania swoich poglądów.</p>

		meczach. Produkcja materiałów edukacyjnych	
--	--	---	--

Inne przeanalizowane projekty np. „Football for Equality. Challenging racist and homophobic stereotypes in and through football” (<http://www.citidive.eu/en/progetti-ue-omofobia/football-for-equality-fund-vienna-institute/>) (FARE&FairPlay-VIDC Vienna); “Football Unites the Alps, Adriatic and the Balkans” ([http://www.footballforequality.org/fileadmin/mediapool/pdf/balkan-central-europe/Football Unites the Alps Adriatic and the Balkans Activity Report 2013.pdf](http://www.footballforequality.org/fileadmin/mediapool/pdf/balkan-central-europe/Football%20Unites%20the%20Alps%20Adriatic%20and%20the%20Balkans%20Activity%20Report%202013.pdf)) posługują się podobnym zestawem mechanizmów edukacyjnych i PR-owych.

Warto zauważyć, że:

- prym w wyznaczaniu standardów działań zwalczających rasizm i inne przejawy dyskryminacji w sporcie wiodą organizacje brytyjskie, utworzone na początku lat 1990. Wśród wielorakich przyczyn tego stanu rzeczy warto wymienić fakt rozwoju agresywnego rasizmu na brytyjskich stadionach piłkarskich w latach 1970. i 1980. oraz fakt ukształtowania się w tym samym czasie instytucji i prawa antyrasistowskiego na poziomie państwowym. Determinacja władz państwowych w walce z przejawami dyskryminacji opartej na rasie, kulturze czy religii zapewniła powstającym organizacjom antyrasistowskim stabilny kontekst instytucjonalny.
- Wymienione kampanie i programy działają na zbliżonych zasadach: kluczowe znaczenie mają aspekt edukacyjny (skierowany głównie do młodzieży) oraz aspekt medialny/kampanii PR (ekspozycja antyrasistowskich transparentów, pokazywanie czerwonych kartek rasizmowi, publikacja plakatów, sprzedaż bransoletek i koszulek.
- Po 1997 r. (gdy ukazał się głośny raport Runnymede Trust na temat islamofobii i instytucjonalnego rasizmu) akcent w kampaniach brytyjskich został przeniesiony na rasizm występujący między zawodnikami oraz rasizm instytucjonalny (wpisany w funkcjonowanie instytucji, polegający m.in. na braku reprezentacji osób należących do mniejszości we władzach oraz istnieniu bezpośrednio lub pośrednio dyskryminujących regulacji).

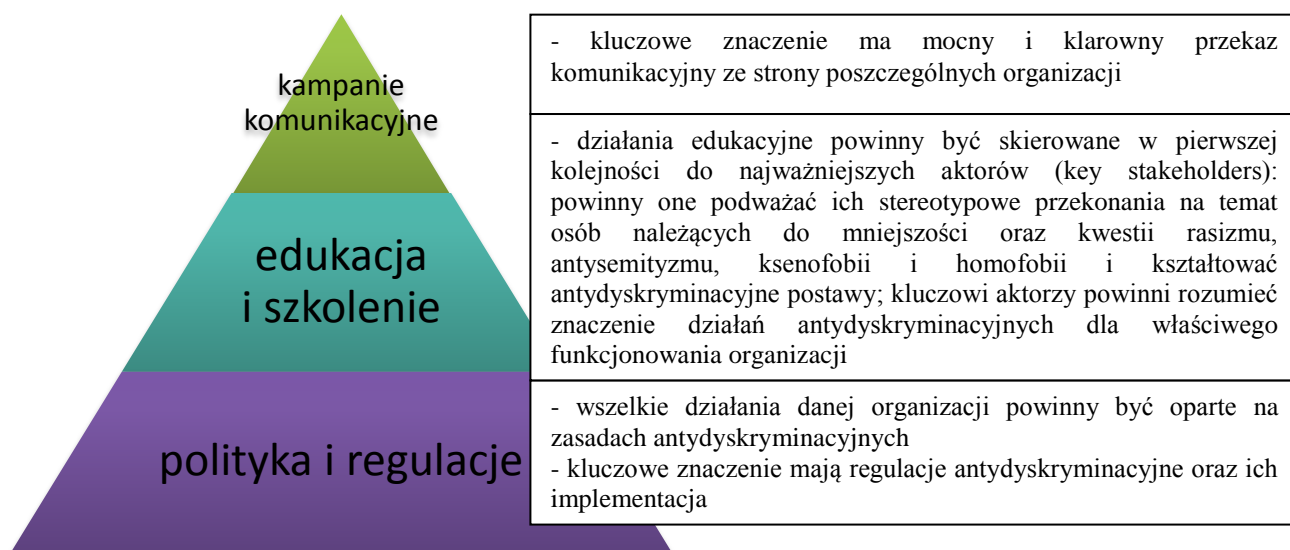

- Badania dowodzą, że kampanie antyrasistowskie odniosły dotąd duży sukces w zmniejszaniu liczby otwartych manifestacji rasizmu na stadionach, natomiast są mniej skuteczne w zwalczaniu ukrytych postaw antyrasistowskich. W sezonie 2011/2012 nadal połowa brytyjskich kibiców „była świadkiem lub doświadczyła rasizmu” (Cleland&Cashmore 2012, Earl 2013: <http://www.furd.org/resources/How%20effective%20have%20anti-racism%20campaigns%20been%20in%20eliminating%20racism%20in%20English%20football%20.pdf>).
- Zasadniczo badacze i aktywiści zgadzają się co do tego, że wyeliminowanie rasizmu wśród kibiców jest niemożliwe bez rozwiązania kwestii rasizmu w szerszym społeczeństwie. Niemniej, niektóre kampanie, np. Stand UpSpeakUp zakładają, że walka z rasizmem wśród kibiców może być kluczem do walki z rasizmem w społeczeństwie.
- Obecnie kluczowe znaczenie dla walki z rasizmem w sporcie ma funkcjonowanie sieci FARE. Stanowi ona forum wymiany wiedzy i informacji, wzmacnia pozycję organizacji antyrasistowskich w poszczególnych krajach (wspiera je i udziela im zewnętrznej legitymizacji), podejmuje aktywną współpracę z międzynarodowymi federacjami piłkarskimi i wspólnie z nimi wypracowuje standardy i mechanizmy walki z przejawami rasizmu.
- Dużą część wymienionych powyżej praktyk stara się upowszechniać i realizować w Polsce Stowarzyszenie Nigdy Więcej. W odniesieniu do działań edukacyjnych i zwiększających świadomość na temat rasizmu Stowarzyszenie dysponuje pakietem sprawdzonych informacji i mechanizmów, gotowych do aplikowania. Stowarzyszenie jest współzałożycielem i aktywnym członkiem sieci FARE, zatem ma dostęp do najnowszej wiedzy na temat dobrych praktyk w walce z rasizmem. Warto się jednak zastanowić nad dostosowaniem niektórych z tych mechanizmów do polskiego kontekstu oraz obudować ich wprowadzanie intensywniejszym dialogiem/akcją informacyjną pod adresem środowisk kibicowskich, tak by nie miały one charakteru zewnętrznie wprowadzanych regulacji słabo zakotwiczonych w polskim kontekście kulturowym.

UWAGA: znakomity przegląd rekomendowanych działań strukturalnych odnoszących się do konkretnych przejawów dyskryminacji znajduje się w dokumencie „Guidance for Volleyball Governing Bodies on LGTB Inclusion and the Prevention of Discrimination and Violence” (<http://www.prideinsport.info/factsheets/volleyball/>), przygotowanego na zlecenie Komisji Europejskiej. Zasadniczo zawarte tam wskazówki odnoszą się do konkretnej dyscypliny sportowej (siatkówka) i jednego z typów dyskryminacji (na tle orientacji seksualnej), jednak można je stosować analogicznie do innych dyscyplin i innych typów dyskryminacji, takich jak rasizm, antysemityzm i ksenofobia.

W dokumencie tym zwrócono uwagę na fakt, że wszelkie działania antydyskryminacyjne powinny być realizowane metodą małych kroków. Pierwszorzędne znaczenie mają kwestie polityczne i regulacji; następnie – kwestie szkoleń i edukacji; a na końcu – rozmaite kampanie medialne i komunikacyjne. W przypadku tak złożonych i często kontrowersyjnych kwestii, mogących rodzić konflikty wewnątrz danej organizacji, pierwszym krokiem jest wypracowanie podstawowych norm antydyskryminacyjnych lub wprowadzenie standardów opracowanych przez inne organizacje (międzynarodowe, pozarządowe). Innymi słowy, punktem wyjścia dla wszelkich działań antydyskryminacyjnych skupiających się na poszerzeniu wiedzy, zmianie postaw i zachowania (edukacyjnych czy komunikacyjnych) jest konsens polityczny na najwyższym poziomie decyzyjnym danej organizacji co do potrzeby/konieczności ich wprowadzenia, manifestowany wprowadzeniem konkretnych regulacji i przepisów antydyskryminacyjnych.

Rys. 2. Piramida działań antydyskryminacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie

Warto też zwrócić uwagę na dobre praktyki przedstawione w:

- Dokumencie „Good Practice Approaches – Ways to Combat Racism in Your City”, przygotowanym przez “ECAR – European Cities against Racism” Project, zwłaszcza opisany tam projekt Madrid/Spain “Fighting racism and xenophobia within the community development programme in public spaces”, w którym zaproponowano wykorzystanie sportu w przestrzeni publicznej jako narzędzie integracji imigrantów z Ameryki Południowej
(http://www.eccar.info/sites/default/files/ecar-good_practice_approaches_ways_to_combat_racism_in_your_city.pdf)
- Dokumencie UEFA i FARE: Unite against Racism
(<http://www.uefa.com/newsfiles/82716.pdf>)

- Dokumentacie FRA: *Tackling racism and discrimination in sport. Guide of Promising Practices, Initiatives and Activities.* (http://fra.europa.eu/sites/default/files/guide-tackling-racism-in-sport_en.pdf). W dokumencie omówiono “udane działania w tym obszarze, które można łatwo zaadaptować, część z nich jest mało kosztowna i może zainspirować tych, którzy podejmują takie działania, jak i tych, którzy je wspierają, organizują i zarządzają nimi”. Omówione przypadki pogrupowano w kategorie: „Zapobieganie i zwalczanie incydentów rasistowskich”, „Przeciwdziałanie niskiej reprezentacji mniejszości oraz promocja włączania ich do społeczeństwa”, „Działania podejmowane przez instytucje przeciwdziałające dyskryminacji (EqualityBodies)”.
- Brytyjskich dokumentach programowych związanych z wprowadzaniem regulacji antydyskryminacyjnych w różnych obszarach życia społecznego, w tym w sporcie: <http://www.ukssport.gov.uk/pages/policies-and-strategies/>
Brytyjski system antydyskryminacyjny należy do najbardziej szczegółowych i zaawansowanych.

4.2.2. Kampanie medialne

Powyżej opisane inicjatywy skutecznie wykorzystują media do upowszechniania informacji na temat rasizmu i nagłaśniania swoich działań. Ważnym elementem są np. grupowe zdjęcia piłkarzy z transparentami z hasłami antyrasistowskimi. Przed każdym meczem UEFA EURO 2012 emitowany był spot o tematyce antydyskryminacyjnej kampanii „RESPECT DIVERSITY”. Przekaz antyrasistowski nierzadko zawierają również kampanie reklamowe znanych firm sportowych (zob. <http://www.youtube.com/watch?v=EjB9wDXzZXE>). Tego typu działania docierają do szerokich grup kibiców piłkarskich. Należy jednak podkreślić, że kampanie medialne bywają krytykowane z różnych stron. W październiku 2012 r. kilkunastu czarnoskórych piłkarzy odmówiło założenia koszulek Kick It Out w czasie październikowych Tygodni Akcji.

Jak zaznaczył znany socjolog sportu John Kelly komentując to wydarzenie: „Wydarzenia PR-owe, takie jak organizowany przez Kick It Out „dzień koszulek antyrasistowskich” mają na celu podtrzymanie iluzji, że wszyscy z automatu wspieramy pewną ideę. Ale ze swej istoty włącza nas również w popieranie oficjalnego podejścia do rozwiązywania problemu, bez względu na to, czy nam się to podoba, czy nie. Fakt, że masz koszulkę nie oznacza, że dotarł do ciebie przekaz, a z pewnością nie oznacza, że problem jest rozwiązywany we właściwy sposób. Założenie koszulki raz czy dwa razy w roku i pozowanie do zbiorowego zdjęcia ma ograniczone szanse sukcesu” (<http://www.independent.co.uk/voices/comment/theres-more-to-antiracism-in-football-than-the-kick-it-out-campaign--as-the-likes-of-rio-ferdinand-know-8223231.html>).

Przykładem kampanii wirusowej (czyli wykorzystującej przede wszystkim portale społecznościowe) była „akcja bananowa” z maja 2014 r., gdy znani piłkarze i celebryci postanowili powtórzyć gest piłkarza D. Alvesa, który zjadł banana wrzuconego w czasie meczu na boisko. Niektórzy komentatorzy są jednak przekonani, że całą akcja była z góry przygotowanym chwytem reklamowym (<https://uk.eurosport.yahoo.com/blogs/pitchside/anti-racism-banana-movement-revealed-cleverly-planned-marketing-104501574.html>).

Kluczowe znaczenie dla powodzenia kampanii medialnych (uświadamiających/edukacyjnych) ma wsparcie najważniejszych aktorów w polu sportu. W 1995 r. niemieckie Ministerstwo Sportu zainaugurowało kampanię „Zero szans dla nienawiści”, której celem było wyplenienie symboliki nazistowskiej z oprawy meczów w Bundeslidze, zwłaszcza w Niemczech Wschodnich. Kampania „była pełna dobrych uczuć, dzieci noszących koszulki ‘Nie dla rasizmu’ itp.”, ale nie odniosła większego skutku, ponieważ w tamtym okresie niemiecki Związek Piłki Nożnej frontalnie negowała fakt zachowań rasistowskich na meczach (http://www.francetvinfo.fr/sports/basket/ces-plans-antiracisme-dans-le-sport-qui-ne-marchent-pas_588445.html).

4.3. REGULACJE WEWNĘTRZNE POLSKICH ZWIĄZKÓW I ORGANIZACJI SPORTOWYCH

4.3.1. Regulacje wewnętrzne PZPN

Na przestrzeni ostatnich kilku lat PZPN wprowadził konkretne regulacje dotyczące walki z rasizmem i innymi przejawami dyskryminacji, zgodnie z wytycznymi UEFA i FIFA oraz polskim prawem.

Odpowiednie regulacje dotyczące walki z przejawami dyskryminacji w piłce nożnej zostały zawarte w:

- o **Regulaminie w zakresie bezpieczeństwa podczas rozgrywek organizowanych przez PZPN i Ekstraklasę SA (przyjętym w 2007 r.).** W artykule 44, zatytułowanym „Prowokowanie i rasizm” zapisano, iż: „1) Organizator meczu, razem z szefem zabezpieczenia policji lub kierownikiem ds. bezpieczeństwa, musi zapobiec jakimkolwiek akcjom widzów o charakterze prowokacyjnym na stadionie i w jego bezpośrednim otoczeniu (nieakceptowane prowokowanie piłkarzy lub kibiców drużyny przyjezdnej poprzez zaczepki słowne, zachowania rasistowskie, prowokacyjne flagi lub transparenty itp.); 2) W wypadku zaistnienia ww. sytuacji organizator meczu, szef zabezpieczenia policji lub kierownik ds. bezpieczeństwa muszą interweniować poprzez system nagłośnienia lub usunąć obraźliwe treści; 3) Służby ochrony/stewardzi muszą zwracać uwagę policji na wszystkie poważne zakłócenia porządku, żeby kibice zakłócający porządek zostali usunięci ze stadionu, jeśli tak zdecyduje policja; 4) Organizator meczu i uczestniczące kluby muszą wcielić w życie 10 punktowy plan UEFA dot. rasizmu”.

- **Regulaminach imprezy masowej przyjmowanych przez poszczególne kluby, zgodnych z zaleceniami PZPN i Ekstraklasy oraz ustawą o bezpieczeństwie imprez masowych z 2009 r.** Np. regulamin Wisły Kraków w Rozdziale IV dotyczącym warunków uczestnictwa w imprezie masowej –meczu piłki nożnej, par. 2 ust. B zabrania „głoszenia i wywieszania haseł o treściach obscenicznych, obraźliwych, wulgarnych, rasistowskich, nawoływania do waśni na tle narodowościowym, religijnym, społecznym, światopoglądowym, itp.; a także skłaniania innych uczestników imprezy masowej do głoszenia takich treści, m.in. poprzez intonowanie pieśni lub okrzyków”, zaś w par. 3 ust. F zakazuje wnoszenia na teren stadionu „materiałów, zawierających treści rasistowskie, obraźliwe, polityczne, ksenofobiczne, lub wulgarne oraz tak zwanych wlepek”.
- **Podręczniku licencyjnym dla klubów ekstraklasy opracowanym przez PZPN (sezon 2013/2014).** Obowiązek wprowadzenia praktyki równości rasowej należy do kryteriów typu B: „Ubiegający się o licencję musi opracować i wprowadzić politykę walki z rasizmem i dyskryminacją w piłce nożnej zgodnie z 10-punktowym planem dotyczącym rasizmu UEFA zdefiniowanym w Regulaminie bezpieczeństwa i ochrony UEFA. Celem spełnienia tego kryterium ubiegający się o licencję musi dostarczyć kopię tej polityki oraz dowieść, że przynajmniej pierwszy zespół oraz pierwszy trener lub asystent trenera pierwszego zespołu uczestniczyli w sesji lub imprezie poświęconej planowi dotyczącemu rasizmu UEFA zdefiniowanym w Regulaminie bezpieczeństwa i ochrony UEFA lub właściwych regulacjach PZPN, wydanych na podstawie zaleceń UEFA”.

- **Podręczniku licencyjnym dla klubów I Ligi opracowanym przez PZPN** (sezon 2014/2015). Na kluby nałożono obowiązek opracowania i wprowadzenia polityki „walki z rasizmem i dyskryminacją w piłce nożnej (polityki antydyskryminacyjnej) zgodnie z 10-punktowym planem dotyczącym rasizmu UEFA zdefiniowanym w Regulaminie bezpieczeństwa i ochrony UEFA. Celem spełnienia tego kryterium Wnioskodawca musi dostarczyć kopię tej polityki oraz dowieść, że przynajmniej pierwszy zespół oraz pierwszy trener lub asystent trenera pierwszego zespołu uczestniczyli w sesji lub imprezie poświęconej planowi dotyczącemu rasizmu UEFA zdefiniowanym w Regulaminie bezpieczeństwa i ochrony UEFA lub właściwych regulacjach PZPN, wydanych na podstawie zaleceń UEFA. Polityka antydyskryminacyjna musi zawierać elementy prewencyjno-wychowawcze, jak i określać zasady reagowania na zdarzenia będące przejawami rasizmu lub dyskryminacji w piłce nożnej” (kryterium S.04 B – Polityka antydyskryminacyjna).
- **Regulaminie Komisji Dyscyplinarnej PZPN (przyjętym w 2013 r.)**, w par. 7: „W razie stwierdzenia w toku postępowania wyjaśniającego lub dyscyplinarnego poważnych uchybień w działalności podmiotu, pozostającego w strukturach PZPN w zakresie przestrzegania prawa związkowego, etyki lub współzawodnictwa sportowego w polskiej piłce nożnej, w tym w razie stwierdzenia zagrożeń dotyczących zjawiska korupcji, ksenofobii, rasizmu, chuligaństwa, bezpieczeństwa imprez piłkarskich, Komisja zawiadamia o dostrzeżonych uchybieniach właściwy organ, w szczególności Rzecznika Dyscyplinarnego lub Rzecznika Ochrony Prawa Związkowego”.
- **Wytycznych dla delegatów meczowych** przygotowanych przez Departament Organizacji Imprez, Bezpieczeństwa i Infrastruktury PZPN; zawierają one m.in. skrócony katalog zabronionych symboli celem ułatwienia ich identyfikacji.

4.3.2. Regulacje wewnętrzne pozostałych związków sportowych

Analizie poddano regulacje 33 związków i 5 lig sportowych (Enea Ekstraliga/żużel PlusLiga/siatkówka; Tauron Basket Liga/koszykówka, Ekstraklasa/piłka nożna; Polska Hokej Liga/hokej na lodzie). Wszystkie wymienione związki podpisały w 2009 r. Deklarację „Nie dla rasizmu”. Większość z nich zadeklarowała, że nie widzi potrzeby wprowadzania bezpośrednich regulacji antydyskryminacyjnych.

- „Nasz Statut i inne dokumenty związkowe gwarantują pełne prawo do przynależności, działania i występowania wszystkim obywatelom RP, niezależnie od rasy, religii, koloru skóry czy kręgu kulturowego. Ponadto, temat tolerancji rasowej i praw człowieka omawiany był na seminarium sędziowskim w kwietniu br. przed rozegraniami Mistrzostw Polski w Kulturystyce i Fitness. Na razie - w związku z niewystępowaniem tego problemu w naszych dyscyplinach sportu - nie widzimy konieczności podjęcia bardziej zdecydowanych działań Ostatnio dokonaliśmy ponownego przeglądu naszych dokumentów pod tym względem i stwierdziliśmy, że wszystko jest w porządku” (Polski Związek Kulturystyki)
- „Na terenie PZKF nie odnotowano żadnych działań opisanych w przedmiotowym zapytaniu, nie było zatem potrzeby podejmowania żadnych działań przeciwdziałających takim zachowaniom” (Polski Związek Karate Fudokan)

Niektóre związki podkreśliły, że w przypadku wystąpienia takich incydentów zostaną zastosowane ogólne regulacje dotyczące bezpieczeństwa rozgrywek:

- „W razie wystąpienia przewinienia będzie ono traktowane jako rażące naruszenie norm moralno-etycznych i karane zgodnie z odpowiednim punktem Regulaminu Dyscyplinarnego” (Polski Związek Łyżwiarstwa Szybkiego)
- „PZPS dysponuje odpowiednimi instrumentami, które pozwalają na piętnowanie i karanie nagannych zachowań uczestników zawodów, jednak w związku z ich brakiem (tło rasistowskie, homofobiczne, ksenofobiczne, bądź inne zjawiska dyskryminacji) nie zachodzi potrzeba ich używania. Przepisy te nie mają jednak bezpośredniego zastosowania do działań kibiców. Biorąc jednak pod uwagę dotychczasowe doświadczenia i poczynione obserwacje stwierdzić należy, iż przywołane powyżej zjawiska tj. homofobia, rasizm czy ksenofobia nie występują również w środowisku kibiców siatkówki, zarówno w ich wzajemnych relacjach, jak i wobec sportowców. W związku z powyższym nie występuje również szczególna potrzeba prowadzenia mających na celu zapobieganiu zjawiskom dyskryminacji akcji (w przeciwieństwie do rozgrywek piłki nożnej, gdzie ze względu na dyskryminację w popularne akcje jak np. „No to racism” zaangażowane jest niemal całe środowisko)” (Polski Związek Piłki Siatkowej)

- „Ani w Regulaminie Dyscyplinarnym ZPRP, ani w regulaminach poszczególnych rodzajów rozgrywek w piłce ręcznej kobiet i mężczyzn, obowiązujących w sezonie 2012/2013 w ZPRP nie ma przepisów sankcjonujących *expressis verbis* wymienione w punkcie pierwszym przejawy rasizmu i dyskryminacji. Wskazane incydenty, gdyby jednak się zdarzyły w halach sportowych, gdzie rozgrywane są zawody piłki ręcznej, będą uznane w świetle wymienionych regulaminów za naruszenie porządku na widowni. Organizatorom takich zawodów grozi kara grzywny od 1000 do 3000 złotych oraz nakaz rozegrania 1-3 spotkań bez udziału publiczności. Należy podkreślić, że ewentualne przypadki rasizmu i dyskryminacji na zawodach piłki ręcznej mających charakter imprez masowych będą uznane za zachowania chuligańskie, prowokacyjne i stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, a sprawcy tych niegodziwych zachowań mogą być usunięci z hali sportowej zarówno przez służby porządkowe, jak i organy Policji na podstawie art. 22 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych /Dz. U. Nr 62, poz. 504 z późn. zm./. podkreślić także, iż w ZPRP wszystkie mecze międzypaństwowe lub międzynarodowe oraz zawody wyższych klas rozgrywkowych są nagrywane w systemie audiowideo. Stwierdzone naruszenia porządku zawodów przez wybryki rasistowskie lub dyskryminacyjne mogą być w stosunku do konkretnych sprawców ścigane w trybie postępowania karnego lub w sprawach o wykroczenia na podstawie przepisów cytowanej ustawy. ZPRP uważa, że są obecnie wystarczające środki prawne do zwalczania przejawów rasizmu i dyskryminacji na zawodach sportowych, w tym na zawodach piłki ręcznej” (Związek Piłki Ręcznej w Polsce).

Bezpośrednie regulacje antydyskryminacyjne zostały wprowadzone przez:

- Polski Związek Koszykówki;

- „Regulamin Dyscyplinary PZKosz: § 22; 1. Niesportowe zachowanie:
1) niesportowe zachowanie przed, w czasie lub po zawodach związane ze zniesławieniem, znieważeniem lub pomówieniem (m.in. obraźliwe słowa, gesty) zawodnika, trenera, osoby towarzyszącej drużynie przeciwnej, komisarza, sędziego, kibica, innego uczestnika zawodów – kara pieniężna do 10 000 zł, kara dyskwalifikacji na okres od 1 do 5 meczów; Zasady rozgrywania meczów 1a) jeżeli niesportowe zachowanie polegało na użyciu słów lub gestów mających podłoże rasistowskie lub dyskryminujące ze względu na wyznanie lub pochodzenie etniczne – kara pieniężna do 15000 zł i kara dyskwalifikacji na okres od 3 do 10 meczów; 11.13. Widzowie nie mogą wznosić okrzyków rasistowskich i nazistowskich, kolportować ulotek i eksponować haseł o treści rasistowskiej i nazistowskiej. 11.14. Widzowie nie mogą wznosić okrzyków, kolportować ulotek i eksponować haseł obrażających lub godzących w dobre imię PLK, PZKosz, sędziów, Komisarza PLK, drużyny przeciwnika lub innych drużyn PLK.; 11.15. Widzowie nie mogą eksponować haseł niezwiązanych w swojej treści z meczem, z wyjątkiem zaakceptowanych przez Komisarza PLK transparentów o treściach pozytywnych lub charytatywnych. W razie wątpliwości o dopuszczeniu lub niedopuszczeniu transparentu decyduje Komisarz PLK. Lista Opłat, Kar i Kaucji PLK SA (w związku z Zasadami Rozgrywania Meczu): pkt. III 60. Treści rasistowskie, nazistowskie ZRM 11.13. 2 000 zł; 61. Treści godzące w PLK, PZKosz, sędziów i Komisarza PLK, drużynę przeciwnika lub inne drużyny PLK ZRM 11.14. 1 000 zł; 62. Eksponowanie haseł o treści niezwiązanej z meczem ZRM 11.15. 1 000 zł; Identyczne z powyższymi zapisy (związane z mniejszymi kwotami kar) zawarte są w Regulaminach Cykli Rozgrywek organizowanych przez Polski Związek Koszykówki (Basket Liga Kobiet, 1 Liga Kobiet, 1 i 2 Liga Mężczyzn)”.

- Polski Związek Motorowy:

- „Polski Związek Motorowy posiada szereg regulacji wewnętrznych odnoszących się do zagadnienia dyskryminacji. W Regulaminach Głównych Komisji Sportu Samochodowego, Motocyklowego, Żużlowego etc – znajdują się zapisy wskazujące, iż do zadań tych organów należy w szczególności podejmowanie działań zmierzających do zapobiegania rasizmowi. Zapisy dotyczące przedmiotowej kwestii znajdują się również w Regulaminie Dyscyplinarnym Sportu Żużlowego. Za wnoszenie przez kibiców drużyny okrzyków o treści politycznej, rasistowskiej, faszystowskiej, komunistycznej, socjalistycznej, antysemickiej, skrajnie nacjonalistycznej, satanistycznej, obrażającej uczucia religijne, obraźliwej, wulgarnej, rażąco nieetycznej, pochwalającej terroryzm, nawołujących do waśni i nienawiści, a także za eksponowanie napisów i znaków o tej treści przewidziane są kary pieniężne”.
- Polski Związek Hokeja na Lodzie: „Środki przewidujące zapobieganie i sankcjonowanie incydentów rasistowskich i dyskryminujących ze względu na pochodzenie etniczne, narodowość i płeć zawarte są w przepisie § 8 ust.3 Regulaminu Dyscyplinarnego PZHL. Przepis ten w naszej ocenie spełnia swoją funkcję zarówno represyjną jak i prewencyjną, gdyż zawiera sankcje w postaci kary pieniężnej w wysokości do 10.000 zł. W przypadku powtarzania się tego typu incydentów kara ta ulega zaostrzeniu do 50.000 zł, a także może być orzeczony zakaz rozgrywania na danym obiekcie zawodów sportowych”.

Dodatkowo, wprowadzenie regulacji bezpośrednich zadeklarowały:

- Związek Piłki Ręcznej w Polsce: „ZPRP uważa, że są obecnie wystarczające środki prawne do zwalczania przejawów rasizmu i dyskryminacji na zawodach sportowych, w tym na zawodach piłki ręcznej. ZPRP uznaje jednak za celowe i zasadne wprowadzenie do regulaminów rozgrywek, zwłaszcza seniorskich takich zapisów, które będą:
  - wyraźnie sankcjonowały wszelkie przejawy rasizmu i dyskryminacji podczas zawodów piłki ręcznej,
  - pozwalały sędziom prowadzącym zawody lub delegatowi ZPRP do przerywania zawodów, w czasie których doszło do zachowań stanowiących jaskrawe przejawy rasizmu i dyskryminacji”.

- Polski Związek Lekkiej Atletyki: „W projekcie Regulaminu odpowiedzialności dyscyplinarnej PZLA jest zapis: § 45. Propagowanie zakazanych treści Kto w ramach zawodów sportowych propaguje treści o charakterze dyskryminacyjnym, w szczególności rasistowskim, podlega karze dyscyplinarnej z wyłączeniem upomnienia i nagany”.

Zdarzają się także związki, które przyjmują bardziej aktywną postawę w odniesieniu do opisywanych kwestii:

- „Wychodząc naprzeciw deklaracji „Nie - dla rasizmu w sporcie” Polski Związek Taekwon-Do: o uświadomienie problemu zawodnikom, trenerom, działaczom i zrzeszonym w nich członkom. Dodatkowo umieścił ją na oficjalnej stronie PZTKD, włączył do wszystkich szkoleń instruktorskich, trenerskich i sędziowskich zagadnienia dotyczące tej problematyki oraz sposoby jej przeciwdziałania.; włączył do przepisów wewnętrznych regulacje, aby możliwie najskuteczniej przeciwdziałać rasizmowi i związanej z nim dyskryminacji; uczulił organizatorów imprez, by uświadamiali służbom porządkowym zapobieganie i adekwatne reagowanie na incydenty o charakterze rasistowskim podczas imprez sportowych; Polski Związek Taekwon-Do za swoją misję uznaje rozwój „Do” - drogi życia, a zasady Taekwon-Do: grzeczność, uczciwość, wytrwałość, samokontrola i odwaga, są zgodne z zasadami fair play” (Polski Związek Taekwon-Do)
- „Instruktorzy i trenerzy PZTO w swoich klubach podczas pracy codziennej mają styczność z osobami różnej narodowości, które to biorą udział w szkoleniu. Podczas organizacji imprez sportowych krajowych i międzynarodowych miejsce w których są rozgrywane sprawdzane jest czy nie są umieszczone ulotki i banery mogące urazić osoby innych narodowości i mniejszości narodowych. Służby porządkowe na tych imprezach są wyczulone na reagowanie i zapobieganie incydentom o charakterze rasistowskim, antysemickim i ksenofobicznym. Sędziowie czuwają nad przebiegiem turniejów i zawodów w duchu fair play”(Polski Związek Taekwondo Olimpijskiego)

4.4.DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

4.4.1. INICJATYWA „WYKOPMY RASIZM ZE STADIONÓW”

„Wykopmy Rasizm ze Stadionów” to akcja skierowana jest głównie do kibiców futbolu, a także zawodników, trenerów, działaczy i dziennikarzy. Inicjatywa jest polską wersją akcji Kick It Out prowadzonej w początkowo w Wielkiej Brytanii, a obecnie w kilkunastu innych krajach europejskich. W ramach tych działań Stowarzyszenie przeprowadziło akcje edukacyjne na Mistrzostwach Świata w 2006 i Mistrzostwach Europy w 2008 r. oraz Program Odpowiedzialności Społecznej UEFA Euro 2012 „Respect Diversity” – cykl działań antyrasistowskich w ramach przygotowań i w trakcie Mistrzostw Europy w Polsce i na Ukrainie. W ramach działań edukacyjnych Stowarzyszenie dystrybuuje płytę zawierającą podstawowe informacje na temat rasizmu w sporcie, wytycznych na temat walki z rasizmem opracowanych przez międzynarodowe organizacje sportowe, regulacji prawnych w tym zakresie oraz propozycje działań na rzecz walki z rasizmem. Co roku NW koordynuje wspierany przez FARE Tygodnie Akcji Futbol Przeciwko Rasizmowi w Europie na terenie Polski i Europy Wschodniej.

Kluczowym elementem Tygodni na jesieni 2013 r. był wielokulturowy Puchar Narodów Warszawy – Money Gram Nations Cup, w którym wzięli udział zawodnicy z 18 krajów, w tym z Nigerii, Indii, Rosji, Czech, Ukrainy, Wielkiej Brytanii, Holandii, Słowacji, Hiszpanii, Francji, Irlandii oraz Polski; oraz mecz pod hasłem ‘Wykopmy Rasizm ze Stadionów’ pomiędzy Reprezentacją Piłkarzy Afryki występujących w polskich klubach a FC Tolerancja (w składzie m.in.: Piotr Świerczewski – były kapitan reprezentacji Polski, zawodnicy Reprezentacji Artystów Polskich, dziennikarze: Tomasz Sianecki, Tomasz Jachimek, Kamil Dąbrowa oraz politycy i byli piłkarze). Ponadto w całej Polsce odbyło się kilkanaście innych wydarzeń, których celem była walka z rasizmem i agresją w piłce nożnej, w tym mecze towarzyskie, turnieje, koncerty, debaty, spotkania w szkołach i na uczelniach, prezentacje i szkolenia. Współorganizatorami akcji były szkoły i placówki wychowawcze, kluby sportowe, kibice, organizacje pozarządowe i przedstawiciele lokalnych społeczności. Listę imprez zorganizowanych w Polsce można znaleźć na stronie FARE: <http://www.farenet.org/campaigns/football-people-action-weeks/2013-action-weeks/list-of-activities-2013/poland/>

4.4.2. DEKLARACJA „NIE - DLA RASIZMU W SPORCIE”

16 października 2009 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Nigdy Więcej ponad 40 polskich związków sportowych podpisało deklarację „Nie – dla rasizmu w sporcie”, potępiającą wszelkie przejawy rasizmu pojawiające się w trakcie i w odniesieniu do wydarzeń sportowych. Sygnatariusze zobowiązali się też dołożyć wszelkich starań do likwidacji tego zjawiska, m.in. poprzez tworzenie odpowiednich mechanizmów i przepisów wewnętrznych. W deklaracji znalazły się następujące stwierdzenia:

„Surowo potępiamy przejawy rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu i nietolerancji pojawiające się w trakcie i w odniesieniu do wydarzeń sportowych. Wyrażamy przekonanie, że zjawiska te stanowią poważne zagrożenie dla sportu i jego etyki. Odrzucamy jakiegokolwiek próby lekceważenia incydentów rasistowskich w czasie imprez sportowych. Sygnatariusze zobowiązali się do dołożenia wszelkich starań w celu likwidacji przejawów rasizmu i dyskryminacji rasowej w sporcie, a zwłaszcza do:

- Uznania rasizmu za ważny problem w sporcie na wszystkich poziomach i publiczne demonstrowanie zaangażowania w zwalczanie tego zjawiska;
- Stworzenia i wdrożenia wewnętrznych mechanizmów i przepisów służących jego zwalczaniu
- Szkolenia służb odpowiedzialnych za utrzymywanie porządku w czasie imprez sportowych w zapobieganiu i adekwatnym reagowaniu na incydenty o charakterze rasistowskim na obiektach sportowych
- Odmawiania dostępu do obiektów sportowych osobom posiadającym i rozpowszechniającym rasistowskie, antysemityczne i ksenofobiczne symbole, banery i ulotki;
- Wspieraniu inicjatyw promujących tolerancję i rywalizację sportową w duchu fair play oraz wymianę dobrych praktyk w tym zakresie;
- Budowania koalicji przeciwko rasizmowi w sporcie poprzez promowanie współpracy wszystkich zaangażowanych środowisk, a w szczególności sportowców, związków sportowych, kibiców i ich stowarzyszeń, klubów sportowych i sponsorów, z udziałem mediów i administracji publicznej”

Podpisanie Deklaracji miało istotne znaczenie, zwłaszcza w wymiarze edukacyjnym i medialnym. Warto jednak przytoczyć konstatację z raportu dotyczącego przejawów dyskryminacji w piłce ręcznej: „**Chociaż deklaracje mogą stanowić dobry punkt wyjścia, muszą być monitorowane i wcielane w życie. Bez mechanizmów monitoringu i odpowiedzialności tych, którzy podpisują takie dokumenty, tracą one jakiegokolwiek znaczenie, co gorsza, stają się groźne, ponieważ dają mediom i niektórym organizacjom dobrą wymówkę, że zrobiły już to, co do nich należało, mimo że nie podjęły żadnych konkretnych działań**” (Pride in Sport, 2013, s. 27).

4.4.3. PROGRAM UEFA EURO 2012 RESPECT DIVERSITY – FOOTBALL UNITES

Szereg działań skierowanych na walkę z przejawami rasizmu i dyskryminacji w sporcie podjęto przy okazji realizacji jednego z czterech programów odpowiedzialności społecznej UEFA “Respect Diversity” w czasie przygotowań do turnieju oraz w jego trakcie. Całość programu koordynowała FARE, zaś w Polsce ich prowadzeniem zajmowało się Stowarzyszenie Nigdy Więcej. Wśród licznych działań warto m.in. wymienić:

- Przeszkolenie w tematyce antyrasistowskiej 7 tysięcy stewardów oraz wolontariuszy pracujących na stadionach.
- Dystrybucję broszury na temat przejawów agresji i dyskryminacji w europejskim futbolu przygotowanej przez FARE.
- Prowadzenie monitoringu antyrasistowskiego na 31 meczach EURO. Każdy mecz śledziło dwóch niezależnych, odpowiednio przeszkolonych obserwatorów NW, a po jego zakończeniu – przedstawiało raporty delegatom UEFA. Łącznie 30 obserwatorów zgłosiło 13 incydentów, w tym 5 przyśpiewek o treści rasistowskiej lub homofonicznej i 8 sztandarów lub banerów; w 7 przypadkach UEFA podjęła decyzję o ukaraniu sprawców.
- Przeprowadzenie szkoleń o tematyce antyrasistowskiej dla policjantów we współpracy z OBWE-ODHiR; przygotowanie broszury o tematyce antydyskryminacyjnej dla 80 tys. policjantów.

- Przeprowadzenie projektu edukacyjnego dla nauczycieli, wspieranego przez MEN i Związek Nauczycielstwa Polskiego w ramach programu EURO 2012 = Equality + Tolerance oraz długoterminowego programu I AM Fair współrealizowanego przez władze miejskie Łodzi oraz Uniwersytet Łódzki; projekt obudowano szeregiem konferencji i seminariów mających na celu wzrost świadomości na temat problemu rasizmu w sporcie.
- Zorganizowanie FARE Action Week we współpracy z Ekstraklasą: szereg działań PR promujących walkę z rasizmem (obwieszczenia przed meczem, dzieci wprowadzające piłkarzy na mecz ubrane w koszulki z antyrasistowskimi hasłami, zdjęcia zawodników z transparentem „Wykopmy rasizm ze stadionów”.
- Zorganizowanie akcji informacyjnej na temat walki z rasizmem w sporcie na festiwalu Woodstock w sierpniu 2011.

4.4.4. PROJEKT „KIBICE RAZEM”

Innowacyjny pomysł na angażowanie i profesjonalizację środowisk kibiców poprzez tworzenie lokalnych ośrodków/miejsc spotkań dla kibiców został wykorzystany w trakcie przygotowań do UEFA EURO 2012 w Polsce przez Spółkę PL.2012. Pomysł został zaczerpnięty ze wcześniejszych doświadczeń tworzenia tego typu inicjatyw w Niemczech (funkcjonujących od początku lat 1980.), wspieranych przez instytucje międzynarodowe i ekspertyzę akademicką. Podstawowym celem Projektu była społeczna aktywizacja środowisk kibicowskich, zwłaszcza w wymiarze lokalnym. Cele szczegółowe obejmowały: demokratyzację, modernizację i profesjonalizację struktur stowarzyszeń kibicowskich; kształtowanie postaw pozytywnego kibicowania oraz kultury kibicowania (również poprzez włączenie w nią nowych grup społecznych); zmianę społecznego wizerunku kibiców i nastawienia decydentów do środowisk kibicowskim poprzez wspieranie postawy dialogu i mechanizmów tworzenia zaufania. Na stronie Projektu zadeklarowano, że ośrodki kibicowskie będą pełnić rolę „filtrów i katalizatorów”: „Będą one „filtrem” w tym sensie, że nie będą udzielać wsparcia inicjatywom gloryfikującym przemoc, promującym rasizm, nienawiść i pogardę dla innych grup kibicowskich. W pozostałych przypadkach ośrodki będą „katalizatorem” – instytucją promującą pomysły kibicowskie i dbającą o właściwe relacje między nimi a innymi instytucjami życia publicznego”. Jak podkreślono w zewnętrznym raporcie ewaluacyjnym Projektu, tworzenie ośrodków miało przyczyniać się do rozwiązania podstawowego wyzwania w pracy ze środowiskiem kibicowskim w Polsce, jakim jest „kryzys komunikacyjny związany z negatywnym kibicowaniem” oraz „brak całościowej, spójnej wizji rozwiązania problemu”. W ramach projektu powstały ośrodki w Gdańsku (środowisko kibicowskie Lechii Gdańsk), Gdyni (środowisko kibicowskie Arki Gdynia), Warszawie (środowisko kibicowskie Polonii Warszawa), Tychach (GKS Tychy), Wrocławiu (Śląsk Wrocław) i Legnicy (Miedź Legnica).

Atutem Projektu jest nastawienie na proces włączania kibiców w szersze struktury społeczeństwa obywatelskiego w oparciu o pragmatyczne założenia (wynikające z dobrej orientacji w kulturze kibicowskiej) oraz metodę małych kroków. Obecnie projekt jest realizowany przez Ministerstwo Sportu i Turystyki przy wsparciu finansowym ze strony samorządów poszczególnych miast. Na zlecenie MSiT projekt koordynuje PZPN. Z jednej strony jest to korzystne ze względu na instytucjonalne zakotwiczenie i legitymizację, jednak z drugiej strony – osłabia wiarygodność Projektu w oczach grup kibiców nastawionych antysystemowo i tym samym ogranicza jego zasięg.

4.4.5. ETNOLIGA

<http://www.etnoliga.org/>

Inicjatywa – organizowana przez powstałą w 2004 r. Fundację dla Wolności (członek FARE) - polega przede wszystkim na organizowaniu integracyjnych turniejów piłkarskich dla Polaków i cudzoziemców. Co roku poszerzana jest grupa adresatów turniejów: w pierwszym roku rozgrywek wzięli w nim udział uczniowie Zespołu Szkół „Bednarska” oraz Czeczeni i Afrykanie z ośrodków dla cudzoziemców; w drugim: zawodnicy z Wietnamu, Azji Środkowej i kolejnych krajów afrykańskich; w trzecim i czwartym: 12 drużyn. Wprowadzono również parytety dla kobiet. Zgodnie z opisem na stronie Entoligi: „Na meczach pojawiali się profesjonalni piłkarze stołecznych klubów. Turniejom towarzyszyły mini-koncerty i pikniki. W 2010 r. turnieje przekształciły się w stałą ligę, w której zarejestrowanych jest obecnie ponad pół tysiąca osób z blisko 50 krajów. Incydentalne kontakty zastąpiliśmy budowaniem społeczności, która decyduje o losach projektu i wybiera dodatkowe aktywności. Meczom na stałe towarzyszą prezentacje, poczęstunki czy konkursy prezentujące różne kultury. Dodatkowo odbywają się mecze pokazowe, wspólne treningi i sparingi. Dla uchodźców organizowaliśmy szereg kursów i warsztatów”. Równolegle funkcjonuje Mała Etnoliga, w ramach której organizowane są zajęcia dla małych uchodźców. W ramach programu 4 Strony Świata prowadzone są warsztaty międzykulturowe dla przedszkoli i szkół podstawowych.

4.5. PRZYKŁADY INNYCH DZIAŁAŃ

4.5.1. Kluby

Według informacji uzyskanych od przedstawiciela organizacji Nigdy Więcej, od dwóch sezonów w zasadzie wszystkie kluby Ekstraklasy biorą udział w organizowanym przez tę organizację dorocznie na jesieni „Tygodniach Akcji FARE”. Jagiellonia Białystok, Zawisza Bydgoszcz i GKS Katowice planują akcje antyrasistowskie na początku sezonu. Generalnie kluby rzadko organizują podobne akcje z własnej inicjatywy; we współpracy z NW podejmują niekiedy działania inspirowane opracowanym przez Stowarzyszenie Zestawem Dobrych Praktyk *Jak walczyć z rasizmem?*.

Wśród innych działań nastawionych na walkę z przejawami rasizmu i innych form dyskryminacji w piłce nożnej wyróżniają się działania realizowane przez klub Jagiellonia Białystok. W ostatnich latach kibice tego klubu niejednokrotnie brali udział w incydentach na tle rasistowskim, np. we wrześniu 2012 r. w czasie meczu wyjazdowego z Pogonią Szczecin opluli czarnoskórego zawodnika własnego klubu, co poskutkowało zakazem wyjazdu zorganizowanych grup kibiców na trzy kolejne mecze nałożonym przez Komisję Ekstraklasy. Klub zaangażował pochodzących z zagranicy zawodników w cykl programów *Jagiellończycy gotują*, którego celem jest przybliżenie kultury i tradycji innych narodowości. Filmy są promowane przez popularny wśród kibiców portal Weszło! (komentarz: „[A skoro piszemy już o akcjach przygotowywanych przez Jagę to przypominamy tę, w której piłkarze prezentują swoje umiejętności kulinarne. \(...\) Dziś, kiedy polska piłka ligowa ma taki a nie inny wizerunek, tego typu akcje są jak najbardziej wskazane. Co prawda nie we wszystkich klubach są tego świadomi, ale postęp i tak jest widoczny. O, choćby na przykładzie Jagi](#)” http://www.weszlo.com/news/19008-Jagiellonia_znow_wychodzi_do_ludzi_i_rozdaje_bilety_wideo); są też pokazywane na kanale You Tube (np. <http://www.youtube.com/watch?v=u8uN8bP0ppA>). Klub – obok Opery i Filharmonii Podlaskiej, Europejskiego Centrum Sztuki - włączył się także w akcję SFUMATO - Dorastajmy w równości, projekt, którego głównym celem jest promowanie otwartości i tolerancji.

4.5.2. Inicjatywy lokalne

Działania na rzecz walki z rasizmem często są również podejmowane przez lokalne organizacje lub stowarzyszenia pozarządowe, często przy wsparciu organizacji pozarządowych zajmujących się walką z rasizmem; co roku w Polsce odbywa się kilkadziesiąt imprez tego rodzaju. Nie istnieje jednak zbiorcze archiwum/katalog takich wydarzeń, który pozwoliłby ocenić skalę zjawiska.

W 2010 i 2011 r. w Wągrowcu grupa wolontariuszy Załoga 62100 we współpracy z Miejskim Domem Kultury przygotowała „Antyrasistowski Tydzień Sportowy Wągrowiec”, pod hasłem „Na murawie w słusznej sprawie”. Wydarzenie miało część edukacyjną (filmy o tematyce rasistowskiej, spotkanie z piłkarzami Lecha Poznań M. Arboledą i L. Henriquezem), sportową (mecze piłkarskie) i kulturową (emisja filmów, koncerty, streetart). Warto dodać, że kibice klubu Nielba Wągrowiec kilkakrotnie figurowali w rejestrze Stowarzyszenia Nigdy Więcej.

Źródło: <http://www.mdkwagrowiec.pl/zaoga-62100.html>

4.5.3. Ruch kibicowski

Warto też wspomnieć o oddolnych i nieformalnych działaniach/procesach zachodzących w obrębie ruchu kibicowskiego poszczególnych drużyn. Specyficznym przykładem jest tu środowisko Polonii Warszawa; w czasie piłkarskich derbów Warszawy wiosną 2013 r. doszło do bijatyki między kibicami tradycyjnie zajmującymi sektory Kamiennej a kibicami kojarzonymi ze środowiskami prawicowymi. W reakcji grupa kibiców Black Rebels opublikowała na forach internetowych i portalach społecznościowych następującą deklarację:

„Wobec postępujących aktów dezinformacji i propagandy w Internecie zmuszeni jesteśmy do zabrania głosu w kwestii ostatnich zdarzeń, pomimo że do tej pory hołdowaliśmy zasadzie, by nie prac brudów publicznie (...)Łudziliśmy się, że to, co obserwowaliśmy w ostatnich miesiącach, to jedynie głupota i prowokacyjne zachowania młodocianych „narodowców”, którzy dali się uwieść rasistowskiej ideologii. Jednak okazuje się, że jest to zaplanowany proces inspirowany z zewnątrz .Od mniej więcej roku mieliśmy do czynienia z następującymi sytuacjami: prowokacyjnym wywieszeniem, w imieniu kibiców Polonii, rasistowskiego symbolu na meczu w Łodzi; produkcją gadżetów i odzieży z emblematami rasistowskimi i narodowo-radykalnymi i próbą sprzedaży ich na terenie stadionu; wykonywaniem, upublicznieniem i chwaleniem się (przez „narodowców”) fotografią, na której kilka osób wykonuje gest Heil Hitler na dziedzińcu naszego klubu; próbą przegonienia czarnoskórego kibica z trybuny Kamiennej; pobiciem kilku kibiców Polonii o antyrasistowskich poglądach przez 50-osobową bandę, a wszystko to na halowym turnieju kibiców Polonii; wreszcie wydarzeniami derbowymi, w czasie których interwencja w sprawie nieskandowania haseł typu „Narodowa, narodowa Polonia” zakończyła się awanturą. Działania te mają dziesiątki świadków i każde z nich było jednoznaczne aż do bólu. Ludzie, którzy je obserwowali (lub zostali zaatakowani), do tej pory milczeli – w myśl zasady: ze swoimi nie walczymy, tym bardziej w chwili, gdy klub jest na krawędzi upadku. Wszystkie te działania były też wymierzone w sporą część trybuny, która nie zgadza się na rasistowską symbolikę i tego typu działania na Polonii. Przypomnijmy: na stadionie ulokowanym w sąsiedztwie dawnego getta – na stadionie, na murawie którego ginęli warszawscy powstańcy! W tej chwili na stadionie tym kulturę kibicowską próbuje zdominować nacjonalistyczna klika o jawnie rasistowskich poglądach. „Narodowcy” nie kryją się, że ich celem jest przegonienie ze stadionu ludzi o odmiennym nastawieniu. Posługują się do tego goebelsowską propagandą. Aby usprawiedliwić „derbową awanturę”, głoszą, że antyrasistowski sektor nie śpiewał, choć każdy kto był na Kamiennej, wie, że był to najgłośniejszy sektor na stadionie. Rozpuszczają po trybunach plotkę, że atakują „lewaków”, bo zerwali flagę „Precz z komuną” a potem się okazuje, że sami ją zdjęli. Może przypomnijmy, że gdy doszło w poprzednim sezonie do interwencji ochrony w sprawie flagi z przekreślonym sierpem i młotem, antyfaszyści stali w pierwszym rzędzie tych, który jej bronił. „Narodowcy” mówią też, że wnoszone są szale robione bez akceptacji osób decyzyjnych, a szale te były pokazywane odpowiedniej osobie przed wprowadzeniem na stadion. Na szalu jest jednak przekreślona swastyka i to właśnie ich szczególnie boli, bo jest to symbol niezgody na faszystowskie i rasistowskie postawy. I teraz

najważniejsze. Po sobotnich wydarzeniach z trzech niezależnych źródeł nadeszła pokrywająca się informacja. Ta eskalacja jest efektem cichego układu przybitego z rasistowską grupą kibiców Legii Warszawa, którzy „obiecali” młodym polonijnym „narodowcom”, że gdy przegonią antyrasistów z trybuny Kamiennej, dostaną zgodę na uczestniczenie w nacjonalistycznych marszach, z których dotychczas byli przeganiani przez Legię/Hutnik. Mamy więc tutaj wydarzenie bez precedensu: grupa kibiców Polonii, aby móc paradować na politycznych marszach z podobną im grupą kibiców Legii, bije innych kibiców Polonii i zabiera kilku osobom szaliki. W tej sytuacji zasadne jest pytanie, czy grupkę „narodowców” na Polonii można nazywać w ogóle naszymi kibicami? A może jednak powinni podjąć jednoznaczną decyzję: albo układowi i działania w interesie rasistowskiej grupy z Legii, albo dobro Polonii?! (...)” (cyt. za: <http://antifa.bzzz.net/artykuly/wiadomosci-kraj/item/405-oswiadczenie-black-rebels-grupy-kibicow-polonii-warszawa>)

Tab. 7. Działania na rzecz walki z rasizmem, antysemityzmem i ksenofobią

INICJATYWA	ATUTY	WADY
POLITYKA UEFA i FIFA	<ul style="list-style-type: none"> • Klarowne i stanowcze wsparcie dla działań na rzecz walki z rasizmem w sporcie. • Wsparcie instytucjonalne (finansowe, medialne) wpływowych federacji międzynarodowych. • Tworzenie jasnych i spójnych wytycznych dla związków narodowych i klubów; upowszechnianie przykładu dobrych praktyk; instytucjonalne wsparcie inicjatyw walki z rasizmem w sporcie. • Możliwość wpływu na działania związków krajowych. • Możliwość wykorzystania sankcji w odniesieniu do działań kibiców/klubów niewpisujących się w powyższą politykę. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrożenie zbytym nastawieniem na PR, a w efekcie – sprowadzeniem działań antyrasistowskich do działań fasadowych i deklaracyjnych. • Zaangażowanie UEFA (i w mniejszym stopniu FIFA) – instytucji uważanej za wrogą przez i wobec części środowisk kibicowskich w działania antyrasistowskie znacząco osłabia wiarygodność i atrakcyjność tych działań. • Skojarzenie hasel i działań antyrasistowskich z „ideologią lewicową”, co w obliczu prawicowych sympatii niemniej części kibiców może przynieść odwrotny skutek. • Brak dostosowania do kontekstu kulturowego: np. fonetyczne odczytanie hasła „NO TO RACISM” po polsku daje efekt przeciwny do zamierzonego.
Regulacje PZPN, Ekstraklasy i poszczególnych klubów	<ul style="list-style-type: none"> • Uznanie istnienia problemu przez związki i organizacje sportowe. • Manifestacja wypełniania międzynarodowych zobowiązań przez polskie organizacje sportowe. • Demonstrowanie klarownej i zdecydowanej postawy w walce z rasizmem (co odzwierciedlają 	<ul style="list-style-type: none"> • Bagatelizowanie problemu przez władze Związku i innych organizacji. • Zagrożenie fasadowością działań (sprowadzenie ich do wywieszenia transparentu z odpowiednim hasłem przed meczem czy zrobienia zdjęcia grupowego) • Nasilenie konfliktu z niektórymi

	<p>statystyki sankcji nakładanych na kluby na przestrzeni ostatnich lat)</p>	<p>środowiskami kibicowskimi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skojarzenie walki z rasizmem z działaniami instytucjonalnymi, co osłabia jej atrakcyjność w oczach kibiców o bardziej antysystemowym nastawieniu.
DEKLARACJA „NIE DLA RASIZMU”	<ul style="list-style-type: none"> • Uwypuklenie problemu rasizmu i in. przejawów dyskryminacji w sporcie. • Wprowadzenie tematu rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu w orbitę działania polskich związków sportowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Fasadowy charakter złożonych deklaracji – część związków poprzestała w swych działaniach antyrasistowskich na ich podpisaniu.
WYKOPMY RASIZM ZE STADIONÓW	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie tematu rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu w Polsce do dyskusji publicznej. • Monitorowanie zjawiska. • Kluczowe znaczenie komponentu edukacyjnego – upowszechnianie wiedzy na temat rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu w sporcie; prowadzenie szkoleń dla kibiców, osób zajmujących się zabezpieczaniem meczów, nauczycieli, dzieci i młodzieży. • Wskazywanie dobrych praktyk stosowanych za granicą, możliwych do zastosowania w polskim kontekście. • Powiązanie działań w obszarze polskiego sportu z polityką i działaniami międzynarodowych federacji piłkarskich, międzynarodowych organizacji pozarządowych (FARE) 	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja celów zakładanych przez Stowarzyszenie Nigdy Więcej skutkuje ostrym skonfliktowaniem z niektórymi środowiskami kibiców, co znacząco osłabia możliwości wpływu inicjatywy. • Inherentna logika działania NW polegająca na tropieniu wszelkich przejawów rasizmu zgodnie z restrykcyjną definicją skutkuje brakiem „wrażliwości antropologicznej” na tradycyjne zakotwiczenie niektórych symboli w subkulturze kibicowskiej i ich zmienne znaczenie kulturowe. • „Lewicowa” renoma NW w środowisku kibicowskim (w którym powszechniejsze są postawy patriotyczno-nacjonalistyczno-prawicowe o różnym stopniu nasilenia) osłabia możliwości wpływu inicjatyw. • Działalność Stowarzyszenia i jego nieprzejednana postawa w kwestii zwalczania rasizmu – niejednokrotnie NW powiadamiało o incydentach uznanych za rasistowskie, antysemickie lub ksenofobiczne organy ścigania lub władze sportowe (PZPN lub UEFA), co prowadziło do wszczęcia postępowania lub nałożenia kar na klub – spotyka się z negatywnym i wysoce emocjonalnym nastawieniem części środowiska kibicowskiego.
RESPECT DIVERSITY	<ul style="list-style-type: none"> • Imponujący zasięg działań edukacyjnych, skierowanych do kibiców oraz osób odpowiedzialnych za zabezpieczenie meczów (stewardów, policjantów) • Duże oddziaływanie medialne i akademickie Projektu – popularyzacja idei walki z przejawami rasizmu w sporcie 	<ul style="list-style-type: none"> • Powiązanie inicjatywy z oficjalnymi działaniami UEFA, co ograniczyło wpływ na część środowiska kibicowskiego o poglądach antysystemowych i bojkotujących przygotowania do EURO • Jw. – firmowanie działań przez Stowarzyszenie NW
KIBICE RAZEM	<ul style="list-style-type: none"> • Nastawienie na oddolną zmianę w 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczony zasięg działania do

	<p>środowisku kibicowskim</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobre rozeznanie w środowisku kibicowskim, zrozumienie kultury kibicowskiej i mechanizmów jej funkcjonowania oraz podziałów wśród kibiców zwiększa możliwość sukcesu. 	<p>wybranych środowisk kibicowskich</p> <ul style="list-style-type: none"> • Powiązanie Projektu z instytucjami (PZPN) może osłabiać jego legitymizację w oczach środowiska kibiców.
<p>INICJATYWY PODEJMOWANE PRZEZ KLUBY (zaangażowanie w projekt „Kibice Razem”, działania analogiczne do podjętych przez klub Jagiellonia Białystok)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dostosowanie do lokalnego kontekstu – możliwość dobrze skrojonych działań. • Zaufanie ze strony środowiska kibicowskiego, co zwiększa szanse powodzenia działań. 	<ul style="list-style-type: none"> • Działania ograniczone do danego klubu.
<p>ETNOLIGA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Działania adresowane do wielu grup społecznych • Stałe poszerzanie płaszczyzny działania (włączanie kolejnych grup wykluczonych, np. kobiet, osób LGTB) • Powiązania z innymi organizacjami działającymi na rzecz walki z dyskryminacją • Nastawienie na działania praktyczne 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczony zakres działań (w większości Warszawa)
<p>Inicjatywa „Pokaż rasizmowi czerwoną kartkę”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Czerpanie z uznanych praktyk międzynarodowych • Szeroki wachlarz podejmowanych działań.(zgodnie z informacjami przedstawionymi na stronie internetowej organizacji; przedstawiciele odmówili udzielenia dodatkowych informacji, dotyczących np. specyfiki współpracy z klubami sportowymi w Polsce, uzasadniając to zniechęceniem do kontaktów z polskimi instytucjami publicznymi). 	<ul style="list-style-type: none"> • Ryzyko fasadowości działań • Gros działań prowadzonych w Wielkiej Brytanii • Niechęć do współpracy z polskimi instytucjami publicznymi, w tym MSiT

Źródło: opracowanie własne

CZĘŚĆ II:

DYSKRYMINACJA NA TLE ORIENTACJI SEKSUALNEJ I TOŻSAMOŚCI PŁCIOWEJ W POLSKIM SPORCIE

---

5. SPECYFIKA DYSKRYMINACJI NA TLE ORIENTACJI SEKSUALNEJ I TOŻSAMOŚCI PŁCIOWEJ W SPORCIE

Problem postaw i zachowań homofobicznych w sporcie z jednej strony jest analogiczny do problemu innych zachowań dyskryminacyjnych, takich jak rasizm, antysemityzm czy ksenofobia; posługuje się podobnymi mechanizmami wykluczenia i wywiera podobne skutki. Z drugiej jednak strony, zjawisko homofobii w sporcie ma odmienny charakter od innych typów dyskryminacji. W niemal wszystkich badaniach dotyczących zjawiska homofobii w sporcie przyjmuje się założenie, że jest ono wpisane w samą istotę współczesnego sportu, zwłaszcza w jego język. Współczesny sport jest wysoce heteronormatywny (uznaje heteroseksualność za normę absolutną); jest uznawany za bastion tradycyjnie rozumianej męskości, powiązanej z agresją i dominacją, reprodukowanej i wzmacnianej poprzez sport. W ramach hegemonicznej męskości sportowiec reprezentuje ideał męskości, przeciwstawiany temu co kobiece i/lub homoseksualne (Anderson 2002) **“Homoseksualizm, w ramach patriarchalnej ideologii hegemonicznej męskości, to repozytorium wszystkiego, co jest wykluczone z hegemonicznej męskości”**. Stąd też sport jest środowiskiem niesprzyjającym kobietom i osobom LGBT, nawet mimo postępów równouprawnienia i tolerancji w innych obszarach życia społecznego. Innymi słowy, sport to pole agresywnej i dominującej wersji męskości, która jest reprodukowana, wzmacniana i ceniona. W rezultacie **homofobia postrzegana jako element hiper-męskiej i heteroseksualnej kultury sportowej, a nie element dyskryminacji** (Cashmore&Cleland 2011, Elling&Janssens 2009). Homoseksualni sportowcy postrzegani jako zagrożenie dla genderowej/seksualnej hierarchii w sporcie (Anderson 2002); zagrożenie dla wartości sportów zespołowych, norm męskości i tożsamości graczy heteroseksualnych. Często przyjmowane założenie: wszyscy dobrze radzący sobie sportowcy i trenerzy w sportach uznawanych za męskie są heteroseksualni, wszystkie trenerki i sportsmenki są lesbijkami. **Osoby LGBT są „niewidoczne w sporcie”**; znane są pojedyncze przypadki sportowców manifestujących nieheteroseksualność: w WB Justin Fashanu (ujawnił się jako gej w 1991 r.), we Francji – Yoann Lemaire (ujawnił się jako gej w 2009 r.; w 2010 r. był jedynym piłkarzem homoseksualnym na 2,3 mln zarejestrowanych we FZPN); w Szwecji - Anton Hysen (ujawnił się w 2011 r.); w Niemczech – Thomas Hitzlsperger (grający w Premier League).

Podstawowe definicje

Osoby LGBT: zbiorczy termin określający lesbijki, geje, osoby biseksualne i transpłciowe

Homofobia: negatywny stosunek, lęk lub uprzedzenie do homoseksualności oraz osób uznawanych za homoseksualne

Bifobia: negatywny stosunek, lęk lub uprzedzenie do biseksualności oraz osób uznawanych za biseksualne

Transfobia: negatywny stosunek, lęk lub uprzedzenie do transeksualności oraz osób transseksualnych lub trans płciowych

Heteronormatywność: to rzeczywistość społeczna, w której normy, oczekiwania, standardy i prawo definiują osobę heteroseksualną jako podmiot życia społecznego, a związek osób przeciwnej płci jako domyślną formę pożądaną przez każdą osobę relacji.

Źródło: Encyklopedia PWN; <http://www.lekcjarownosci.pl/twoje-pytania/dyskryminacja-i-homofobia/>.

6. DANE DOTYCZĄCE DYSKRYMINACJI NA TLE ORIENTACJI SEKSUALNEJ I TOŻSAMOŚCI SEKSUALNEJ W SPORCIE

Zdecydowana większość raportów dotyczących zjawiska homofobii odnotowuje **niedostatek badań jakościowych i ilościowych na temat skali i istoty zjawiska**; większość danych istniejących dotyczy zawodowej piłki nożnej; ogólnie “brakuje badań, skutkiem czego te kwestie mogą być nadal ignorowane lub pozostawać w ukryciu” (Brackendridge et al. 2008).

Sytuacja ta odnosi się również do Polski. **Nie istnieją żadne dane pozwalające oszacować skalę homofobii w polskim sporcie; polskie związki sportowe nie zbierają danych na ten temat, a w statutach i regulaminach brak adekwatnych zapisów.** W bazie Stowarzyszenia Nigdy Więcej (dotyczącej lat 2010-2012) nie zarejestrowano homofobicznych incydentów w trakcie meczów; odnotowano homofobiczne zachowania kibiców biorących udział w demonstracjach i wystąpieniach publicznych. Brak również informacji na temat ujawnienia się znanego zawodnika jako osoby LGBT. W Polsce funkcjonuje już jednak kilka inicjatyw w sporcie amatorskim, w których uczestniczą osoby LGBT: w 2013 r. włączono reprezentację LGBT do rozgrywek Entoligi, od kilku lat działa drużyna piłkarska Chrząszczyki, w której część zawodniczek otwarcie deklaruje homoseksualność (<http://queer.pl/artukul/187148/wywiady-repliki-suzi-andreis>); od 2005 r. działa również gejowski Warszawski Klub Piłki Siatkowej Volup (<http://www.volup.pl/index.php>).

Kwestia obecności osób LGBT w sporcie nie jest uregulowana prawnie, nie zostały również podjęte żadne działania mające na celu przeciwdziałanie dyskryminacji na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej w sporcie. W raporcie na temat praw osób LGTBw Polsce (Jabłońska&Knut 2010), przygotowanym przez Kampanię przeciw Homofobii zadano następujące pytanie: *Czy podjęto działania mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu z uczestnictwa w sporcie z powodu orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, poprzez przykładowe działania: a) tworzenie i rozpowszechnianie standardów zachowania dotyczących zagadnienia orientacji seksualnej i tożsamości płciowej w klubach i organizacjach sportowych b) nawiązywanie współpracy pomiędzy organizacjami reprezentującymi osoby LGTB i klubami sportowymi c) kampanie antydyskryminacyjne w świecie sportu d) wsparcie klubów sportowych zakładanych przez osoby LGTB.* Według autorów raportów, w żadnym z powyższych obszarów nie podjęto efektywnych działań: „Homofobia w sporcie nadal nie jest postrzegana jako poważny problem wymagający zaangażowania ze strony władz. Transfobia w sporcie jest poruszana jedynie przy okazji omawiania zjawiska homofobii – nie istnieje jako osobna kategoria związana z wykluczeniem uczestnictwa w sporcie. Dwie najważniejsze instytucje publiczne w dziedzinie sportu w Polsce – Ministerstwo Sportu i Turystyki oraz Polski Związek Piłki Nożnej – nie przejawiają aktywności w dziedzinie dyskryminacji osób LGTB w sporcie. Obie instytucje jedynie deklarują chęć większego zaangażowania w tym zakresie, jednak nie przełożyło się to jak dotąd na realne działania”.

Powyższe informacje warto interpretować w kontekście wyników badań społecznych na temat stosunku społeczeństwa polskiego do osób homoseksualnych. Co czwarty Polak nie akceptuje osób homoseksualnych, a niemal dwie trzecie (63%) uważa, że nie powinny one mieć prawa do publicznego pokazywania swojego sposobu życia (CBOS 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_024_13.PDF)

Działaniami na rzecz praw osób LGBT w sporcie zajmuje się wspomniana Kampania przeciw Homofobii. Organizacja ta bierze m.in. udział w europejskim programie Sport Respects Your Rights (finansowanie w ramach programu DAPHNE III), dotyczącym wszelkich przejawów przemocy, również na tle seksualnym w sporcie; program angażuje młodych ludzi (16-22 lata) za pośrednictwem współpracy z klubami sportowymi (<http://sport-respects-your-rights.eu/>). W 2012 r. KpH zorganizowała konferencję na temat homofobii w sporcie (przy współpracy Gazety Wyborczej i wsparciu pełnomocniczki ds. równego traktowania A. Kozłowskiej-Rajewicz, ambasady Holandii i Fundacji Batorego).

Stosunek dużej części środowiska sportowego w Polsce do sportowców nieheteronormatywnych jest jednoznacznie negatywny. W lipcu 2013 r. na portalu sportowym Weszło! opublikowano odpowiedzi kilkunastu piłkarzy zapytanych w ankiecie m.in. o stosunek do zawodnika-geja. Zdecydowana większość stwierdziła, że ujawnienie się oznaczałoby koniec kariery sportowej: *Nie przejdzie. W mojej szatni mam nadzieję, że takiego nie będzie* (Mateusz Możdżeń, Lech Poznań), *Nie w tym środowisku.* (Sebastian Miła, Śląsk Wrocław), *Gdyby się ujawnił, byłoby mu ciężko. Słyszałem, że takie przypadki się zdarzają i gdzieś w Polsce kogoś podejrzewali, ale w Legii na pewno nie.* (Jakub Rzeźniczak, Legia Warszawa). Temat homoseksualizmu wśród sportowców powrócił w lutym 2014 r. przy okazji Igrzysk Olimpijskich w Soczi. Były reprezentant Polski Jan Tomaszewski w rozmowie w programie TVN24 zadeklarował, że: „Piłka nożna to sport zespołowy Nie wyobrażam sobie, żeby podczas mojej kariery okazało się, że któryś z moich kolegów jest, powiedzmy, gejem. Ja bym wyszedł z takiej szatni albo zaproponował, żeby on się rozbierał w innej szatni”(<http://www.tvn24.pl/tak-jest,39,m/czy-homoseksualizm-we-wspolczesnym-sporcie-to-skazanie-na-przedwczesna-sportowa-emeryture,348192.html#autoplay>).

Na początku 2014 r. na Facebooku powstał profil „Legia – Sekcja LGTB”, mająca skupiać nieheteronormatywnych kibiców tego klubu. Towarzyszące mu komentarze były na tyle wulgarne i agresywne, że administracja portalu zdecydowała się go usunąć. Jak się później okazało, założenie profilu było prowokacją młodzieżowej grupy Karachan.org(<http://www.wirtualnemedial.pl/artykul/media-i-kibice-nabrali-sie-na-fanpage-sekcji-lgbt-legii-warszawa#>). Z socjologicznego punktu widzenia interesujące są jednak oburzone reakcje „prawdziwych kibiców Legii”, odrzucających możliwość, że w środowisku kibicowskim znajdują się osoby LGBT.

7. DZIAŁANIA NA RZECZ WALKI Z HOMOFOBIA W SPORCIE

Jak wspomniano powyżej, zjawisko homofobii w sporcie jest postrzegane jako problem innego rzędu niż podobne kwestie dotyczące rasizmu, płci i niepełnosprawności. Istnieje niewiele organizacji pozarządowych skupionych na walce z homofobią (np. brytyjski Stonewall, FRA); niski priorytet walki z homofobią i transfobią (zwłaszcza w porównaniu z rasizmem). Co ciekawe, kwestię dyskryminacji osób LGBT znacznie częściej podnoszą kobiece organizacje i związki sportowe. Ogólnie, istnieje stosunkowo niewiele działań w tym obszarze i są one prowadzone od niedawna; jako pierwsza zaczęła je wprowadzać Australia (w latach 1990.). Jeszcze w 2010 r. brytyjski Związek Piłki Nożnej wycofał się z prowadzenia kampanii na rzecz praw osób homoseksualnych w sporcie argumentując, że środowisko kibiców nie jest na nią gotowe.

Wśród dotychczas podjętych zagranicznych **kampanii i działań** na rzecz walki z homofobią i transfobią warto wymienić:

- o Niemiecką kampanię Futbol i Homofobia, której rezultatem było podpisanie deklaracji dotyczącej walki z dyskryminacją na tle seksualnym, 2007 r.
- o Szwedzką kampanię edukacji trenerów prowadzoną przez Szwedzką Federację na rzecz praw LGTB oraz HomO (rzecznika spraw dotyczących dyskryminacji na tle orientacji seksualnej), Narodową Federacją Sportową oraz SISU (organizacją zajmującą się edukacją w sporcie), 2007 r.

- Brytyjską kampanię Football vs Homophobia, prowadzoną we współpracy z Kick It Out oraz Brighton&Hove Albion jako część programu “One Game, One Community”, 2010 r. Kampania miała interesujący przebieg: w pierwszym roku skontaktowano się z 92 klubami piłkarskimi i nie uzyskano niemal żadnego odzewu, w kolejnych latach do programu dołączały kolejne kluby: we wrześniu 2013 r. brało w niej udział 29 klubów.
  - Na początku 2013 za pośrednictwem Związku Piłki Nożnej FvH rozesłała do wszystkich klubów przewodnik dotyczący walki z homofobią w piłce nożnej i zawierający propozycje konkretnych działań (formularze informacji dla mediów, tekst ogłoszeń czytanych przed meczami, plakatów rozwieszanych na stadionach, zawartość polityki informacyjnej klubu, postawa działaczy sportowych, trenerów, zawodników i kibiców: Przewodnik zawiera również opis działań antydyskryminacyjnych wprowadzonych przez trzy kluby piłkarskie (m.in. FC Liverpool). Warto podkreślić, że akcja ta zyskała oficjalne poparcie brytyjskiego ministra sportu (<http://www.bbc.com/sport/0/football/21617035>).
  - W ramach kampanii prowadzone są rozmaite działania wolontariackie, np. EuropeanWirlwind Tour: akcja robienia zdjęć na tle tęczowej flagi połączona z dystrybucją materiałów informacyjnych w trzech miastach europejskich w ciągu 24 godzin (<http://www.footballvhomophobia.com/previous-eventsstories/179-2/>)
  - Duży nacisk na wykorzystanie mediów społecznościowych, głównie do informowania o istnieniu kampanii jako takiej, ale również do promowania konkretnych działań.

- o Brytyjską kampanię The Right Behind Gay Footballers przeprowadzoną przez organizację Stonewall we współpracy z firmą bukmacherską Paddy Power pod hasłem: „5 000 zawodników i żaden z nich nie jest gejem. Myślisz, że to możliwe?”. W ramach akcji rozesłano tęczowe sznurówki wszystkim zawodnikom Premier League i Football League club oraz z 42 drużyn Scottish Professional Football League, z prośbą, by założyli je w czasie meczów 20 i 21 września 2013 r.

http://www.stonewall.org.uk/media/current_releases/9260.asp).

- o Kanadyjską kampanię „Seeing the invisible, speaking about the unspoken” prowadzoną przez Canadian Association for the Advancement of Women and Sport and Physical Activity (CAAWS), 2013 (http://www.caaws.ca/e/wp-content/uploads/2013/02/CAAWS_Homophobia_Discussion_Paper_E.pdf).

Działania w ramach tej kampanii skupione są przede wszystkim na działaczach i liderach organizacji sportowych.

Rekomendacje kampanii „Zobaczyć niewidzialne, opowiedzieć o tabu” (w wolnym tłumaczeniu) dotyczą przede wszystkim tworzenia „pozytywnej przestrzeni w sporcie”, co polega na:

- Podnoszeniu świadomości wśród członków personelu sportowego i władz sportowych na temat homofobii w sporcie.
- Publicznym deklarowaniu polityki otwartości: autorzy raportu podkreślają wagę prostych działań, np. wieszania plakatów informujących o obecności osób LGBT w sporcie oraz o polityce organizacji w odniesieniu do tej kwestii.
- Informowaniu o prawach osób LGBT.
- Odrzuceniu założenia o heteronormatywności zawodników i innych osób związanych ze sportem oraz założenia, że ich życie prywatne jest zgodne z tradycyjną wizją (np. na imprezy sportowe powinni być zapraszani również partnerzy/partnerki/osoby towarzyszące, a nie tylko żony czy mężowie; dokumenty powinny być pisane w sposób „włączający” wszystkie mniejszości)
- Wprowadzaniu polityki otwartości dotyczącej osób homoseksualnych: tabuizowanie problemu czy podtrzymywanie polityki milczenia prowadzi do dyskryminacji.

- Prowadzeniu polityki informacyjnej skierowanej do mediów, uwypuklającej fakt, że wśród zawodników są osoby LGBT.
- Uświadomieniu personelu medycznego, jak należy traktować osoby LGBT, aby nie czuły się wykluczone.

Krótki, ale całościowy przegląd dobrych praktyk i rekomendacji odnoszących się do kwestii dyskryminacji na tle orientacji seksualnej znajduje się w poradniku opublikowanym na zlecenie Komisji Europejskiej *Guidance for Volleyball Governing Bodies on LGTB Inclusion and the Prevention of Discrimination and Violence* (http://issuu.com/eglsf/docs/prideinsport-volleyball_guidance). Warto zwrócić uwagę zwłaszcza na tabelę zamieszczoną na stronie 33-35, przykłady konkretnych rozwiązań (brytyjski Equality Standard, procedury UK Rugby Football League).

Dobra praktyka:

Tworzenie środowiska wolnego od dyskryminacji i włączającego osoby LGBT to proces, który odbywa się małymi krokami. Sugerujemy podjęcie następujących działań, które zagwarantują, że Wasza organizacja zajmuje się tą kwestią w sposób całościowy i znaczący:

1. Uznaj fakt, że osoby LGBT są częścią wspólnoty siatkówki: jako gracze, trenerzy, kibice i działacze.
2. Przyjmij do wiadomości istnienie homofobii, bifobii i transfobii.
3. Podejmij decyzję o zajęciu się tymi formami dyskryminacji w Waszej organizacji.
4. O ile to możliwe, zbieraj dane na temat:
  - a. Liczby osób LGBT w Waszej organizacji
  - b. Stanowiska kluczowych aktorów, takich jak członkowie zarządu, trenerzy i zawodnicy, do osób LGBT
  - c. Liczby ludzi, którzy byli świadkami homofobii, bifobii lub transfobii w Waszej organizacji
  - d. Rodzajów homofobii, bifobii i transfobii, jakie zostały zaobserwowane
5. Wyznacz standard, który chcielibyście realizować: jak według Was powinna

wyglądać organizacja, która rzeczywiście włącza wszystkich ludzi?

6. Wyznacz kryteria, które pozwolą stwierdzić, czy osiągnęliście wyznaczony cel; w miarę możliwości wykorzystaj do tego zebrane dane (pkt. 4)
7. Stwórz strategię mającą poprawić obecną sytuację i zbliżyć ją do wyznaczonego standardu
8. Wprowadź je w życie.
9. Wykonaj ewaluację skuteczności tej strategii.
10. Powtórz kroki 7-9.

Źródło: Guidance for Volleyball Governing Bodies on LGTB Inclusion and the Prevention of Discrimination and Violence (2013)

W Wielkiej Brytanii i Francji przy wsparciu władz państwowych stworzono specjalną **Kartę przeciwko homofobii w sporcie**.

Dobra praktyka: Karta przeciwko homofobii w sporcie

Narodowe federacje i związki sportowe, ligi, kluby, stowarzyszenia, instytucje publiczne lub inne ciała, które podpiszą Kartę, są zobowiązane do:

1. Wyrażnego uznania homofobii jako formy dyskryminacji sprzecznej z uniwersalnymi zasadami ochrony praw człowieka.
2. Odrzucenia i wprowadzenia odpowiednich sankcji przeciwko postawom homofobicznym, manifestowanym poprzez dyskryminacyjne zachowanie, napaść werbalną lub fizyczną, obraźliwy język odnoszący się do rzeczywistej lub domniemanej orientacji seksualnej.
3. Promowania różnorodności w sporcie i upowszechniania idei tolerancji, szacunku i godności, a zarazem systematycznie włączając orientację seksualną i walkę z homofobią.
4. Zapewniania pomocy i wsparcia zawodnikom, trenerom i innym osobom związanym ze sportem, którzy mogą być obiektami prześladowania, obrazy lub ostracyzmu z powodu rzeczywistej lub domniemanej orientacji seksualnej.

5. Stworzenia kursów edukacyjnych dotyczących walki z wszelkimi formami dyskryminacji, łącznie z homofobią, skierowanymi do osób związanych ze sportem: edukatorzy i trenerzy muszą umieć zapobiegać lub powstrzymywać wszelkie formy dyskryminacji w sporcie.
6. Identyfikowania incydentów homofobicznych i regularnego zgłaszania ich do Ministerstwa Sportu (krajowej instytucji zajmującej się zapobieganiem przemocy i dyskryminacji w sporcie) w celu monitorowania ewolucji zachowań w sporcie i odpowiedniego dostosowywania działań.

Źródło: Guidance for Volleyball Governing Bodies on LGTB Inclusion and the Prevention of Discrimination and Violence

REKOMENDACJE

W poniższych rekomendacjach zwrócono uwagę przede wszystkim na potencjalną rolę Ministerstwa Sportu i Turystyki w przeciwdziałaniu i zwalczaniu przejawów dyskryminacji w polskim sporcie, zwłaszcza wśród kibiców.

REKOMENDACJE ODNOSZĄCE SIĘ DO PRZEJAWÓW RASIZMU, ANTYSEMITYZMU I KSENOFOBII

CEL: MSiT instytucją wyznaczającą standardy przeciwdziałania i zwalczania przejawów dyskryminacji, które mogą być przenoszone na inne obszary życia społecznego.

Założenie: sport jest obszarem życia społecznego, w którym często uwidaczniają się problemy rasizmu, antysemityzmu i ksenofobii. Działania w ramach przeciwdziałania i walki z rasizmem w obszarze sportu mogą mieć istotne przełożenie na przeciwdziałanie i walkę z przejawami dyskryminacji w szerszym społeczeństwie.

Działania MSiT powinny mieć charakter:

- **innowacyjny** (odważne adaptowanie dobrych praktyk sprawdzonych za granicą);
- **inkrementalny** (metoda małych kroków);
- **elastyczny i pragmatyczny** (dostosowywanie działań do kontekstu i konkretnych adresatów);
- **sieciowy** (wykorzystywanie zasobów wiedzy, doświadczenia, kontaktów i możliwości oddziaływania innych aktorów w polu sportu).

Po pierwsze, **DIAGNOZA => ROZPOZNANIE STANU RZECZY I UZNANIE WAGI PROBLEMU**

- Punktem wyjścia do wszelkich działań powinno być uznanie wagi problemu rasizmu w polskim sporcie. Istniejące dane, mimo pewnych zastrzeżeń metodologicznych co do sposobu ich gromadzenia i kategoryzowania, pozwalają stwierdzić, że problemy rasizmu, antysemityzmu i ksenofobii, a także homofobii występują w polskim sporcie i nie są zjawiskiem marginalnym.
  - Skuteczność działań MSiT zależy od umiejętnego manewrowania między wspomnianymi w raporcie różnymi narracjami dotyczącymi skali i specyfiki rasizmu w polskim sporcie, zwłaszcza między narracją środowisk kibicowskich a narracją organizacji antyrasistowskich. Stanowisko MSiT w kwestii przejawów dyskryminacji w sporcie powinno być jasno wyartykułowane w zgodzie z polskim prawem i międzynarodowymi standardami, ale zarazem wrażliwe na kontekst kulturowy i otwarte na dialog ze środowiskami kibicowskimi.

- MSiT mogłoby pełnić rolę „tłumacza reguł” w kontaktach między polskimi klubami/związkami sportowymi a międzynarodowymi federacjami sportowymi, zwłaszcza UEFA i FIFA. Organizacje te przyjęły kurs na radykalną walkę z wszelkimi przejawami rasizmu, jednak wydaje się, że ich interpretacja niektórych symboli wykorzystywanych w oprawach meczów przez polskich kibiców jest nadmiernie dogmatyczna i nie uwzględnia ich specyfiki kulturowej, co nierzadko prowadzi do zaozbrojenia konfliktu z kibicami i intensyfikacji ich postawy antysystemowej.
  - Być może zasadne byłoby przeprowadzenie gruntownych badań wykorzystujących metodologię analizy wizualnej (aktualnych) symboli wykorzystywanych w oprawach meczowych, a następnie sporządzenie na ich podstawie krótkich materiałów informacyjnych dla organizacji międzynarodowych.
- Stanowisko MSiT powinno być wiarygodne dla wszystkich stron, a zatem silnie legitymizowane naukowo. Działania w tym obszarze powinny być oparte na modelu *evidence-based policy*. Rodzi to potrzebę dalszych badań nad kwestią skali i specyfiki przejawów dyskryminacji w polskim sporcie.
  - Badania te powinny mieć przede wszystkim charakter jakościowy (np. pogłębiona etnografia kultury kibicowskiej, analiza dyskursu medialnego, pogłębiona analiza wizualna symboli wykorzystywanych przy oprawach meczowych). Ze względu na złożoność problemu i jego charakter prowadzenie badań ilościowych wydaje się mało zasadne.
  - MSiT powinno wykorzystać możliwości, jakie rodzi odradzanie się socjologii sportu w kilku polskich ośrodkach akademickich (zwłaszcza Warszawa, Gdańsk, Łódź, Toruń, Poznań), oraz fachowa wiedza i doświadczenie osób zajmujących się badaniami środowiska sportowego, zwłaszcza piłkarskiego (m.in. D. Antonowicz, S. Dmochowski, D. Łapiński, R. Kossakowski, T. Szlendak)
    - Niemala część badań mogłaby zostać np. zrealizowana (mniejszym kosztem) przy współpracy studentów w ramach seminariów/warsztatów badawczych.

- Być może warto skorzystać z doświadczeń innych ministerstw (np. MSZ, MPiPS) i ogłosić konkurs na pracę dyplomową dotyczącą tego problemu.
- Być może warto – wzorem „Doktoratów dla Mazowsza” – rozpisać konkurs na małe granty badawcze dla doktorantów.
- Kluczowe znaczenie ma stworzenie systemu monitoringu incydentów rasistowskich. Z perspektywy Ministerstwa niezbędnym elementem takiego systemu powinny być kluby, związki i organizacje sportowe; zbierane przez nich dane powinny być precyzyjnie opisywane, **weryfikowane** i kategoryzowane (jakiego typu był to incydent: mowa nienawiści? Przedstawienie ikoniczne (wizualne/obrazy)? Zachowanie?), tak aby można je było zestawiać i porównywać z danymi zbieranymi przez inne instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. System ten powinien być koordynowany z poziomu Ministerstwa, a dane publikowane na stronie MSiT.

Po drugie, REGULACJE => JASNY KONTEKST PRAWNY

- MSiT powinno czuwać nad wprowadzaniem i doprecyzowaniem regulacji dotyczących przeciwdziałania i zwalczania przejawów dyskryminacji w polskim sporcie w zgodzie z międzynarodowymi standardami. Nadrzędnym celem powinno być stworzenie klarownego i spójnego zestawu reguł, którego przestrzeganie będzie obligatoryjne dla wszystkich organizacji sportowych.

MSiT powinno kierować się m.in. rekomendacjami Europejskiej Agencji Praw Człowieka (FRA, 2010), które dotyczyły:

- Podnoszenia świadomości dotyczącej przejawów dyskryminacji oraz wspierania różnorodności w sporcie – w ścisłej współpracy z zarządami organizacji sportowych, federacji i klubów.
- Stworzenia efektywnego systemu monitoringu incydentów rasistowskich i przejawów dyskryminacji w sporcie we współpracy ze związkami sportowymi; ułatwienie wnoszenia skarg indywidualnych.
- Zwiększenia roli organów publicznych zajmujących się prawami człowieka

i przeciwdziałaniem dyskryminacji w odniesieniu do sportu poprzez wsparcie działań na rzecz podniesienia świadomości, wsparcie dla potencjalnych ofiar, udział w działaniach prawnych przeciwko sprawcom (jeśli jest to możliwe)

- Wprowadzenia silniejszych regulacji antyrasistowskich i antydyskryminacyjnych i wcielaniu ich w życie

FRA zaproponowała, by ewaluację modeli walki z przejawami dyskryminacji w sporcie oprzeć na sześciu kryteriach:

- **Antydyskryminacja:** Czy dana inicjatywa zwalcza przejawy dyskryminacji? Czy działania skupiają się na zmianie postaw czy na zmianie praktyk?
- **Trwałość** (*sustainability*): Czy daną inicjatywę można powtórzyć? Czy można ją kontynuować i przełożyć na codzienną praktykę funkcjonowania danej organizacji?
- **Skuteczność i oddziaływanie:** Czy inicjatywa przyniosła skutki w krótkim i długim okresie?
- **Przekładalność:** Czy inicjatywę mogą naśladować inne kraje członkowskie?
- **Przegląd i ewaluacja:** Czy w inicjatywę wpisane są mechanizmy jej przeglądu i oceny?
- **Beneficjenci i aktorzy:** Czy są włączeni w projektowanie, planowanie, ewaluację, przegląd i implementację inicjatywy?

- Rola MSiT powinna również polegać na adaptacji międzynarodowych standardów do polskiego kontekstu. Skala i specyfika przejawów dyskryminacji w polskim sporcie jest zupełnie inna niż np. w sporcie brytyjskim, także ze względu na kontekst społeczny i kulturowy (patrz p. 2.1.) i bezrefleksyjne przenoszenie rozwiązań dostosowanych do potrzeb społeczeństwa silnie zróżnicowanego etnicznie, kulturowo i religijnie może przynieść skutek odwrotny od zamierzonego. Np. w polskim sporcie kwestia reprezentacji mniejszości etnicznych i narodowych we władzach związków i organizacji sportowych – ostatnimi czasy czołowy motyw działań antyrasistowskich w Wielkiej Brytanii – będzie miała znaczenie poboczne.
- MSiT powinno zaktywizować swoje działania w ramach międzyresortowej Rady ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Nietolerancji.
- MSiT powinno skłonić związki i organizacje sportowe do wprowadzenia konkretnych przepisów antydyskryminacyjnych, nawet jeśli „nie widzą one takiej potrzeby” z uwagi na brak incydentów w obrębie danej dyscypliny. Doświadczenie krajów zachodnich pokazuje, że pozorny brak incydentów nierzadko wynika z braku mechanizmów raportowania o nich przez ich ofiary/świadków.
- MSiT powinno monitorować wprowadzanie przez polskie związki i organizacje sportowe regulacji wypracowanych przez międzynarodowe federacje sportowe, przede wszystkim piłkarskie.
  - Zwłaszcza UEFA wypracowała we współpracy z FARE szczegółowe mechanizmy i procedury antyrasistowskie, skierowane do klubów. W związku z tym **nie ma potrzeby opracowania równoległych rozwiązań przez MSiT.**

Po trzecie, DZIAŁANIA: KOMUNIKACJA, DIALOG I EDUKACJA

- MSiT powinno dążyć do stworzenia spójnej narracji na temat problemu rasizmu w polskim sporcie; stanowisko MSiT powinno zostać jasno wyartykułowane i ogłoszone, przede wszystkim na stronie internetowej MSiT (specjalna zakładka).
  - Być może MSiT powinien aktywnie włączyć się w organizowane przez FARE (w Polsce za pośrednictwem SNW) Tygodnie Akcji; kluczowe jest jednak zaznaczenie zaangażowania Ministerstwa w walkę z przejawami rasizmu i poparcie dla tego typu inicjatyw przy zachowaniu neutralności.

- Pierwszym i podstawowym adresatem działań MSiT powinny być władze klubów, związków i organizacji sportowych; zmiana ich wiedzy, postaw i zachowań – przede wszystkim uświadomienie im wagi problemu i przekonanie, że nie ma on charakteru marginalnego - będzie skutkować dalszymi zmianami w ich organizacjach.
  - Ukierunkowane szkolenia dla przedstawicieli władz, dotyczące również rasizmu instytucjonalnego i homofobii.
- W odniesieniu do środowisk kibicowskich działania powinny być dostosowane do konkretnej grupy:
  - W odniesieniu do kibiców-chuliganów lub kibiców tradycyjnych łamiących prawo, angażujących się w incydenty rasistowskie związane z użyciem przemocy – polityka „zero tolerancji”, tzn. zdecydowanego sankcjonowania takich zachowań, we współpracy z MSW i organami ścigania, i przy wsparciu skutecznego systemu monitoringu.
  - W odniesieniu do kibiców tradycyjnych – polityka „zero tolerancji” w odniesieniu do zachowań agresywnych oraz zachowań o jednoznacznie rasistowskim wydźwięku; polityka dialogu i komunikacji w odniesieniu do zachowań o niejednoznacznym wydźwięku/interpretacji; wykorzystanie w tym celu oddolnych struktur kibicowskich oraz programów wsparcia takich jak Kibice Razem.
  - W odniesieniu do dzieci i młodzieży (młodych zawodników i kibiców) – działania edukacyjne: przygotowanie darmowego, multimedialnego programu edukacyjnego dla szkół; włączenie elementów edukacji antyrasistowskiej do szkoleń dla nauczycieli WF i animatorów Orlików.
- Działania powinny być prowadzone metodą małych kroków: problem dyskryminacji w sporcie jest na tyle złożony i powiązany z ogólnymi problemami społecznymi, że niemożliwe jest jego rozwiązanie w ramach jednego ukierunkowanego przedsięwzięcia/kampanii.
- Punktem wyjścia do wszelkich działań powinno być pragmatyczne rozpoznanie statusu, roli i potencjału poszczególnych aktorów działających w polu sportu. MSiT powinno działać na zasadzie facylitatora/katalizatora, artykułującego standardy, tworzącego płaszczyznę dialogu, ułatwiającego działania poszczególnym aktorom i niwelującego potencjalne konflikty między nimi.

- Kluczowe znaczenie ma współpraca ze strony klubów, związków i organizacji sportowych. Zważywszy na fakt, że problem przejawów rasizmu dotyczy głównie piłki nożnej, istotne znaczenie ma współpraca z PZPN, przy czym warto podkreślić zmianę stanowiska i polityki Związku na przestrzeni ostatnich kilku lat w odniesieniu do tej kwestii, wynikającej z konieczności dostosowania do standardów wyznaczanych przez UEFA oraz doświadczenia nabytego w procesie przygotowań do UEFA EURO 2012.
- Istotne znaczenie dla jakości podejmowanych działań ma współpraca ze Stowarzyszeniem Nigdy Więcej.
  - Stowarzyszenie od lat zajmuje się przenoszeniem na polski grunt rozwiązań wypracowanych przez zagraniczne (zwłaszcza brytyjskie) organizacje antyrasistowskie. Dysponuje więc unikatową ekspertyzą, wachlarzem gotowych, sprawdzonych rozwiązań i dobrych praktyk; dysponuje też siecią kontaktów ze związkami/klubami sportowymi, co daje dobry punkt wyjścia dla dalszych działań.
  - Stowarzyszenie funkcjonuje w międzynarodowych sieciach organizacji antyrasistowskich, ma zatem dostęp do najnowszej wiedzy w kwestii rozwiązań i mechanizmów w zakresie walki z rasizmem.
  - Eksperti Stowarzyszenia aktywnie uczestniczą w tworzeniu narracji akademickiej i medialnej na temat przejawów dyskryminacji w polskim sporcie, na forach krajowych i zagranicznych; są rozpoznawalni i doceniani w międzynarodowym środowisku naukowym (zwłaszcza R. Pankowski), często zapraszani w roli ekspertów do współpracy w przygotowywaniu badań i raportów na temat rasizmu w sporcie i poza nim; w związku z tym MSiT powinno pragmatycznie brać pod uwagę perspektywę i doświadczenie SNW.

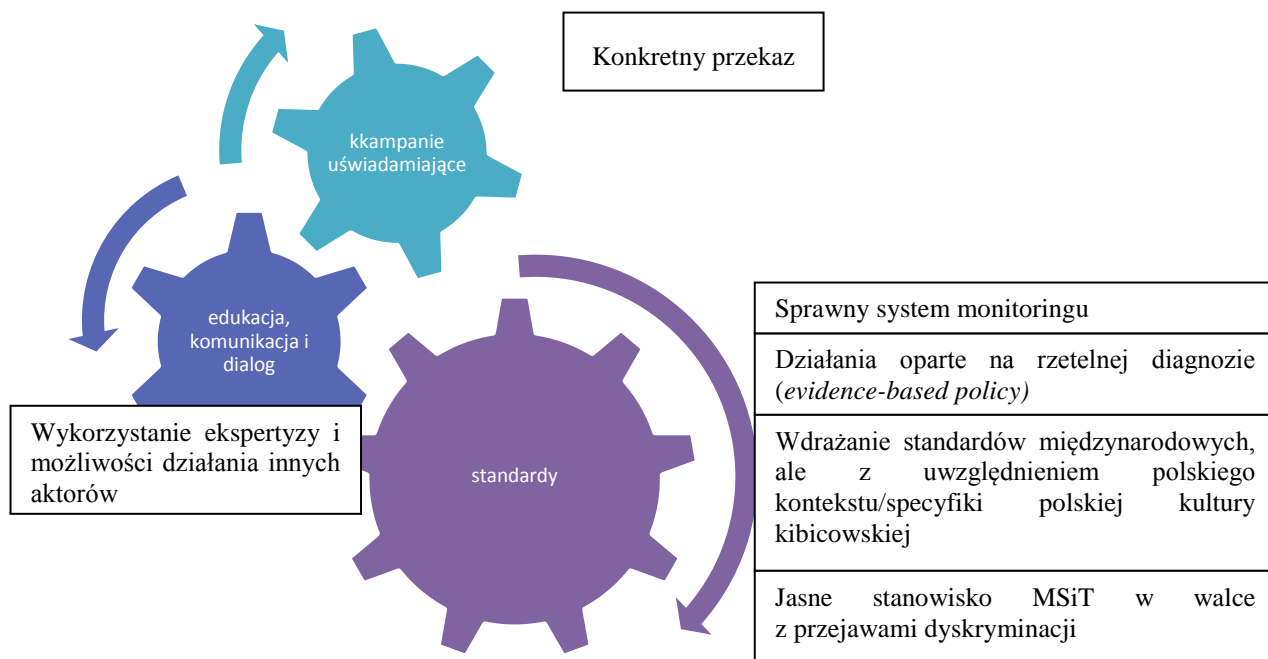
- SNW ma poczucie misji polegającej na walce z rasizmem, co przekłada się na determinację w jego działaniach. Z drugiej jednak strony, ze względu na bezkompromisowość i zacięcie ideologiczne, Stowarzyszenie jest silnie skonfliktowane z częścią środowisk kibicowskich, co może znacząco wpływać na skuteczność podejmowanych razem z nim działań. Być może (połowicznym) rozwiązaniem byłoby wprowadzanie standardów, mechanizmów i dobrych praktyk zalecanych przez SNW, w ścisłej z nim współpracy, ale pod marką MSiT/PZPN.
  - Znacząca część działań podejmowanych przez MSiT powinna być zapośredniczona przez organizacje pozarządowe działające na szczeblu lokalnym. Powinny to być nie tylko organizacje *stricte* antyrasistowskie (jest ich stosunkowo niewiele), lecz również lokalne organizacje pozarządowe (w tym sportowe) oraz organizacje działające na rzecz imigrantów. Warto zwrócić uwagę na takie inicjatywy jak Etnoliga.
    - Być może MSiT powinno zastanowić się nad rozpisaniem konkursu na małe granty dla lokalnych organizacji pozarządowych na organizację programów i eventów o treści antyrasistowskiej dla dzieci i młodzieży.
  - Istotnym partnerem dla działań przeciwdziałających przejawom dyskryminacji w sporcie powinny być szkoły i sieć Orlików.
    - MSiT powinien przygotować lub współpracować przy przygotowywaniu specjalnego bezpłatnego, atrakcyjnego multimedialnego pakietu edukacyjnego dla nauczycieli i animatorów. Pakiet powinien zawierać np. scenariusze lekcji, propozycje gier i zabaw dla dzieci; powinien zostać zamieszczony na stronie internetowej MSiT.

Po czwarte, KAMPANIE MEDIALNE/UŚWIADAMIAJĄCE

- Kampanie medialne/uświadamiające powinny mieć charakter działań uzupełniających, a nie pierwszoplanowych. Zwłaszcza w odniesieniu do środowisk kibicowskich można zakładać, że ich skuteczność będzie niewielka.

- o Ewentualne kampanie powinny być oparte na spersonalizowanym, konkretnym przekazie, wykorzystującym wizerunek znanych sportowców. Według ekspertów UEFA „pojawienie się znanego gracza na lokalnej imprezie lub w szkole często ma większą siłę przekazu niż kilkumiesięczna kampania w mediach” (http://www.francetvinfo.fr/sports/basket/ces-plans-antiracisme-dans-le-sport-qui-ne-marchent-pas_588445.html)

Rys. 3. Rekomendowane działania w odniesieniu do walki z przejawami rasizmu, antysemityzmu i homofobii w sporcie

Źródło: opracowanie własne

REKOMENDACJE ODNOSZĄCE SIĘ DO WALKI Z PRZEJAWAMI DYSKRYMINACJI NA TLE ORIENTACJI SEKSUALNEJ I TOŻSAMOŚCI PŁCIOWEJ

W działaniach odnoszących się do tych rodzajów dyskryminacji Ministerstwo Sportu i Turystyki musi uwzględniać fakt odmiennego traktowania dyskryminacji na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej przez polskie prawo (np. w 2012 r. rząd negatywnie zaopiniował projekt, by napaści na tle homofobicznym były ścigane tak samo jak napaści na tle rasowym czy religijnym), jak też fakt homofobicznego nastawienia dużej części społeczeństwa polskiego (badania M. Billewicza, 2014). W Polsce żaden sportowiec nie ujawnił jeszcze nieheteroseksualnej orientacji. Ponadto, przegląd inicjatyw podejmowanych w innych krajach, również w tych, w których klimat społeczny, polityczny i rozwiązania instytucjonalne zdają się sprzyjać walce z homofobią, dowodzi, że ich dotychczasowa skuteczność jest ograniczona, a problem – marginalizowany przez władze związków i organizacji sportowych. **Walka z homofobią w polskim sporcie niezaprzeczalnie będzie rodziła jeszcze więcej trudności niż podobne działania podejmowane w krajach Europy Zachodniej.** W związku z tym działania MSiT powinny mieć charakter pragmatyczny i dotyczyć:

- Podjęcia prac nad stworzeniem Karty przeciwko Homofobii w sporcie (na wzór opisywanych w pkt rozwiązań brytyjskich i francuskich)
- Podjęcia działań na rzecz zachęcenia klubów, związków i organizacji sportowych, by sygnowały Kartę.
- Wspierania przedsięwzięć angażujących osoby LGBT w ramach sportu amatorskiego, np. oficjalne wsparcie dla Etnoligi, dla drużyn takich jak Chrzaszczyki (<http://www.chrzaszczyki.com.pl/strona2.htm>) czy Volup (<http://volup.pl/index.php/klub/media-o-nas/114-gejowska-siatkowka-w-polsce>) (nota bene, 23-25 maja 2014 w Warszawie odbył się międzynarodowy turniej siatkówki gejowskiej: <http://volup.pl/index.php/en/vsc14/>)
- Kampanii uświadamiającej dotyczącej obecności osób LGBT w sporcie.

- Obiektem tej kampanii powinien być nie tylko ogół zawodników, działaczy i kibiców, ale **przede wszystkim osoby LGBT**. W tym miejscu warto jeszcze raz podkreślić, że w Polsce nie ujawnił się jeszcze żaden zawodowy sportowiec LGBT. Główny przekaz kampanii powinien dotyczyć praw osób LGBT w sporcie (informacji na temat rodzajów wykluczenia, możliwości przeciwdziałania, mechanizmów wnoszenia skargi) oraz podkreślać, że sport jest obszarem, w którym różnorodność jest szanowana i akceptowana, a każdy sportowiec jest oceniany ze względu na swoje osiągnięcia, a nie orientację czy tożsamość seksualną.
- Próby wdrażania dobrych praktyk zaproponowanych w omówionym powyżej dokumencie *Guidance for Volleyball Governing Bodies on LGTB Inclusion and the Prevention of Discrimination and Violence*
  - W pierwszej kolejności: wypracowanie standardów (zewnętrznego punktu odniesienia dla polityki każdej organizacji sportowej w Polsce).
  - W drugiej: przeprowadzenia szkoleń dla władz/przedstawicieli związków sportowych w celu uświadomienia istnienia, istoty i istotności zjawiska homofobii w sporcie.
    - Wydaje się, że znacząca część działań edukacyjnych/uświadamiających powinna być skierowana pod adresem trenerów, zwłaszcza tych, którzy pracują z młodzieżą (uwrażliwienie na przejawy wykluczenia/prześladowania młodych zawodników przejawiających nieheteronormatywną orientację/tożsamość płciową).
- Nawiązania ściślejszej współpracy z organizacją Kampania przeciwko Homofobii w celu lepszego zdiagnozowania problemów dotyczących homofobii w polskim sporcie oraz przeprowadzenia szkoleń dla przedstawicieli związków sportowych.

W działaniach zmierzających do walki z homofobią w sporcie Ministerstwo musi również pragmatycznie uwzględniać klimat polityczny dotyczący akceptacji odmienności na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej i projektować je w taki sposób, aby były one skuteczne, ale nie wywoływały bezpośredniego sprzeciwu politycznego; jak się wydaje, w pierwszej kolejności MSiT mogłoby podjąć działania leżące w jego bezpośredniej gestii (oddziaływanie na związki i organizacje sportowe, prowadzenie szkoleń, pogłębianie stanu diagnozy), a dopiero później skupić się na działaniach o szerszym zakresie, które mogą przyciągnąć zainteresowanie mediów, a wraz z nim – zainteresowanie polityczne.

Pierwszorzędnym problemem, zarówno z perspektywy tworzenia rekomendacji dotyczących działań na rzecz walki z homofobią w sporcie, jak i ich późniejszej implementacji, jest podstawowy brak danych wspierających i uwiarygodniających przedstawiane propozycje (w odróżnieniu od kwestii rasizmu i powiązanych z nim przejawów dyskryminacji). Brak wiarygodnych danych będzie bowiem poręcznym argumentem dla przeciwników walki z homofobią w sporcie (np. brak rzetelnych danych na temat skali zjawiska sprzyja pogładowi części środowiska sportowego, że problem w polskim sporcie nie istnieje)

Stąd też **główna rekomendacja dotyczy konieczności pogłębiania diagnozy** problemu za pośrednictwem badań społecznych. Badania te powinny mieć na uwadze dwie grupy:

- o kibiców; przy projektowaniu tego badania warto wzorować się na badaniach przeprowadzonych przez Busha, Andersona i Carra (2012) oraz Cashmore'a (2011); badania te mogą mieć (przynajmniej częściowo) charakter ilościowy; przy czym pilotaż służący stworzeniu kategorii do kwestionariusza powinien mieć charakter jakościowy (wywiady pogłębione z kibicami).

- sportowców, działaczy sportowych i trenerów o nieheteronormatywnej orientacji lub tożsamości seksualnej; badania te powinny posługiwać się metodą wywiadu narracyjno-biograficznego i skupić na identyfikacji pośrednich i bezpośrednich mechanizmów wykluczenia osób LGBT ze sportu. Badania te, z uwagi na ich wrażliwy charakter (trudności z dotarciem do respondentów, kwestia zachowania wysokich standardów metodologicznych, kwestie etyczne związane z poszanowaniem anonimowości badania, kwestie metodologiczne związane z prowadzeniem tego typu wywiadów) powinny być przeprowadzone przez doświadczonego socjologa (przy wsparciu działaczy KpH).

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia zawiera wybrane pozycje; ze względu na wygodę czytelnika duża część odnośników do materiałów elektronicznych została umieszczona bezpośrednio w tekście).

Anderson, E. (2002). Openly Gay Athletes: Contesting Hegemonic Masculinity in a Homophobic Environment. *Gender&Society*, 16(6): 860–877.

Antonowicz, D., Kossakowski R., Szlendak T. (2011). Ostatni bastion anty- konsumeryzmu? Kibice industrialni w dobie komercjalizacji sportu. *Studia Socjologiczne* 3: 113–139.

Antonowicz, D., Kossakowski R., Szlendak T. (2012). Piłkarz jako marka i peryferyjny kibic jako aborygen. O wybranych społecznych konsekwencjach komercjalizacji sportu. *Kultura i Społeczeństwo* 3: 3–26.

Antonowicz, D., Wrzesiński, Ł. (2009). Kibice jako wspólnota niewidzialnej religii. *Studia Socjologiczne*, 1: 115–149.

Australian Sports Commission (2000). Harassment-free sport: Guidelines to address homophobia and sexuality discrimination in sport.

Billig, M. (2008). *Banalny nacjonalizm*. Kraków: Wydawnictwo Znak.

Brackenridge, C., Alldred, P., Jarvis, A., Maddocks, K., & Rivers, I. (2008). A Literature Review of Sexual Orientation in Sport, Sport England.

Bush, A., Anderson, E., & Carr, S. (2012). The Declining Existence of Men's Homophobia in British Sport. *Journal for the Study of Sports and Athletes in Education*, 6(1): 107–120.

Cashmore, E. (2011). Glasswing Butterflies: Gay Professional Football Players and Their Culture, *Journal of Sport & Social Issues* 35 (4): 420-436.

Cashmore E., Clelland J., Fans, homophobia and masculinities in association football: evidence of a more inclusive environment, *British Journal of Sociology* 2012, 63 (2): 370-87.

Dudała, J. (2001). *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

Earl J. (2013). How effective have Anti-Racism Campaigns been in eliminating Racism from English Football? (1970-2013). FURD.

Elias, N., Dunning E. (1986). *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilising Process*. Oxford: Blackwell.

Elling, A., & Janssens, J. (2009). Sexuality as a Structural Principle in Sport Participation: Negotiating Sports Spaces. *International Review for the Sociology of Sport*, 44(1): 71–86.

European Union Agency for Fundamental Rights (2009). *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States*.

European Union Agency for Fundamental Rights (2010). *Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport: A comparative overview of the situation in the European Union*.

FIFPro Black Book Eastern Europe, The problems professional footballers encounter: research, FIFPro Services BV 2012

Giulianotti, R. (2002). Supporters, Followers, Fans, and Flaneurs. A Taxonomy of Spectator Identities in Football. *Journal of Sport & Social Issues*, 26(1): 25–46.

Giulianotti, R. (2005). Sport Spectators and the Social Consequences of Commodification. *Journal of Sport & Social Issues*, Vol. 24 (4): 386–410.

Grzymała-Kazłowska A. (2002) Trzy wymiary tolerancji w Polsce i w Europie. W: A. Jasinska-Kania, M. Marody (red.), *Poles among Europeans*. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa: 187-212.

Hekma, G. (1998). —As long as they don't make an issue of it... Gay men and lesbians in organized sports in the Netherlands. *Journal of Homosexuality*, 35(1): 1-23.

Jabłońska Z., Knut P. (2013). *Prawa osób LGBT w Polsce. Raport z badań nad wdrażaniem Zalecenia CM/REc (2010) Komitetu Ministrów Rady Europy dla Państw Członkowskich w zakresie środków zwalczania dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej, Kampania przeciw Homofobii*.

Jakubowska H. (2014). Gra ciałem. Praktyki i dyskursy różnicowania płci w sporcie. Warszawa: PWN.

Jurczak J. (2011), Symbolika występująca na polskich stadionach piłkarskich, *Bezpieczeństwo* 3 (IV).

Jurczyszyn, L. (2012). Respect Diversity – Football Unites. The FARE Network's Programme of Activities at Euro 2012.

Klaus W., Frelak J. (red.), Metodologia przygotowywania bazy danych do identyfikacji zdarzeń o charakterze dyskryminacyjnym, ksenofobicznym czy rasistowskim, Instytut Spraw Publicznych i Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2010.

Kornak M. (2013). Brunatna Księga 2011-2012, Stowarzyszenie "Nigdy Więcej".

Kowalska, J. E. (2007). Ultras – Hooligans or Football Fans? W: J. Kosiewicz (red.), Social and cultural aspects of sport, Warszawa: The Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw: 203–208.

Kowalski, R. (2000). Potomkowie Hooligana. Szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Martin, M. (2011). The (im)possible sexual difference: Representations from a rugby union setting. *International Review for the Sociology of Sport*, 47(2): 183–199.

Mikulska A. (2010), Rasizm w Polsce, Raport z badań wśród osób, które doświadczyły przemocy ze względu na swoje pochodzenie etniczne, rasowe lub narodowe, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2010.

Pankowski R. (2012), Right-Wing Extremism in Poland, Friedrich Ebert Stiftung 2012

Pikora, M. (2013). Aktorzy, kreatorzy, konsumenci widowiska sportowego. Rzec o polskich klubowych kibicach piłkarskich. *Studia Socjologiczne*, 3(210): 151–173.

Piotrowski, P. (1999). Szalikowcy: o zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Roberts, I. (2008). Sexuality and homophobia in sport. *Play by the Rules*.

Sahaj, Tomasz (2007). Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania. Poznań: Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu.

Schwery, R., Mcinnis, H., Cade, D. (2013). Diversity & Inclusion in Sport Comparative Study on Young People in Europe, King Baudouin Foundation and Schwery Consulting.

Sykes, H. (2006). Queer/theory and the study of sport. In: J. Caudwell. Sport, sexualities and queer/theory (11-14). New York, NY. Routledge.

Symons, C. et al. (2010). Come to Play. The Sports experiences of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) people in Victoria, Victoria University.

ZAŁĄCZNIKI: DANE DOTYCZĄCE INCYDENTÓW NA TLE RASISTOWSKIM, ANTYSEMICKIM, KSENOFOBICZNYM I HOMOFOBICZNYM W POLSCE

Tab. 1. Incydenty na tle rasistowskim i in. zarejestrowane przez Wydział Spraw Dyscyplinarnych PZPN

2010	
Opis zdarzenia	Kara
W trakcie meczu derbowego między ZKS Stal Sandeco Rzeszów a CWKS Resovia Rzeszów w dniu 08.05.2010 doszło do szeregu zachowań o charakterze rasistowskim. Kibice gospodarzy wnosili w trakcie meczu okrzyki o treści: „Resovia jude, jude itd. W 74 minucie meczu kibice gości rozwinęli „sektorówkę” z namalowaną głową w formie znaku zakazu a nad nią transparent z napisem „Śmierć garbatym nosom”. W 14 minucie kibice gospodarzy rozciągnęli transparent o treści: „Co to za aryjska horda – gdzie biega ciapata morda”.	Kara dla CWKS Resovia Rzeszów: zakaz rozgrywania meczów z udziałem publiczności na całym obiekcie sportowym w miejscowości będącej siedzibą Klubu – w wymiarze 1 miesiąca oraz zakaz udziału zorganizowanych grup kibiców w meczach wyjazdowych Klubu na okres 1 miesiąca. Kara dla ZKS Stal Sandeco Rzeszów: zakaz rozgrywania zawodów na całym obiekcie sportowym z udziałem publiczności w miejscowości będącej siedzibą Klubu w wymiarze trzech tygodni oraz kara pieniężna w wysokości 5 tys. zł.
Podczas meczu rozegranego w dniu 23 października 2010 roku pomiędzy GKS GIEKSA Katowice, a Sandecja Nowy Sącz. W 74, 82 i 92 minucie meczu kibice gospodarzy wnosili okrzyki rasistowskie pod adresem czarnoskórego zawodnika nr 13, który najpierw dwukrotnie leżał na boisku bo był faulowany oraz kiedy opuszczał boisko podczas zamiany.	Kara dla GKS GIEKSA – 5 tys. zł.
W trakcie meczu rozgrywek II ligi pomiędzy STAL Rzeszów a ŚWIT Nowy Dwór Mazowiecki rozegranego w dniu 26 marca 2011 roku kibice gospodarzy kilkakrotnie zaśpiewali „Jude, Jude, Jude”.	Kara dla Stal Rzeszów – 5 tys. zł.
2011	
W trakcie meczu rozgrywek II ligi rozegranego pomiędzy ŁKS PSS Łódź a Wartą Poznań rozegranego w dniu 25 marca 2011 roku kibice gospodarzy kilkakrotnie w trakcie meczu skandowali antysemickie hasła i piosenki, w 20 minucie meczu niemal wszyscy kibice gospodarzy	Kara dla ŁKS PSS Łódź SA - 8 tys. zł.

głośno skandowali „kto nie skacze ten z Żydzewa”.	
Resovia Rzeszów – antysemickie zachowanie w meczu z Motorem Lublin w dniu 06.04.11 (okrzyki Jude, Jude ZKS	Kara dla Resovii Rzeszów - 5 tys. zł
Elana Toruń – rasistowskie okrzyki buczenie, którego adresatem był czarnoskóry zawodnik gospodarzy w meczu z Nielbą Wągrowiec w dniu 30.07.11 r	Kara dla Elany Toruń – 5 tys. zł.
Chojniczanka Chojnice – rasistowskie okrzyki (odgłosy małpy, gdy przy piłce był czarnoskóry zawodnik gości) w meczu z Calisią Kalisz w dniu 31.07.11	Kara dla Chojniczanki Chojnice – 5 tys. zł
Nielba Wągrowiec – rasistowskie zachowanie w meczu z Calisią Kalisz w dniu 13.08.11 okrzyk „...e czekoladka oraz odgłosy małpy, gdy przy piłce był czarnoskóry zawodnik gości	Kara dla Nielby Wągrowiec – 5 tys. zł
Podczas meczu rozegranego w dniu 4 listopada 2011 roku pomiędzy klubami Bałtyk Gdynia a TUR Turek kibice gospodarzy naśladowali odgłosy małp, w momencie kiedy przy piłce bądź w pobliżu znajdował się czarnoskóry zawodnik drużyny gości grający z nr 7 (według protokołu Carlom Alberto Olivera „Bebeto”). Takie zachowanie delegat odnotował w 57, 71 oraz 83 minucie meczu.	Kara dla Bałtyk Gdynia – 5 tys. zł.
2012	
Podczas meczu rozegranego pomiędzy klubami Wisła Kraków a Lech Poznań w dniu 20 marca 2012 roku w 46 minucie meczu w pole bramkowe wrzucono banana. Przy kontaktach z piłką zawodnika Arboledy rozlegało się wśród kibiców gospodarzy buczenie. Kibice wielokrotnie wznosili pod adresem zawodnika wulgarne przyśpiewki..	Kara dla Wisły Kraków: karą pieniężną w wysokości 20.000 zł; obowiązek zamieszczenia na oficjalnej stronie internetowej klubu przeprosin zawodnika klubu Lech Poznań Manuela Arboledy za zachowanie kibiców klubu Lech Poznań
Podczas meczu rozegranego w dniu 12 kwietnia 2012 roku pomiędzy klubami Legia Warszawa a Arka Gdynia w 49 minucie meczu po dojściu do piłki zawodnika Arki nr Nwaogu Charles część kibiców znajdujących się na sektorach 107 i 106 (trybuna północna) w głośny sposób pohukiwała oraz imitowała odgłosy małpy.	Kara dla Legii Warszawa (łącznie za wnoszenie rasistowskich okrzyków oraz brak zabezpieczenia należytego porządku na stadionie) – 10 tys. zł.
Wisła Płock – hasła o treści rasistowskiej i antysemickiej w meczu z Zawiszą Bydgoszcz w dniu 05.05.12...” cała Łódź jude, jude; odgłosy małpy w czasie gdy czarnoskóry zawodnik Zawiszy był przy piłce; transparent z głową czarnoskórego człowieka z zakrytymi ustami czaszką w kolorze biało-niebieskim; transparent z wizerunkiem czaszki ustami przysłoniętymi dłonią w kolorach barw Wisły...	Kara dla Wisły Płock - dwa mecze bez publiczności oraz kara 10 tys. zł
Sandecja Nowy Sącz – rasistowskie zachowanie w	Kara dla Sandecji Nowy Sącz – 6 6 tys.

meczu z Ruchem Radzionków w dniu 05.05.12 wyzwiska i pohukiwanie odgłosy małpy pod adresem czarnoskórego zaw. Ruchu	zł
Podczas meczu w ramach rozgrywek I ligi rozegranego pomiędzy Miedzią Legnica a WKS Zawisza Bydgoszcz w dniu 19 sierpnia 2012 roku od 66 minuty meczu na trybunie kibiców gości rozwieszony był transparent zawierający napis na czarnym tle o treści: „Menelskie zasady, romskie obyczaje to wy ciapachy cyganie”.	Kara dla Zawiszy Bydgoszcz zakaz wyjazdów zorganizowanych grup kibiców na kolejne pięć meczy piłkarskich
Podczas rozgrywek II ligi rozegranego pomiędzy CWKS Resovia Rzeszów a Stal Rzeszów rozegranego w dniu 19.09.2012 roku, kibice gości podczas wchodzenia drużyny przeciwnej na murawę wznosili okrzyki o treści „Resoviajude!”	Kara dla Stali Rzeszów - 5 tys. zł.
Podczas rozgrywek II ligi rozegranego pomiędzy Wisły Płock a CWKS Resovia Rzeszów rozegranego w dniu 3.11.2012 roku, kibice gości podczas wchodzenia drużyny przeciwnej na murawę wznosili okrzyki o treści „Żydzi, żydzi, żydzi, cała Polska was się wstydzi”, „Jude, jude, jude - ŁKS”	Kara dla CWKS Resovii Rzeszów – 5 tys. zł
Podczas rozgrywek I ligi meczu rozegranego pomiędzy ŁKS SA a Arka Gdynia SA rozegranego w dniu 18.11.2012 roku pomiędzy 56 a 57 minutą meczu zorganizowana grupa kibiców ŁKS skandowała antysemickie hasło „Kto nie skacze jest z Żydzewa”.	Kara dla ŁKS – 5 tys. zł
Podczas rozgrywek II ligi meczu rozegranego pomiędzy Unia Tarnów a MK Pogoń Szczecin rozegranego w dniu 10.11.2012 roku kibice gospodarzy w 65 minucie meczu po sfaulowaniu, ciemnoskórego zawodnika drużyny gości, który opuścił plac gry, zaczęli pohukiwanie. W 75 minucie następuje zmiana zawodników drużyny gości, do gry wchodzi czarnoskóry zawodnik i znowu następowało pohukiwanie na trybunach.	Kara dla Unii Tarnów – 5 tys. zł
2013	
w trakcie meczu z Okocimskim Brzesko w dniu 6.09.13 kibice gości KS Energetyk ROW Rybnik w 80 minucie meczu wzniesli w stosunku do swojego zawodnika wrogi okrzyk (jeden raz) o następującej treści „Nie dla murzyna rybnicka drużyna”.	Kara 5 tys. dla KS Energetyka zawieszona na 6 mies.
Komisja Dyscyplinarna PZPN wszczęła postępowanie dyscyplinarne wobec Klubu Odra Opole w związku z zachowaniem kibiców drużyny gości podczas rozgrywek II ligi rozegranego pomiędzy Błękitni Standard Szczeciński a Odra	Kara dla Odry Opola 5 tys. zawieszona na 1 rok.

Opole rozegranego w dniu 13.11.2012 roku. Podczas minuty ciszy z sektora zajmowanego przez kibiców Odry Opole krzyczano „Jednego Żyda mniej”.	
W 92 minucie meczu podczas rozgrywek II ligi rozegranego pomiędzy Motor SA a MMKS Concordia Elbląg w dniu 12.04.2014 roku. padły okrzyki rasistowskie z trybuny pod adresem czarnoskórego zawodnika drużyny gości (okrzyki naśladujące odgłosy małp).	Kara dla MMKS Concordia Elbląg 5 tys. zł zawieszona na 6 miesięcy.

Źródło: Raporty PZPN

Tab.2. Incydenty odnotowane przez Komisję Ekstraklasy

	Liczba incydentów	Charakter incydentów	Rodzaj kary
2011-2012	3	Okrzyki rasistowskie	Kara finansowa
2012-2013	2	Oplucie zawodnika przez kibica Okrzyki rasistowskie	Zakaz wyjazdów dla zorganizowanych grup kibiców Kara finansowa
2013-2014 (maj)	1	Rasistowskie okrzyki wobec zawodnika	Kara finansowa

Źródło: dane Ekstraklasy

Tab. 3. Statystyka incydentów rasistowskich w 2011 r. zarejestrowanych przez NW

Data	Miejsce	Wydarzenie	Incydent	Reakcja PZPN, władz ligowych, klubowych lub państwowych
Marzec				
6	Gdańsk	Mecz Ekstraklasy Lecha Gdańsk - Polonia Bytom	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gospodarzy	
19	Piotrówka	Mecz III Ligi piłki nożnej LZS Piotrówka - Energetyk ROW Rybnik	Transparenty z napisami "Zawsze był tu biały kraj i zostanie tak na wieki" oraz "Skinheads Rybnik" wywieszane przez kibiców gości; hajlowanie	

26	Rzeszów	Mecz II ligi Stal Rzeszów - Świt Nowy Dwór Mazowiecki	Incydenty rasistowskie (niesprecyzowane)	WD PZPN – kara 5 tys. zł
27	Wiekowo	Mecz derbowy V ligi Wiekowianka Wiekowo-Sława Sławno	Rasistowskie hasła pod adresem czarnoskórego piłkarza klubu gospodarzy i oblanie go piwem.	WD PZPN - grzywna 500 zł i zakaz wyjazdu zorganizowanych grup na 5 spotkań
Kwiecień				
2	Kielce	Mecz Ekstraklasy Polonia Warszawa-Korona Kielce	sprzedaż na stadionie pisma "Złocistokrwieści" z artykułem o treści rasistowskiej o wydźwięku antyimigranckim, nawołującym do walki z czarnym rasizmem	
2	Sosnowiec	Mecz II ligi piłki nożnej (gr. Zachodnia) Zagłębie Sosnowiec - Olimpia Elbląg	Kibice gospodarzy wywiesili flagę ze stlizowanym logiem "Blood and Honour" oraz napisami "Zawsze był tu czysty kraj i zostanie tak na wieki" oraz "Biali ludzie których znam zawsze będą walczyć z komunizmem"	
9	Legnica	Mecz II ligi piłki nożnej Miedź Legnica-Raków Częstochowa	Okrzyki pod adresem kibiców drużyny przeciwnej: "Legnica miasto Cyganów", "Raków, Polska dla Polaków", "Głośniej Cyganie, hej, k...wa głośniej Cyganie"	
21	Wrocław	Mecz Ekstraklasy Śląsk Wrocław-Wisła Kraków	dystrybucja nacjonalistycznych ulotek przed meczem; naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy piłkarze Wisły	
30	Słupsk	Mecz derbowy III ligi piłki nożnej Gryf Słupsk-Drutex - Bytovia Bytów	Naśladowanie odgłosów małp, okrzyki "Ty bambusie" oraz hajlowanie, gdy do piłki dochodził pochodzący z Brazylii zawodnik Bytovii	

Maj				
6	Chorzów	Mecz Ekstraklasy Ruch Chorzów-Zagłębie Lubin	Rasistowskie hasła pod adresem czarnoskórych piłkarzy klubu gości.	Incydent odnotowany w raporcie delegata PZPN
13	Białystok	Mecz Ekstraklasy Jagiellonia Białystok-Legia Warszawa	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości	Incydent odnotowany w raporcie delegata PZPN
15	Kraków	Mecz derbowy Ekstraklasy Wisła Kraków Cracovia Kraków	Incydent między zawodnikiem Wisły Patrykiem Małeckim a zawodnikiem Cracovii Sadimem Ntibaznikizę; Małecki miał skierować pod adresem czarnoskórego gracza rasistowskie obelgi	Władze Wisły nałożyły na Małeckiego karę finansową, podobnie jak Komisja Ligi Ekstraklasy. Sprawa skierowana do prokuratury, postępowanie umorzono z powodu trudności z odczytaniem nagrania.
Lipiec				
23	Szczecin	Mecz I Ligi piłki nożnej Pogoń Szczecin - Polonia Bytów	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodził zawodnik Pogoni pochodzący z Kamerunu	Zakaz udziału zorganizowanych grup kibiców w jednym meczu nałożony na Polonię
30	Wągrowiec	Mecz II ligi Nielba Wągrowiec-Elana Toruń	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy zawodnicy drużyny gospodarzy.	Komisja Ligi nałożyła na Elanę karę finansową w wysokości 5 tys.zł
31	Chojnice	Mecz II ligi Chojniczanka Chojnice - Calisia Kalisz	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy zawodnicy drużyny gości.	Komisja Ligi nałożyła na Chojniczankę karę finansową w wysokości 5 tys.zł
Sierpień				
13	Wągrowiec	Mecz II ligi Nielba Wągrowiec - Calisia Kalisz	Naśladowanie odgłosów małp, gdy czarnoskóry zawodnik drużyny gości sfaulował gracza drużyny przeciwnej	Komisja Ligi nałożyła na Nielbę karę w wysokości 5 tys.zł.

27	Sokolka	Mecz II ligi Sokół Sokółka - Wigry Suwałki	Zawodnik drużyny gości obrzucony bananami, rasistowskie hasła i naśladowanie odgłosów małp.	Komisja Ligi nałożyła na Śląsk Wrocław karę 50 tys.zł; na Widzew - 5 tys za naganne zachowanie.
28	Wrocław	Mecz Ekstraklasy Śląsk Wrocław - Widzew Łódź	Kibice gospodarzy skandowali antysemickie hasła ("Waszym domem Auschwitz jest j...ć, j...ć RTS, bo czerwona k...a ta pójdzie dzisiaj do pieca", „Żydzew, Żydzew, łódzki Żydzew, ja tej k...y nienawidzę”, a także „Jude, Jude, Jude, cała Łódź”; naśladowanie odgłosów małp; transparent z logiem stylizowanym na logo Blood and Honour.	
28	Sosnowiec	Mecz B Zagłębie 1906 Sosnowiec - Górka Siewierska	Transparent stylizowany na Blood and Honour oraz napis "Biali ludzie których znam zawsze będą walczyć z komunizmem"	
Wrzesień				
10 IX	Bełchatów	Mecz Ekstraklasy GKS Bełchatów - Widzew Łódź	Nasladowanie buczenia małp, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości	Incydent odnotowany w raporcie delegata PZPN
14	Ława	Mecz II Ligi Jeziorak Ława - Pogoń Siedlce	Nasladowanie buczenia małp, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gospodarzy	WD PZPN nałożył karę w wysokości 5 tys. zł
24	Częstochowa	Mecz II ligi Raków Częstochowa - Elana Toruń	Kibice drużyny gospodarzy eksponowali transparent z napisem „Krew i honor”, stylizowany na logo Blood and Honour, hajlowali	
24	Lublin	Mecz II ligi Motor Lublin - Wisła Pława	Kibice klubu gości eksponowali flagę z falangą	
17	Nowy Dwór Mazowiecki	Mecz II ligi piłki nożnej Świt Nowy Dwór Mazowiecki - KSZO	na szybie kasy biletowej znajdowała się antysemicka naklejka z napisem „Śmierć żydowskiej k...wie -	

		Ostrowiec Świętokrzyski	Antyżydzew”, z „wizerunkiem mężczyzny szarpiącego dzieci za ręce i nogi oraz logotypem Widzewa Łódź” (cytat z protokołu delegata PZPN na tym spotkaniu). Wydział Dyscypliny odstąpił od wymierzenia kary	
Listopad				
4	Gdynia	Mecz II ligi Bałtyk Gdynia - Tur Turek	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości	Kara finansowa w wysokości 5 tys. nałożona przez Wydział Dyscypliny
12	Toruń	Mecz II ligi Elana Toruń - Nielba Wągrowiec	Wywieszenie transparentu z napisem White Elana przez kibiców drużyny gospodarzy	Pismo napominające
12	Nowy Dwór Mazowiecki	Mecz II ligi Świt Nowy Dwór Mazowiecki - OKS 1945 Olsztyn	Naśladowanie odgłosów małp, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy zawodnicy drużyny gospodarzy	Kara finansowa w wysokości 5 tys. nałożona przez Wydział Dyscypliny

Źródło: Baza danych umieszczona na stronie Nigdy Więcej; filtr: 2011, motywacja sprawy: rasistowska, charakterystyka sprawy: pseudokibice. Łącznie wyszukiwanie generuje 35 wyników; w powyższym zestawieniu ujęto tylko te incydenty, które miały miejsce w czasie meczów.

Tab. 4. Statystyka incydentów rasistowskich w 2012 r. zarejestrowanych przez NW

Data	Miejsce	Wydarzenie	Incydent	Reakcja PZPN, władz ligowych, klubowych lub państwowych
Styczeń				
8	Kraków	Turniej piłkarski Trzej Królowie Wielkich Miast	Kibice Lechii Gdańsk wywiesili flagę z napisem „Tradycja nas zobowiązuje. Lechia Gdańsk. W świecie baranów wolimy być wilkami” i portretem Rudolfa Hessa, jednego z przywódców III Rzeszy	
Luty				
16	Kraków	Mecz 1/16 finału Ligi Europejskiej Wisła Kraków - Standard Liege	Kibice Wisły rozwinęli transparent: "Nie trzeba być faszystą, by dbać o Ziemię Ojczystą"	

23	Lizbona	Mecz rewanżowy 1/16 Finału Ligi Europejskiej Sporting Lizbona - Legia Warszawa	Kibice Legii wywiesili transparent z napisem „White power”, postacią członka Ku-Klux-Klanu (w charakterystycznym białym kapturze), który eksponuje herb Legii, oraz przekreślonymi symbolami: gwiazdą Dawida i herbem Polonii Warszawa, a także z przekreśloną twarzą osoby czarnoskórej.	UEFA nałożyła na Legię karę 30 tys. €
24	Łódź	Mecz Ekstraklasy ŁKS Łódź - Lechia Gdańsk	Kibice drużyny gospodarzy skandowali "Kto nie skacze ten z Zydzewa"	
Marzec				
3	Chorzów	Półfinał Pucharu Polski Ruch Chorzów - Wisła Krajów	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości.	Kara 5 tys.zł dla Ruchu (głównie za wulgaryzmy)
10	Lubin	Mecz Ekstraklasy Zagłębie Lubin - Ruch Chorzów	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gospodarzy.	
11	Warszawa	Półfinał Pucharu Polski Legia Warszawa-Arka Gdynia	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości.	Kara 15 tys zł dla Legii
20	Kraków	Mecz Ekstraklasy Wisła Kraków - Lech Poznań	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości; obrzucanie wulgaryzmami, wrzucenie bananów na boisko.	Komisja Ligi Ekstraklasy nałożyła na Wisłę karę 20 tys. Zł i nakaz przeprosin w mediach.
Kwiecień				
11	Warszawa	Mecz Pucharu Polski Legia Warszawa - Arka Gdynia	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości	Kara 15 tys.zł dla Legii (również z powodu petard hukowych i rzucania serpentyn)
13	Kielce	Mecz Ekstraklasy Korona Kielce - Zagłębie Lubin	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości	

17	Warszawa	Mecz towarzyski między Legią Warszawa a Sevillą FC	Drużyna gości wywiesiła rasistowskie transparenty z napisem "White Legion", herbem klubu na tle wilczego haka, liczbą 95 wpisaną w kształt krzyża celtyckiego; oraz napisem "Goodnightleftside"	
21	Warszawa	Mecz Ekstraklasy Legia Warszawa - Lech Poznań	Kibice Legii eksponowali flagę z napisem "White Legion" i symbolem wilczego haka, natomiast kibice Lecha - transparent z napisem "Krew naszej rasy"	
22	Gdańsk	Mecz Lechia Gdańsk - Śląsk Wrocław	Naśladowanie małych odgłosów przez kibiców drużyny Lechii, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik tej drużyny; rzucanie bananów na boisko, gwizdy	
29	Wrocław	Mecz Ekstraklasy Śląsk Wrocław - Zagłębie Lubin	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości; antysemityczne okrzyki pod adresem właściciela klubu	Komisja Ligi Ekstraklasy nałożyła na Śląsk karę 10 tys.zł
Maj				
5	Nowy Sącz	Mecz I Ligi Sandecja Nowy Sącz - Ruch Radzionków	Naśladowanie małych odgłosów przez kibiców drużyny gospodarzy, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości	Komisja Ligi nałożyła karę 6 tys. Na Sandecję
5	Płock	Mecz I Ligi Wisła Płock - Zawisza Bydgoszcz	Kibice drużyny gospodarzy skandowali „Cała Łódź Jude, Jude, Jude”. Naśladowali też odgłosy wydawane przez małpy, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy zawodnicy klubu gości.	Kara finansowa 10 tys. Oraz dwa mecze bez udziału publiczności dla Wisły
Czerwiec				
9	Jaworzno	Mecz III ligi Szczakowianka Jaworzno - LZS Piotrowka	Rasistowska uwaga piłkarza drużyny gospodarzy Rafała Jędrzejczyka pod adresem czarnoskórego piłkarza drużyny gości "Ty czarna	Ukarany czerwoną kartką

			małpo"	
Lipiec				
19		spotkanie II rundy eliminacyjnej Ligi EurpyMetarulgsLieps - Legia Warszawa	Kibice Legii eksponowali flagę z napisem "White Legion" i symbolem wilczego haka.	
Sierpień				
17	Gliwice	Mecz Ekstraklasy Piast Gliwice - Górnik Zabrze	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości.	
18	Kluczbork	Mecz II ligi MKS Kluczbork - Raków Częstochowa	Rasistowskie okrzyki pod adresem czarnoskórego zawodnika drużyny gości; kibice klubu gości hajlowali	Wydział Dyscypliny PZPN nałożył karę 1 tys.zł
Wrzesień				
1	Białystok	Mecz Ekstraklasy Jagiellonia Białystok - Zagłębie Lubin	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy zawodnicy drużyny gości.	
28	Warszawa	Mecz Ekstraklasy Polonia Warszawa - Widzew Łódź	Incydent na trybunie - część kibiców próbowała zmusić do opuszczenia trybuny przez czarnoskórego mężczyznę; zainterweniowali inni kibice.	

29	Szczecin	Mecz Ekstraklasy Pogoń Szczecin - Jagiellonia Białystok	Oplucie i znieważenie czarnoskórego zawodnika Jagiellonii przez kibiców tego klubu	Komisja Ligi Ekstraklasy SA ukarała Jagiellonię zakazem wyjazdów zorganizowanej grupy kibiców na trzy kolejne mecze ligowe. 30 września Stowarzyszenie Kibiców Jagiellonii Białystok „Dzieci Białegostoku”, organizator wyjazdów kibiców na mecze, zawiesiło swoją działalność
30	Sokółka	Mecz IV ligi Sokół Sokółka - Puszcza Hajnówka	Rzucenie bananem w kierunku czarnoskórego zawodnika klubu gości; eksponowanie flagi z hasłami rasistowskimi	Podlaski Związek Piłki Nożnej nałożył na klub gospodarzy karę zakazu udziału publiczności w dwóch kolejnych meczach oraz karę finansową. Policja w Sokółce wszczęła w tej sprawie postępowanie.
Październik				
20	Warszawa	Mecz derbowy III ligi GKP Targówek - Ursus Warszawa	Kibice gości wywiesili flagę z krzyżem celtyckim oraz transparent z falangą; Intonowali również piosenki rasistowskie i obrzucili boisko bananami, mimo że w meczu nie grał żaden ciemnoskóry piłkarz.	Przerwanie meczu na 12 minut, interwencja policji
26	Bielsko-Biała	Mecz Ekstraklasy Podbieskidzie Bielsko-Biała - Lechia Gdańsk	Rasistowskie okrzyki pod adresem zawodników drużyny gości „J...ać Murzyna, Ceramed biała drużyna	Komisja Ligi nałożyła karę 10 tys. zł grzywny; zakaz klubowy dla zidentyfikowanych sprawców

29	Chorzów	Mecz Ekstraklasy Ruch Chorzów - Górnik Zabrze	Naśladowanie małych odgłosów, gdy do piłki dochodził czarnoskóry zawodnik drużyny gości.	
Listopad				
4	Warszawa	Mecz Ekstraklasy Polonia Warszawa - Korona Kielce	Kibice Korony eksponowali transparent z napisem Korona BHBD (Biały honor, biała дума); kibice Polonii - baner z symbolem falangi	
Grudzień				
15	Warszawa	Mecz II ligi koszykówki Legia Warszawa - TS Wisła Krajów	Kibice Legii eksponowali flagę z krzyżem celtyckim oraz napisem "Białych Świąt"	

Źródło: Baza danych umieszczona na stronie Nigdy Więcej; filtr: 2012, motywacja sprawy: rasistowska, charakterystyka sprawy: pseudokibice. Łącznie wyszukiwanie generuje 42 wyniki; w powyższym zestawieniu ujęto tylko te incydenty, które miały miejsce w czasie meczów.

Tab. 5. Statystyka incydentów antysemickich w 2011 r. zarejestrowanych przez NW

Data	Wydarzenie	Incydent	Reakcja PZPN, władz ligowych, klubowych lub państwowych
Luty			
25	Mecz Ekstraklasy Lech Poznań - Widzew Łódź	Kibice gospodarzy skandowali hasła: „Wygramy, wygramy, Żydów pokonamy” oraz „Żydzi wy...ć”	Komisja Ligii 5 tys
Marzec			
25	Mecz I ligi między ŁKS Łódź a Wartą Poznań	Kibice klubu gospodarzy skandowali "Kto nie skacze ten z Żydzewa	5 tys.
Kwiecień			

29	Mecz Ekstraklasy Legia Warszawa - Widzew Łódź	Kibice drużyny gospodarzy wykonywali pod adresem łódzkiego klubu antysemickie przyśpiewki: „Waszym domem Auschwitz jest, cała Polska o tym wie, że żydowska armia ta pójdzie cała do pieca”, „Na alei Piłsudskiego ma siedzibę swą, taka jedna k...wa, co ją łódzki Żydzew zwał”, „Żydzew, Żydzew, łódzki Żydzew, ja tej k...wy nienawidzę”. Skandalizowali również: „Hamas! Hamas! Juden auf den Gas” (Hamas! Hamas! Żydzi do gazu)	Kara 5 tys
16	Mecz Ekstraklasy Lech Poznań - Legia Warszawa	Antysemicki transparent wywieszony przez klub gości	
Lipiec			
23	Mecz II ligi Calisia Kalisz - Jarota Jarocin	Kibice gości skandowali antysemickimi okrzykami "Judejude - cały Kalisz"	Kara 5 tys
28	Mecz III rundy eliminacyjnej Ligi Europy	GaziantepsporKulübü – Legia Warszawa	Kibice Legii skandowali "Hamas, Hamas"
Wrzesień			
21	Mecz Pucharu Polski ŁKS Łódź - Ruch Chorzów	Kibice drużyny gospodarzy skandowali antysemickimi okrzykami (Żydzew k...a)	
28	Mecz 1/16 Pucharu Polski OKS 1945 Olsztyn - Widzew Łódź	Kibice drużyny gospodarzy skandowali "Jude, Jude - cała Łódź"	6 tys
28	Mecz Ekstraklasy Śląsk Wrocław - Widzew Łódź	Kibice klubu gospodarzy skandowali " „Waszym domem Auschwitz jest, j...ć, j...ć RTS, bo czerwona k...a ta pójdzie dzisiaj do pieca”, „Żydzew, Żydzew, łódzki Żydzew, ja tej k...y nienawidzę”, a także	Komisja Ligi nałożyła na Śląsk Wrocław karę finansową w wysokości 50 tysięcy złotych.

		„Jude, Jude, Jude, cała Łódź”	
29	Mecz Ligi Europejskiej Legia Warszawa- Hapoel Tel Aviv	W trakcie przywitania piłkarzy kibice Legii eksponowali na dolnej trybunie głównej wielką flagę (tzw. sektorówkę) z napisem „Jihad Legia”, stylizowanym na alfabet arabski, z białymi literami na zielonym tle. Ponadto pseudokibice Legii wywiesili rasistowski transparent „White Legion”. Znajdująca się w jego centralnej części stylizowana swastyka, tzw. wilczy hak (niem. Wolfsangel) – symbol 34. Dywizji Grenadierów SS „LandstormNederland”, została zasłonięta herbem Legii.	UEFA kara 10 tys €
17	Mecz II ligi Świt Nowy Dwór Mazowiecki - KSZO Ostrowiec Świętokrzyski	na szybie kasy biletowej znajdowała się antysemicka naklejka z napisem „Śmierć żydowskiej k...wie – Antyżydzew”, z „wizerunkiem mężczyzny szarpiącego dzieci za ręce i nogi oraz logotypem Widzewa Łódź”	
18	Mecz II ligi Stal Rzeszów- Resovia Rzeszów	Pseudokibice drużyny gospodarzy skandowali „Jude, Jude – j...aćResovię”.	Wydział Dyscypliny 5 tys.
Listopad			
6	Mecz ligi okręgowej Powiślanka Lipsko - Proch Pionki	Kibice gospodarzy wywiesili flagę ukradzioną sympatykom Radomiska Radom z namalowanymi gwiazdami Dawida	

19	Mecz Ekstraklasy GKS Bełchatów - ŁKS Łódź	Kibice drużyny gospodarzy skandowali antysemityczne hasła	Komisja Ligi 5 tys.
19	Mecz Ekstraklasy Ruch Chorzów - Cracovia Kraków	„Kibice” drużyny gospodarzy skandowali: „Jude, Jude, Cracovia”	5 tyss

Źródło: baza danych umieszczona na stronie *Nigdy Więcej*; filtr: 2011, motywacja sprawy: antysemityczna, charakterystyka sprawy: pseudokibice. Łącznie wyszukiwanie generuje 26 wyników; w powyższym zestawieniu ujęto tylko te incydenty, które miały miejsce w czasie meczów.

Tab. 6. Statystyka incydentów antysemitycznych w 2012 r. zarejestrowanych przez NW

Data	Wydarzenie	Incident	Reakcja PZPN, władz ligowych, klubowych lub państwowych
Luty			
24	Mecz Ekstraklasy ŁKS Łódź - Lechia Gdańsk	Kibice drużyny gospodarzy skandowali "Kto nie skacze, ten z Żydzewa"	
Marzec			
21	Mecz Ekstraklasy Zagłębie Lubin - Widzew Łódź	Kibice gospodarzy skandowali antysemityczne hasła	Kara 5 tys.zł.
25	Mecz II ligi Garbarnia Kraków - Unia Tarnów	Kibice gości skandowali „Cracovia starą k...ą jest – żydowski klub” oraz dwukrotnie „Je...ć Żydów, je...ć”.	PZPN ukarał za to Unię Tarnów zakazem udziału zorganizowanych grup kibiców w pięciu meczach
Kwiecień			
21	Mecz derbowy II ligi Resovia Rzeszów - Stal Rzeszów	Kibice drużyny gospodarzy eksponowali antysemityczny transparent z napisem „Supporters KRN Anty-Jude-Front”	PZPN nałożył karę nakazem rozegrania dwóch meczów bez udziału publiczności i grzywną 5 tys. Zł

9	Mecz derbowy Ekstraklasy ŁKS Łódź - Widzew Łódź	Kibice drużyny gospodarzy skandowali: okrzyki antysemitki „Trele, morele, trele morele – Żydzew to k...wy, cwele”	Komisja Ligi Ekstraklasy SA nałożyła na ŁKS karę finansową w wysokości 5 tysięcy złotych za zachowanie kibiców
Maj			
5	Mecz I ligi Wisła Płock - Zawisza Bydgoszcz	Kibice drużyny gospodarzy skandowali antysemitki okrzyki, naśladowali odgłosy mały, gdy do piłki dochodzili czarnoskórzy zawodnicy klubu gości.	Komisja Ligi nałożyła na Wisłę karę finansową w wysokości 10 tysięcy złotych oraz karę dodatkową – rozegranie dwóch meczów bez udziału publiczności.
Sierpień			
25	Mecz II ligi Garbarnia Kraków - Unia Tarnów	Kibice drużyny przyjezdnej skandowali antysemitki okrzyki	PZPN zakaz udziału zorganizowanych grup kibiców w 5 meczach
Wrzesień			
19	Mecz II ligi Resovia Rzeszów - Stal Rzeszów	Kibice Stali skandowali "ResoviaJude"	Kara 5 tys. złotych
Listopad			
3	Mecz II ligi Wisła Płock-Resovia Rzeszów	Kibice drużyny gospodarzy skandowali okrzyki antysemitki: „Żydzi, Żydzi, cała Polska was się wstydzi”, „Jude, Jude – ŁKS”	Kara 5 tys. złotych
18	Mecz I ligi ŁKS Łódź - Arka Gdynia	Kibice gospodarzy skandowali: "Kto nie skacze, ten z Żydzewa"	Kara 5 tys.

Źródło: baza danych umieszczona na stronie Nigdy Więcej; filtr: 2012, motywacja sprawcy: antysemitka, charakterystyka sprawcy: pseudokibice. Łącznie wyszukiwanie generuje 21 wyników; w powyższym zestawieniu ujęto tylko te incydenty, które miały miejsce w czasie meczów

Tab. 7. Wykroczenia/przestępstwa z nienawiści zakończone ukaraniem sprawców, w których uczestniczyli kibice, odnotowane przez Zespół ds. Praw Człowieka MSW w latach 2012-2013

Opis zdarzenia	Reakcja władz
2012	
Rozwieszenie w dniu 25 kwietnia 2009 r. przez kibica KS „Promień” Żary faszystowskiego transparentu podczas odbywającego się w Nowej Soli meczu piłkarskiego pomiędzy MKP Arką Nowa Sól a KS „Promień” Żary.	Prokuratura postawiła zarzuty z art. 256 § 1 KK jednej osobie, która została skazana przez sąd na karę 3 miesięcy pozbawienia wolności, zawieszanej na okres 4 lat próby. Sąd orzekł także dozór kuratora.
Wznoszenie antysemitycznych i rasistowskich okrzyków przez kibiców Śląska Wrocław podczas meczu piłkarskiego pomiędzy WKS Śląsk Wrocław, a RTS Widzew Łódź w dniu 28 sierpnia 2011 r. we Wrocławiu	Prokuratura wniosła akt oskarżenia przeciwko jednej osobie, która została skazana przez sąd na podstawie art. 256 § 1 KK i art. 257 § KK na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności, zawieszanej na okres 3 lat próby. Sąd orzekł także dozór kuratora.
Wtargnięcie przez kibiców polskiej drużyny na prywatną posesję kibica niemieckiej drużyny w celu zerwania niemieckiej flagi oraz nie opuszczenie posesji mimo wyraźnego wezwania. Wydarzenie miała miejsce w czasie turnieju EURO 2012.	Prokuratura wniosła trzy akty oskarżenia przeciwko trzem osobom, które zostały skazane przez sąd na podstawie art. 193 KK. na kary grzywny w wysokości 700 zł dla dwóch sprawców oraz 500 zł dla jednego sprawcy.
2013	
Wywieszenie antysemitycznego transparentu, który prezentowany był w dniu 21 kwietnia 2012 r. podczas derbów piłkarskich w Rzeszowie.	Prokuratura wniosła akt oskarżenia przeciwko jednej osobie, która została skazana przez sąd na podstawie art. 256 § 1 i 2 KK na karę grzywny w wysokości 2000 zł.
W dniu 22 czerwca 2013 r. po meczu piłkarskim 15-latków drużyn GKS Bełchatów i Widzew Łódź, gracze z Bełchatowa przy wciąż pełnych trybunach zaczęli wykrzykiwać antysemityczne i wulgarne hasła.	Z uwagi na niepełnoletność oskarżonych sprawy toczyły się w Wydziałach Rodzinnych i Nieletnich Sądów Rejonowych w Radomsku i Bełchatowie. Sąd Rejonowy w Radomsku umorzył postępowanie wobec dwóch nieletnich, natomiast Sąd Rejonowy w Bełchatowie wobec czterech nieletnich orzekł zastosowanie środków wychowawczych.

Źródło: Zespół ds. Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych

Tab. 8. Kary nałożone na polskie kluby przez Komisję Dyscypliny i Kontroli UEFA w 2013 r.

Zachowanie rasistowskie i wywieszenie rasistowskiego baneru przez kibiców GKS Piast Gliwice w trakcie meczu przeciwko Qarabağ FK 25.07.2013	Częściowe zamknięcie stadionu Piasta, szczególnie sektorów Ultras, w czasie następnego meczu rozgrywek UEFA; grzywna – 5 tys. €
Zachowania rasistowskie i inne zachowania dyskryminacyjne w czasie dwóch meczów Legii Warszawa z The New Saints FCS	Zamknięcie północnego sektoru stadionu Legii w trakcie kolejnego meczu gościnnego; grzywna – 30 tys. €
Zachowania rasistowskie i ekspozycja rasistowskiego baneru w czasie meczu KKS Lech Poznań z VMFD Žalgiris	Częściowe zamknięcie stadionu Lecha, szczególnie sektorów Ultras w czasie kolejnego meczu UEFA; grzywna – 5 tys. €.
Zachowania rasistowskie i ekspozycja rasistowskich banerów przez kibiców Legii Warszawa w czasie meczów z Molde FK (31.07.2013 i 07.08.2013) oraz z FC SteauaBucurești (21.08.2013 i 27.08.2013)	Dwa mecze UEFA za zamkniętymi drzwiami, połowa kary w zawieszeniu na pięć lat; grzywna – 150 tys.€ (kara łączna za rzucanie petard, użycie wskaźnika laserowego i niewystarczającą organizację meczu)

Źródło: dane dostarczone przez UEFA